

เนื่องในวาระครบรอบ 15 ปี พอบ.

[25-26 ตุลาคม 2558]

พอบ. - CODI

15 ปี รูปธรรม

“พลังองค์กรชุมชน

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก”

15 ปี 15 รูปธรรม “พลังองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก”
เนื่องในวาระครบรอบ 15 ปี พอช. (25-26 ตุลาคม 2558)

พิมพ์ครั้งแรก
ตุลาคม 2558

จำนวนพิมพ์
2,000 เล่ม

ที่ปรึกษา

สมชาติ ภาரசสุวรรณ , พรรณทิพย์ เพชรมาก , อัมพร แก้วหนู

บรรณาธิการ

จันทนา เบญจทรัพย์

กองบรรณาธิการ

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร , กุณชี่ สว่างวงศ์ธรรม , จินตนาภรณ์ คล่องดี , สมจิตร จันทร์เพ็ญ
สหทัย สุวัฒนานันท์ , จุไรพร จิตพิทักษ์ , ธัชพล บุญบุตร
นพรัตน์ พาทีทิน , ปรานอม โอสาร , เปรมปรีดี นาราช
ไพชุมพล นิ้มเฉลิม , เรวดี อุลิต , ศรสวรรค์ เฉลียว

ภาพปก

นิมวัฒน์ เคนโยธา

รูปภาพ

สำนักสื่อสารการพัฒนา , 15 พื้นที่รูปธรรม

ประสานการผลิต

สำนักสื่อสารการพัฒนา

จัดพิมพ์โดย

สำนักสื่อสารการพัฒนา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 0-2378-8300-9 โทรสาร 0-2378-8411

Home page : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th

สารบัญ

“พลังองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก”	5
จัดการปัญหาที่ดินทำกินด้วยผังตำบลสู่การพัฒนาอย่างรอบด้าน.....	11
ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว	
เชื่อมโยงทุนสู่ผังชีวิตชุมชนและการจัดการน้ำ คนดงซีเหล็ก.....	18
ตำบลดงซีเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี	
สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง.....	24
ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง	
เส้นทางสู่การบูรณาการทุนชุมชนและการแก้หนี้.....	31
ตำบลประจักษ์ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี	
การพัฒนาที่ดินและที่อยู่อาศัยจากชุมชนฐานราก.....	38
เทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	
เศรษฐกิจชุมชนตำบลอ่าวน้อย ความร่วมมือสู่บูรณาการทุนในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงของชุมชน.....	44
ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	
จากแผนชุมชนสู่เศรษฐกิจชุมชนและการผลิต.....	49
ตำบลคุยบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร	
สร้างสวัสดิการ พัฒนาพื้นที่ด้วยทุนภายในมากกว่าตัวเงิน.....	56
ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่	
เรียนรู้ปัญหา พัฒนาชุมชน สู่การกำหนดอนาคตตนเองอย่างยั่งยืน.....	62
ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	
จากความขัดแย้งเรื่องที่ดินสู่การพัฒนาพื้นที่ร่วมและสร้างเศรษฐกิจชุมชน.....	69
ตำบลปลาบ่า อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย	
ดินแดนทุ่งกุลากับพลังพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง.....	76
ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด	

เปลี่ยนเมืองชุมแพด้วยพลังคนจน.....	82
เทศบาลเมืองชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	
พื้นที่ “ชุมชนล่มสลาย” ด้วย “เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง”	89
ตำบลป่าคอก อำเภอถลุง จังหวัดภูเก็ต	
15 ปีเครือข่ายสินธุ์แพรทอง กับการจัดการตนเองของประชาชนตำบลลำสินธุ์.....	97
ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง	
“รวมกลุ่ม บูรณาการทุน” ด้วยสถาบันการเงินชุมชน.....	104
ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา	

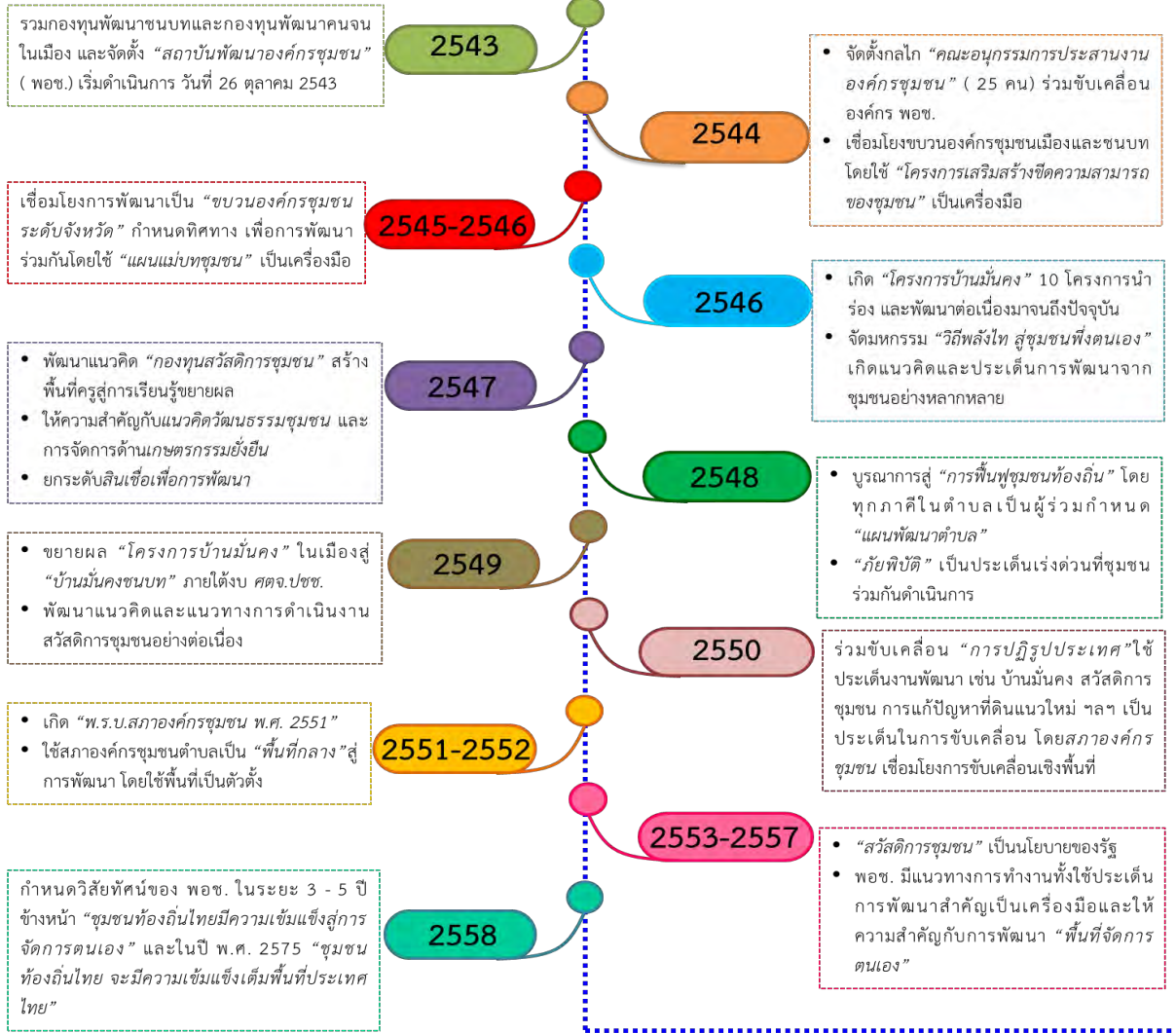
“พลังองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก”

หลายทศวรรษที่ผ่านมา สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และชุมชนท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดความพยายามในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต่อมาการขับเคลื่อนงานพัฒนา อีกทั้งการพัฒนาขององค์กรภาคประชาชน ได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากบริบทเดิม ที่มากกว่าการจัดตั้งกลุ่มทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่เน้นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นขบวนการ ประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคีที่หลากหลาย ยกระดับการขับเคลื่อนจากการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน สู่ระดับตำบล และจังหวัด จนเกิดรูปธรรมการพัฒนาที่หลากหลาย

จนเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2543 ได้ก่อให้เกิดหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายงานพัฒนาต่างๆ อย่างเป็นทางการ ชื่อ “สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน” หรือ พอช. เป็นองค์การมหาชน ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้ ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา เครือข่ายขบวนการองค์กรชุมชนทั่วประเทศและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนงานพัฒนาเพื่อฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ มากมายหลายมิติ โดยมีพื้นที่ปฏิบัติการครอบคลุมทั้ง 77 จังหวัด 6,447 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย/ศูนย์ประสานองค์กรชุมชนระดับจังหวัดซึ่งมีการเชื่อมโยงการทำงานพัฒนาเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ และประสานความร่วมมือการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคีในระดับจังหวัดทั้ง 77 จังหวัด

15 ปี พอช.

ในส่วนของงานพัฒนาด้านต่างๆ มีองค์กรชุมชนที่ผ่านการรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน 142,277 องค์กร เป็นกลุ่มองค์กรประเภทองค์กรการเงิน อาชีพและธุรกิจชุมชน 86,093 องค์กร สภาองค์กรชุมชนตำบล 4,898 ตำบล กลุ่มองค์กรสมาชิกรวม 114,594 องค์กร มีกรรมการสภาองค์กรชุมชนจำนวน 165,330 คน กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล 6,009 กองทุน ครอบคลุม 56,733 หมู่บ้าน/ชุมชน สมาชิก 5.39 ล้านคน เงินกองทุนสวัสดิการ 10,957 ล้านบาท โดยเงินทุนร้อยละ 66 มาจากสมาชิก การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย(บ้านมั่นคง) ใน 356 เมือง/เขต 835 โครงการ 1,884 ชุมชน ผู้รับประโยชน์ 97,976 ครั้วเรือน การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินโดยชุมชนจำนวน 1,700 ตำบล ผู้รับประโยชน์ 3.6 ล้านครั้วเรือน มีกองทุนที่ดิน 46 ตำบล เงินกองทุนรวม 60.30 ล้านบาท พื้นที่พัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน จำนวน 336 ตำบล และการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยพื้นที่ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 295 ตำบล ผู้รับประโยชน์ 48,165 ครั้วเรือน ทั้งนี้ ฐานงานพัฒนาแต่ละด้านนับเป็นทุนที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจากระดับฐานราก กล่าวคือ

- สภาองค์กรชุมชน เป็นเวทีกลางในการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาและวางเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เชื่อมโยงการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งรวมทั้งการวิเคราะห์

ปัญหาและศักยภาพพื้นที่ ที่นำไปสู่การวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตำบล และในระดับจังหวัดได้มีที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนจังหวัดที่มีการปรึกษาหารือ เชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในจังหวัด โดยมีตัวแทนภาคประชาสังคมที่มาจากผู้แทนสภาองค์กรชุมชนเข้าไปเป็นกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) หลายจังหวัดเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ ภาคธุรกิจเอกชน เป็นพื้นฐานในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในระดับจังหวัดในระยะต่อไป

- **สวัสดิการชุมชน** จากฐานสมาชิกกว่าห้าล้านคน เงินกองทุนหมื่นกว่าล้านบาท กองทุนสวัสดิการชุมชนส่วนใหญ่ได้ช่วยเหลือที่เป็นการลดรายจ่ายสมาชิก การใช้เงินกองทุนสวัสดิการชุมชนให้ยืมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ การยืมเป็นทุนประกอบอาชีพ การลงทุนสร้างอาชีพรายได้ร่วมกัน/นำรายได้มาจัดสวัสดิการชุมชนต่อ ใช้เงินคงเหลือเพื่อตั้งเป็นกองทุนที่ดิน จัดซื้อที่ดินที่อยู่อาศัย/ที่ทำกินสำหรับผู้เดือดร้อน ซ่อมแซมก่อสร้างที่อยู่อาศัย ใช้ทำการกองทุนสวัสดิการชุมชน/สถาบันการเงินชุมชน เป็นตลาดขายของ ผลผลิตในชุมชน การปลูกต้นไม้เพื่อเป็นบ้านาถุ การทำเกษตรปลอดสาร อาหารปลอดภัย การเชื่อมโยงการตลาดระหว่างเมืองกับชนบท
- **การแก้ไขปัญหาที่ดินชนบท** การสำรวจข้อมูล การจัดทำแผนที่ ที่นำไปสู่การจัดทำผังตำบล ที่ทำให้เห็นมิติทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ทั้งตำบล วางแผนการจัดการที่ดิน จัดการน้ำ ปรับวิถีการผลิต ตั้งกองทุนที่ดินไถ่ถอนและป้องกันปัญหาที่ดินที่เป็นปัจจัยการผลิตไม่ให้หลุดมือ ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นรองรับ เมื่อชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้อง การพัฒนาเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องจากการจัดการทรัพยากรก็สามารถทำได้อย่างจริงจังมากขึ้น
- **การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง** การรวมตัวการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นการกระตุ้นการออมในกลุ่มคนจนให้เกิดความต่อเนื่อง การลงทุนในด้านที่อยู่อาศัยทำให้เกิดการจ้างงานทั้งในชุมชนและผู้รับเหมา การจัดซื้อวัสดุก่อสร้างที่หมุนเวียนมากขึ้น เมื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยไปแล้ว ทำให้คนจนมีสินทรัพย์ทั้งที่เป็นบ้าน ทรัพย์สินในบ้าน และที่ดินที่มูลค่าเพิ่มมากขึ้น มีโอกาสในการลงทุนประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น ใช้บ้านเป็นสถานประกอบการ รวมทั้งการลงทุนที่เป็นกิจการของชุมชน โรงน้ำดื่ม นารวม พลังงานชุมชน ฯลฯ ซึ่งหากมีการดำเนินการตามแผนแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามที่รัฐบาลประกาศก็จะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้น
- **การพัฒนาเศรษฐกิจและทุน** จากพื้นที่นำร่อง 336 ตำบล ได้ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์ปัญหา และศักยภาพด้านเศรษฐกิจในระดับตำบล นำไปสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและทุนตำบล เริ่มกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผน ร่วมกับงานเดิมที่ได้ทำมาแล้ว เช่น การบูรณาการทุนเพื่อพัฒนาเป็นสถาบันการเงินชุมชน ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามนาชีพในการช่วยวิเคราะห์และประสานภาคเอกชนมาทำงานร่วมกันในชุดแรกประมาณ 30 ตำบล และเมื่องานพัฒนาด้านอื่นๆ ได้ร่วมกันวิเคราะห์ฐานทุนของตนเองในระดับตำบล

ก็จะนำไปสู่การขยายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่กว้างขวางขึ้น และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของ พอช. ในระยะ 3 - 5 ปีข้างหน้า “ชุมชนท้องถิ่นไทยมีความเข้มแข็งสู่การจัดการตนเอง” และในปี พ.ศ. 2575 “ชุมชนท้องถิ่นไทย จะมีความเข้มแข็งเต็มพื้นที่ประเทศไทย”

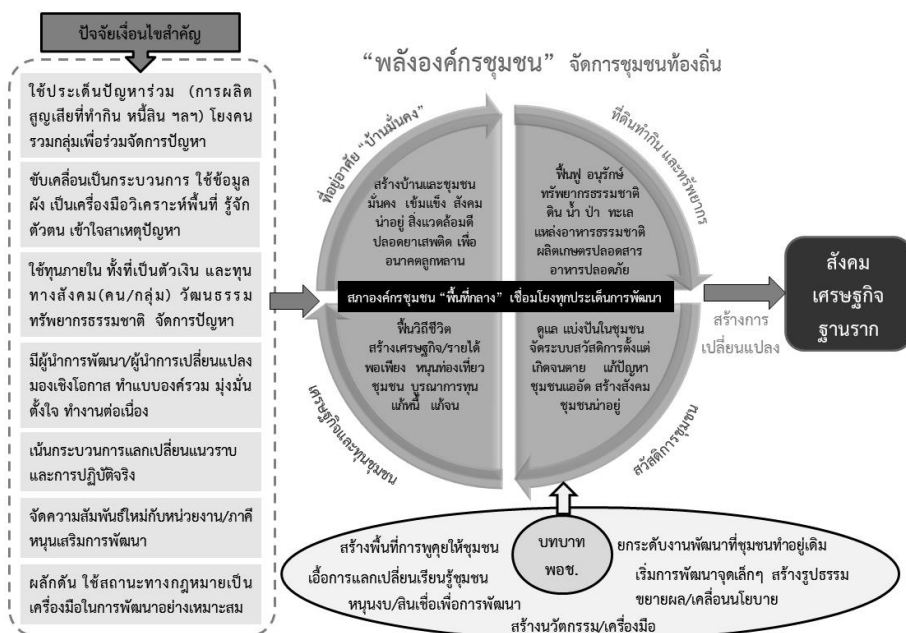
ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นเงื่อนไขสนับสนุนการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสู่การจัดการตนเอง ผ่านการสังเคราะห์บทเรียนการพัฒนาจากพื้นที่รูปธรรม 15 กรณี ประกอบด้วย

1. **ใช้ประเด็นปัญหาาร่วมเป็นเงื่อนไขสำคัญของรวมตัวของคนในพื้นที่ เพื่อลุกขึ้นมาร่วมกันจัดการกับปัญหา** จุดเริ่มการพัฒนาในหลายพื้นที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ทั้งปัญหาเรื่องปากท้อง การทำมาหากิน การผลิตหนี้สิน การไล่รื้อ/ชุมชนแออัด การสูญเสียที่ดินทำกิน ฯลฯ โดยการจัดการปัญหานั้นอาจเริ่มจากปัญหาใดปัญหาหนึ่ง เกิดจากแกนนำรวมถึงผู้เดือดร้อนกลุ่มเล็กๆ จากนั้นจึงเกิดการขยายผลการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ต่อเนื่อง รวมถึงขยายจำนวนคนเข้าร่วมกว้างขวางขึ้น ครอบคลุมทั้งตำบล และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย
2. **ขับเคลื่อนงานอย่างเป็นทางการโดยเริ่มจากการรู้จักตนเอง** ใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตนเอง ทำให้เห็นศักยภาพ เห็นปัญหา กระตุ้นให้คนเกิดความตื่นตัว สร้างภาพอนาคต ตั้งเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยมีแผนชุมชน ผังตำบลเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนงาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เข้าใจง่าย ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจได้อย่างเท่าเทียม และทั่วถึง
3. **ใช้ทุนภายในชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานในการจัดการปัญหาและขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น** ทั้งทุนที่เป็นตัวเงิน ผ่านกระบวนการออมทรัพย์ สถาบันการเงิน สวัสดิการชุมชน และทุนทางสังคม ทั้งคน กลุ่ม/องค์กร สถาบันต่างๆในชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทุนทรัพยากรทางธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ทะเล) เน้นการเชื่อมโยง บูรณาการ บริหารจัดการ ทุนต่างๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชนท้องถิ่น
4. **มีผู้นำการพัฒนา ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์** มองเชิงโอกาส เห็นเป้าหมายระยะยาว ทำงานแบบองค์รวม/เชื่อมโยงกัน ทำงานอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดคิด มีความมุ่งมั่นตั้งใจ เชื่อมั่นว่าชุมชนทำได้ เริ่มต้นจากตนเองและครอบครัวทำเป็นแบบอย่าง เปิดโอกาสและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้ผู้นำรุ่นใหม่เพื่อสานต่องานพัฒนา
5. **เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวราบ** ทั้งการไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนบทเรียนงานพัฒนาจากพื้นที่อื่น และเรียนรู้จากการที่พื้นที่มาดูงานพื้นที่ตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบเสมอภาค ไม่หยุดนิ่งในการเรียนรู้ เน้นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง มากกว่าการอบรมให้ความรู้
6. **มีการจัดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างชุมชน กับหน่วยงาน ท้องถิ่น ท้องที่ และภาคีต่างๆ** เพื่อร่วมกันผนึกพลังในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยในการสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การจัดการกับปัญหาและการพัฒนาพื้นที่ที่รวดเร็ว สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่
7. **การร่วมกันผลักดันกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้อง และสามารถใช้สถานะทางกฎหมายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอย่างเหมาะสม** มีการใช้กฎหมายสภาองค์กร

ชุมชนสร้างให้เกิดการยอมรับในสถานะขององค์กรชุมชน ใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการที่ดินโดยชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งข้อบัญญัติงบประมาณสนับสนุนงานชุมชน เป็นต้น

ในส่วนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้มีบทบาทในการหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยองค์กรชุมชน/เครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง มีดังนี้

1. การสร้างพื้นที่เวทีการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ลูกขึ้นมาจัดการปัญหาและขับเคลื่อนงานพัฒนาต่างๆ ด้วยตนเอง ร่วมกับหน่วยงาน/ภาคีในชุมชนท้องถิ่น ด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถจัดการตนเองได้
2. หนุนเสริมงานพัฒนาที่ชุมชนร่วมกันริเริ่ม หรือมีการดำเนินการอยู่เดิม ให้เกิดการเชื่อมโยงขยายผลในวงกว้าง เช่น กรณีการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน เป็นวิถีทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม พอช.มีการปรึกษารื้อกับแกนนำ นำมาสู่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระดับประเทศ ยกกระดับเป็นนโยบายของรัฐบาล และเป็นงานพัฒนาพื้นฐานหนุนเสริมเรื่องอื่น
3. สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวราบ แลกเปลี่ยน ศึกษาดูงานสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่าสามารถจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาโดยชุมชน
4. เริ่มพัฒนาจากจุดเล็กๆ สร้างรูปธรรมเพื่อขยายผลและขับเคลื่อนนโยบาย เช่น กรณีบ้านมั่นคงบ้านมั่นคง เริ่มจากโครงการนำร่อง 10 พื้นที่ หรือกรณีสวัสดิการชุมชน เริ่มจาก 14 พื้นที่ ปัจจุบัน มีการขยายผลทั่วประเทศ และเป็นนโยบายของรัฐบาลต่อเนื่อง
5. สร้างนวัตกรรม พัฒนาเครื่องมือหนุนเสริมงานพัฒนา เช่น การพัฒนาฝังตำบลเพื่อแก้ไขปัญหา ที่อยู่อาศัยและที่ดินชนบท การสนับสนุนการผลักดันพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือทางกฎหมายในการรับรองสถานะขององค์กรชุมชน เป็นต้น
6. ใช้ระบบงบประมาณและสินเชื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เป็นระบบที่ยืดหยุ่นให้ชุมชนสามารถคิดค้น ร่วมกันออกแบบการบริหารจัดการ สามารถวางแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เพื่อไปเชื่อมต่อกับทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอกได้

1

จัดการปัญหาที่ดินทำกินด้วยพึ่งตำบล สู่การพัฒนาอย่างรอบด้าน ตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว

เรียบเรียงโดย สมจิตร จันท์เพ็ญ

ตำบลคลองหินปูน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว มีเนื้อที่ประมาณ 32,340 ไร่ สภาพโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นกรวด ลูกรัง ดินเหนียวปนทราย มีคลองสายหลักคือ คลองหินปูน และคลองตาสูตรไหลผ่านตำบล สามารถทำการเกษตรได้ทั้งพืชไร่ พืชสวน และทำนา มีถนนสายจันทบุรี ถึงสระแก้ว ซึ่งเป็นถนนสายหลักพาดผ่านกลางพื้นที่ตำบล ทำให้เหมาะแก่การส่งเสริมเป็นย่านศูนย์กลางการรับซื้อและจำหน่ายสินค้า แบ่งเขตการปกครองออก 16 หมู่บ้าน มีประชากรรวม 9,162 คน อพยพเข้ามาจากหลายพื้นที่ เช่น จากจังหวัดบุรีรัมย์ ขอนแก่น อุบลราชธานี เพชรบูรณ์ นครราชสีมา ชัยนาท นครสวรรค์ ฯลฯ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ประมาณ 54,000 บาท/ปี

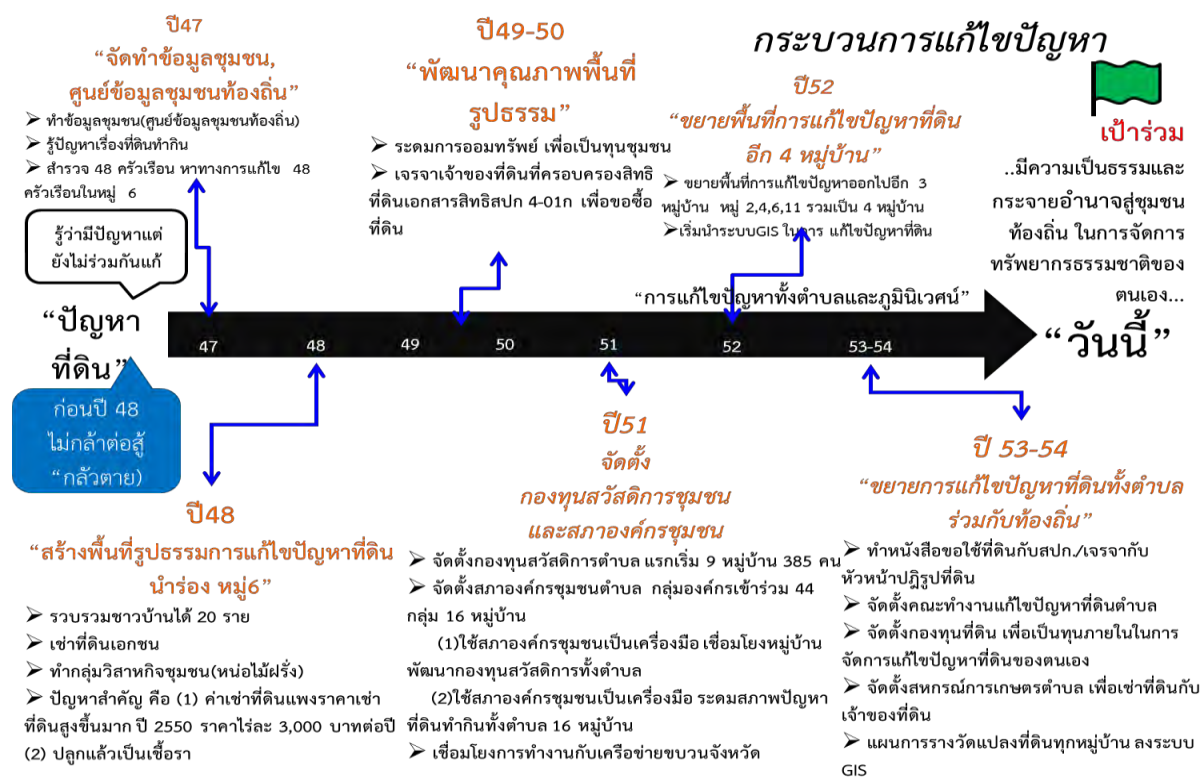
ปัญหาที่มาพร้อมกับการพัฒนาตำบลคลองหินปูน

จากกระแสการพัฒนาประเทศที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้คนในตำบลคลองหินปูนต้องเผชิญกับปัญหานานับประการ และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ปัญหาการสูญเสียที่ดิน** อันเนื่องมาจากมีนายทุนรวมถึงคนต่างชาติเข้ามาคว้านซื้อที่ดินในพื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้ราคาที่ดินและค่าเช่าที่ดินมีราคาสูงขึ้น คนมีที่ดินก็หันมาขายที่ดิน ในขณะที่คนเช่าที่ดิน ก็ต้องแบกรับค่าเช่าที่สูงขึ้น ส่งผลให้คนในตำบลคลองหินปูนต้องกลายเป็นคนไร้ที่ดินทำกินในที่สุด ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ **ปัญหาหนี้สิน** ด้วยเหตุจากการที่เกษตรกรโดยส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน ต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินในราคาสูง ประกอบกับต้นทุนการผลิตต่างๆ มีราคาสูงขึ้นเช่นกัน ในขณะที่ราคาผลผลิตกลับมีความไม่แน่นอนและในบางครั้งมีราคาตกต่ำ ส่งผลให้เกิดภาวะการขาดทุน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านยังต้องประสบกับปัญหาค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพที่สูงขึ้น จนนำไปสู่ภาวะหนี้สิน นอกจากนี้ ยังต้องเผชิญกับปัญหา **การว่างงานและแรงงานต่างด้าว** เนื่องจากตำบลคลองหินปูนมีอาณาเขตไม่ห่างจากชายแดนประเทศกัมพูชามากนัก ทำให้มีแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานรับจ้างในพื้นที่ ซึ่งเดิมมีจำนวนไม่มากนักและไม่ได้อยู่ประจำ แต่ปัจจุบัน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้คนในพื้นที่ต้องประสบกับปัญหาการว่างงาน เนื่องจากค่าจ้างแรงงานต่างด้าวจะมีราคาถูกกว่า ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ถึงต้นตอของปัญหาดังกล่าว จะพบว่าเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต ขาดเงินทุน การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน รวมถึงขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต นำมาสู่ความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกร และการสูญเสียที่ดินทำกิน ดังภาพ

เริ่มต้นกระบวนการพัฒนาด้วยการลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาที่ดินทำกิน

สภาพปัญหาความยากจน ที่ดินทำกิน และหนี้สินของคนคลองหินปูน นับเป็นแรงผลักดันให้คนในตำบลคลองหินปูนจำนวนหนึ่ง ต้องลุกขึ้นมาจัดการแก้ปัญหาของตัวเอง โดยเริ่มจากปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการทำการผลิต เมื่อปี 2547 โดยการสำรวจ/จัดทำข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินในตำบล สำรวจพื้นที่ว่างเปล่าในตำบล นำไปสู่การสร้างพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินนาร่อง ที่หมู่ 6 บ้านบ่อลูกรัง จากนั้น จึงได้ขยายพื้นที่การแก้ไขปัญหาไปสู่หมู่บ้านอื่น นอกจากนี้ ยังได้มีการเชื่อมโยงกระบวนการแก้ไขปัญหาจากเรื่องที่ดินทำกินไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ ทั้งการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน และสภาองค์กรชุมชน รวมถึงประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน/ภาคีต่างๆ เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาเรื่องที่ดินทำกินและขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในทุกด้าน โดยไม่แยกส่วน และครอบคลุมทั้งตำบล

ข้อมูลคือกุญแจสำคัญในกระบวนการแก้ไขปัญหา

การขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาของคนในพื้นที่ให้เป็นไปได้กว้างขวาง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมามีเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการสร้างมีส่วนร่วมของประชาชนที่เดือดร้อน ตลอดจนหน่วยงาน/ภาคีที่เกี่ยวข้อง **“ข้อมูล”** จึงมีส่วนสำคัญในกระบวนการทำงานดังกล่าว ละอองดาว สีล่าน้ำเที่ยง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ได้กล่าวถึงที่มาและความสำคัญของข้อมูลว่า **“ด้วยเหตุที่ไม่ได้ทำข้อมูล จึงทำให้ไม่รู้สาเหตุที่มาที่ไปของปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่... จึงได้วิเคราะห์และเห็นว่าการแก้ไขปัญหาจะต้องทำอย่างเป็นระบบ โดยมี “กองทุน” ที่สามารถนำเงินมาใช้ได้ทันที และมี “ระบบข้อมูล” ที่ดีเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจและดำเนินการ”** ส่วนสาเหตุที่ต้องมีการจัดทำข้อมูลนั้น เนื่องจากข้อมูลเดิมที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้

แก้ปัญหา ข้อมูลไม่ตรงกับข้อเท็จจริง โดยเฉพาะข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกิน และข้อมูลการถือครองที่ดิน เนื่องจากเจ้าของที่ดินมีหลายหน่วยงาน หากนำข้อมูลที่ขาดความสมบูรณ์ไปใช้ อาจก่อให้เกิดปัญหาในภายหลังหรืออาจส่งผลให้การแก้ปัญหาไม่มีความล่าช้า

ทั้งนี้ หลักการสำคัญในการจัดทำข้อมูล ประกอบด้วย 1) การจัดทำข้อมูลโดยชุมชน จะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานในพื้นที่ 2) ข้อมูลที่ได้ต้องมีความถูกต้อง เป็นที่ยอมรับทั้งจากชุมชนและหน่วยงาน รวมถึงสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาเรื่องอื่นๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ และภาคีอื่นๆ บนฐานข้อมูลเดียวกัน และ 3) ต้องเป็นการจัดทำข้อมูลทั้งตำบล ไม่ใช่เฉพาะกรณี เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุมทั้งพื้นที่

ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยอย่างเป็นกระบวนการ

การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของตำบลคลองหินปูนนั้น จะมีการดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ และต่อเนื่อง เพื่อสร้างการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความร่วมมือระหว่างชุมชน กับหน่วยงาน/ภาคีต่างๆ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

กระบวนการจัดทำข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ตำบลคลองหินปูน

“ผังตำบล” เครื่องมือในการกำหนดอนาคตการอยู่ร่วมกันของคนคลองหินปูน

นอกจากข้อมูล และกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติที่ตั้งกล่าวแล้ว การที่จะพัฒนาพื้นที่ตำบลหรือแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบด้านและครอบคลุมนั้น จำเป็นต้องเห็นข้อมูลภาพรวมทั้งตำบล ดังนั้นเครื่องมือสำคัญซึ่งถูกนำมาใช้ทดลองปฏิบัติการที่คลองหินปูน คือ “ผังตำบล” ซึ่งถือว่าเป็นงานใหม่และเป็นพื้นที่นำร่องในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และปัญหาอื่นๆ โดยเจ้าหน้าที่จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ช่วยหนุนเสริมเชิงเทคนิค และเครื่องมือ เช่น ทำความเข้าใจการทำผังตำบล กระบวนการทำผังตำบล การจับพิกัดขอบเขตรายแปลงโดยเครื่อง GPS เป็นต้น โดยมีการเชิญชวนแกนนำชุมชนและผู้เดือดร้อนจากตำบลอื่น เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการดังกล่าวด้วย เพื่อนำไปดำเนินการต่อและขยายผลด้วยตนเองได้ “จากเครื่องมือที่ พอช. ให้มาอย่าง GIS แล้วเราก็มาสอนกันเอง เพราะว่า พอช. ไม่ได้มาช่วยเราตลอด เราคือผู้เดือดร้อน พอช. ไม่ใช่ผู้เดือดร้อน จะให้ พอช. มาตัดข้าวใส่ปากเราไม่ใช่ แต่ พอช. มีเครื่องมือเราก็ไปอบรมแล้วมาสอนกันเอง อันไหนไม่ได้เราค่อยขอความช่วยเหลือ” นี่คือหลักคิดในการทำงานของผู้ใหญ่ละออวงดาว

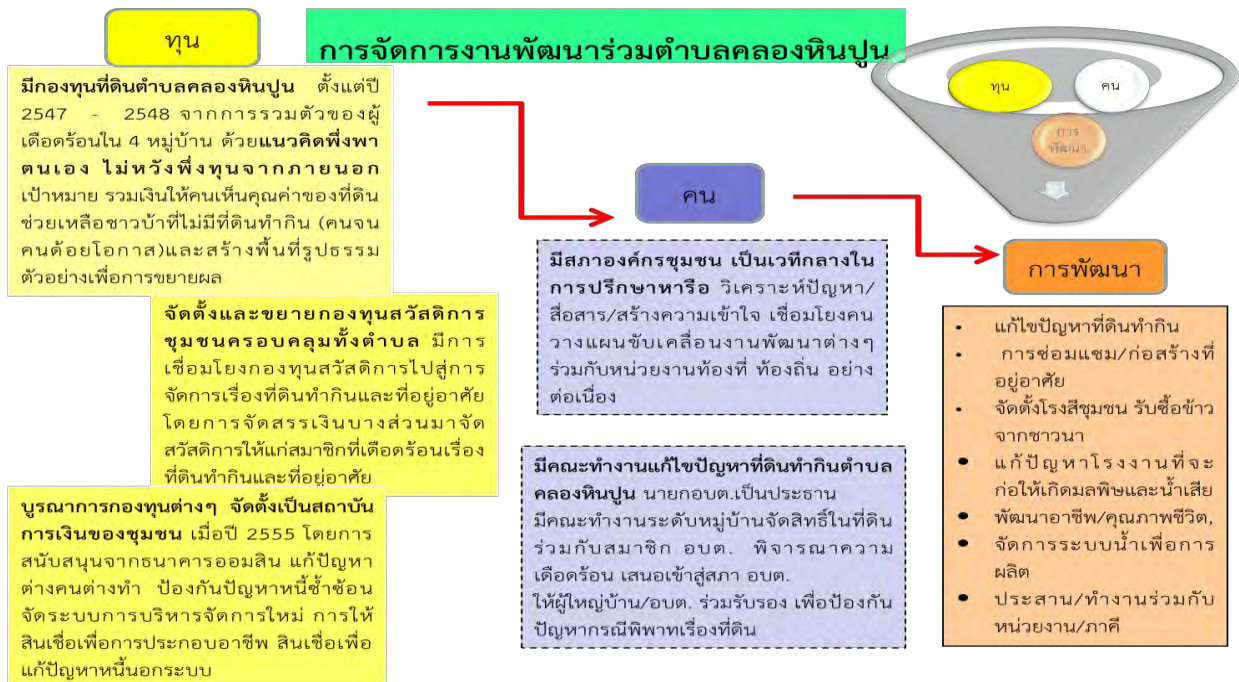
ตำบลคลองหินปูนมีฐานทุนเดิมอยู่แล้ว คือ การจัดทำข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลผู้เดือดร้อนด้านที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และปัญหาด้านอื่นๆ การจับพิกัด GIS ขอบเขตหมู่บ้าน สถาบันการเงิน กองทุนและมีการเชื่อมโยงกองทุนเพื่อแก้ปัญหาในตำบล แต่ก็เป็นเพียงการทำในบางหมู่บ้าน ไม่ได้เป็นภาพรวมทั้งตำบล ดังนั้น ผังตำบลจึงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงคนจากหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลคลองหินปูนให้มาทำงาน แก้ปัญหาของตนเองร่วมกัน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ก่อนจะขยายเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้ใหญ่ละออวงดาว ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การทำแผนที่ทำมือ ผังตำบล ข้อมูลเหล่านี้จะทำให้เราเห็นปัญหา และข้อมูลของผู้เดือดร้อน เราใช้แผนที่ทำมือนำไปสู่การวิเคราะห์ตนเอง เห็นปัญหาร่วมกันของคนในตำบล เริ่มต้นจากตัวเรา ก่อนเห็นข้อมูลทั้งระดับหมู่บ้านและตำบล จนเกิดแผนและผลลัพธ์ หากเราขอเพียงความช่วยเหลือของรัฐบาล คอยฟังพวคนอื่นนั่นปัญหาก็ไม่หมดไป เราควรสร้างทุนในการแก้ปัญหา จากเดิมรอพึ่งคนอื่นมาเป็นพึ่งตนเอง เมื่อรัฐ หรือท้องถิ่นเห็น เขาจะเข้ามาหนุนเสริม คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย สามคนสบาย อะไรก็แก้ได้ เริ่มจากเล็กและเติบโตในท้ายสุด”

จากการทำผังตำบลคลองหินปูนพบว่า ในการจัดทำผังตำบลสิ่งสำคัญคือ “การทำแผนที่ทำมือ” เนื่องจากทุกคนจะรู้ว่าที่ใครติดใคร ถนนอยู่ตรงไหน ผู้ใหญ่ละออวงดาวเล่าว่าเคยมีปัญหาความขัดแย้งของผู้ใหญ่บ้านเรื่องขอบเขตพื้นที่ ซึ่งเมื่อทำแผนที่ ลงสำรวจภาคสนาม ประกอบกับนำเอกสารการเสียภาษีมายืนยัน ทำให้ปัญหาคือคลายลงไปได้ “ผู้ใหญ่บ้านบางหมู่บ้านทะเลาะกันแทบตาย อันนี้คนของฉันต้องเอาไปเสียภาษีมาทางกัน จึงตกลงกันได้ ในการทำแผนที่ก็ช่วยกันทำ เอาเยาวชนเข้ามาช่วย ลงสำรวจภาคสนามขอบเขตก็เริ่มชัดเจน” แผนที่ทำมือจึงเป็นเครื่องมือในการที่จะทำให้คนในชุมชนได้รู้จักพื้นที่ รู้ข้อมูล รู้ปัญหาของตัวเองและเห็นภาพรวมของพื้นที่ และยังเป็นเครื่องมือในการชวนพูด ชวนคุยกับชาวบ้าน ด้วยการให้ชาวบ้านร่วมกันจินตนาการหน้าตาหมู่บ้านของตัวเองลงบนแผ่นกระดาษ เขียนปัญหาและสภาพทั่วไปลงในแผนที่ ฯลฯ

บูรณาการคน ทูณ สู่การจัดการงานพัฒนาในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

กล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการพัฒนาของตำบลคลองหินปูนในวันนี้ เกิดขึ้นจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ด้วยคนในตำบลคลองหินปูนเอง จากจุดเริ่มต้นของปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน นำไปสู่การรวมคน/รวมกลุ่ม การจัดทำข้อมูล การจัดตั้งกองทุนและบูรณาการทุนภายในพื้นที่ทั้งคนและเงินจากผู้เดือดร้อนกลุ่มเล็กๆ เพียงไม่กี่หมู่บ้านขยายผลครอบคลุมไปทั้งตำบล โดยมีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีกลางในการเชื่อมโยง และฝังตำบลเป็นเครื่องมือในการวางแผนชีวิตของคนในชุมชนและหมู่บ้านอย่างรอบด้าน นับเป็นการจัดการปัญหาและการพัฒนาร่วมของในพื้นที่อย่างเป็นระบบ จนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

คติที่แกนนำยึดถือ และใช้ในการถ่ายทอดขยายแนวคิดแก่สมาชิกมาโดยตลอด คือ “*ก่อนที่จะให้คนอื่นมาช่วยเรา เราต้องช่วยเหลือตัวเองก่อน*” เปรียบเสมือนสิ่งกระตุ้นเตือนให้ทุกคนต้องลุกขึ้นมาจัดการปัญหา ร่วมกันพัฒนาบ้าน พัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง อันจะนำไปสู่ความมั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืนในการพัฒนาตำบลคลองหินปูนสืบไป

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายละอองดาว สีลาน้ำเที่ยง
โทร. 08-9989-0158
ไลน์ 09-8961-7866

ข้อมูลอ้างอิง

1. เรวดี อุตลิต, อภินันท์ ยอดมณี. 2555. เส้นทาง...การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ตำบลคลองหินปูน. สำนักงานโครงการบ้านมั่นคง.
2. ข้อมูลจากเว็บไซต์สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ในสารคดี/ข่าวชุมชน <http://www.codi.or.th>

2

เชื่อมโยงกลุ่มผู้พึ่งพิงชีวิตชุมชนและการจัดการน้ำ

คนดงขี้เหล็ก

ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

เรียบเรียงโดย สหทัยา สุวัฒนานันท์

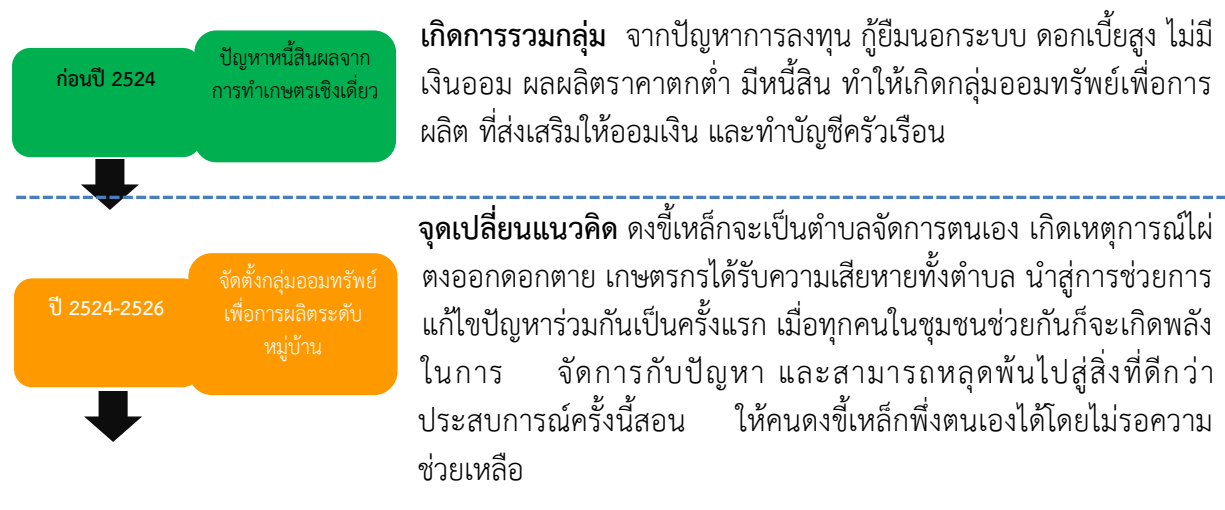
จากหมู่บ้านเล็กๆ ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2440 มีต้นขี้เหล็กขึ้นอยู่จำนวนมาก จนเป็นที่มาของการเรียกขานชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านดงขี้เหล็ก” ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหมู่บ้านหนองทะเล และบ้านดงขวาง ต่อมา เมื่อเปลี่ยนจากหมู่บ้านมาเป็นตำบล จึงได้ชื่อว่าตำบลดงขี้เหล็ก อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีหมู่บ้านในเขตการปกครองรวม 14 หมู่บ้าน จำนวน 2,494 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 9,446 คน

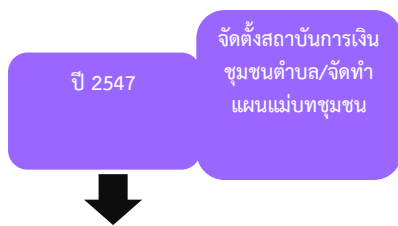
ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ดังนั้น การประกอบอาชีพของชาวบ้านประมาณร้อยละ 70 มีอาชีพทางด้าน การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งมีกลุ่มผู้ผลิตไม้ดอกไม้ประดับระดับตำบลเป็นที่รู้จักทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัด รองลงมาร้อยละ 25 เป็นการทำนา การทำสวนไผ่ตง และการปลูกไม้ผล เช่น กระท้อน มะไฟ มะนาว นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่บางส่วนเป็นที่ตั้งของโรงงานแปรรูปอาหารกระป๋องและโรงงานผลิตชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์ ตั้งอยู่บริเวณใกล้ๆ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนมีอาชีพทำงานรับจ้างในโรงงาน

บนเส้นทางสู่การจัดการตนเอง

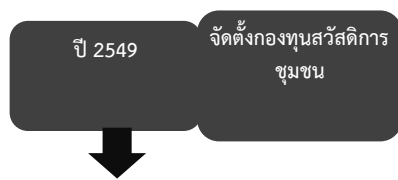
ย้อนหลังไปในอดีต คนดงขี้เหล็กต่างดำรงชีวิตและทำมาหากินด้วยการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมถึงพึ่งพาทรัพยากรจากธรรมชาติในพื้นที่อย่างสมดุล ต่อมา เมื่อการพัฒนาต่างๆ เริ่มเข้ามาในพื้นที่ และขยายตัว ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งที่เป็นโอกาสและผลกระทบ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือปัญหาเรื่องหนี้สินอันเนื่องมาจากการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ/พืชเชิงเดี่ยว ปัญหาดังกล่าวได้นำมาสู่การรวมตัวของคนดงขี้เหล็กในปี 2524 เพื่อร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการส่งเสริมการออม จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ นับเป็นการจุดประกายทางความคิดให้คนดงขี้เหล็กต้องร่วมไม้ร่วมมือกัน ระดมทุนจากภายใน เพื่อต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนในพื้นที่จนประสบผลสำเร็จ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาดงขี้เหล็กอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

“ทุกคนที่เข้ามาอยู่ร่วมกันในชายคาบ้านภายในตำบลดงขี้เหล็ก และรับเอาระเบียบปฏิบัติ ที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้น ย่อมได้รับสวัสดิการ และมีหลักประกันในชีวิตตั้งแต่วันที่เขาก่อเกิด จนถึงวันตาย เท่ากับว่าเราได้มีโอกาส ทดแทนแผ่นดินเกิด ในฐานะที่เราเป็นผู้นำ จึงเป็นความภูมิใจ ที่ได้สร้างสิ่งที่ดี ให้กับลูกหลานหลาน และคนรุ่นหลังจะได้สืบทอด และสร้างสรรค์ พัฒนา ให้เจริญงอกงามต่อไป” จากปณิธานในการทำงานดังกล่าว ได้นำไปสู่การจุดประกายการกำหนดเส้นทาง การบริหารจัดการด้วยทุนภายในของตนเอง

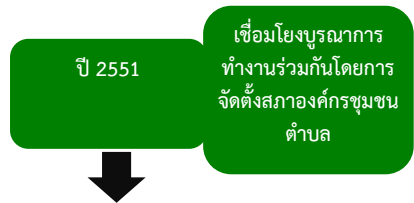

จัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบล จัดทำแผนแม่บทชุมชน สถาบันการเงินชุมชน เป็นเครื่องมือโยงทุนในชุมชนมาบริหารจัดการร่วมกัน ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ และสร้างวินัยการออม และเกิดกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน การพบกันในวันฝากเงิน เป็นโอกาสให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันคิดสำรวจข้อมูลวิเคราะห์ปัญหา จึงเกิดแผนพัฒนาตำบลกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการแก้ปัญหาการทำมาหากิน และยกระดับคุณภาพชีวิตในครัวเรือน

จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน การบูรณาการทุนต่างๆ จัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน ทุกคนที่มาอยู่ร่วมกันในชายคาบ้าน ภายในตำบลลงขันให้เล็ก และรับเอาระเบียบปฏิบัติการชุมชนร่วมกันตั้งขึ้นยอมได้สวัสดิการ และมีหลักประกันในชีวิตตั้งแต่วันที่เขาเกิดจนถึงวันที่ตาย

เชื่อมโยงบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน เชื่อมโยงบูรณาการองค์กรชุมชนระดับตำบล เพื่อเป็นเครื่องมือ ในสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบล กำหนดยุทธศาสตร์ตำบลด้วยการใช้พื้นที่ตำบลเป็นตัวตั้งชุมชนเป็นแกนหลัก มีสภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ

การจัดการน้ำโดยชุมชน ปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร ส่งผลต่อทุกคนชีวิตในตำบล จึงเกิดกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำขึ้นทั้งในระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำที่ไหลมาจากภูเขา จนถึงสุดปลายน้ำที่หมู่4 โดยใช้กระบวนการวิจัยปัญหา และค้นหาทางแก้ไขร่วมกันทุกหมู่บ้าน

พัฒนาสู่ฝั่งชีวิตชุมชน พัฒนาศักยภาพแกนนำ และการส่งเสริมประชาธิปไตยชุมชน พัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน เพื่อพัฒนาแกนนำรุ่นใหม่ ให้เกิดการทำงานแบบหมุนเวียน โดยยึดหลักการเรื่องการส่งเสริมประชาธิปไตยชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

สร้างฐานทุนที่เข้มแข็งด้วยสถาบันการเงิน

จากการนั่งล้อมวงพูดคุยกับคณะกรรมการสถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลลงขันให้เล็ก ทำให้เห็นพัฒนาการความเป็นมา การก่อร่างสร้างตัวของกลุ่ม ที่ทำให้เกิดการพัฒนาทุนทั้งในระดับตำบลและระดับหมู่บ้านต่างๆ เป็นการรวมทุนภายในเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน “บูรณาการทุนระดับหมู่บ้าน” โดย

ยกระดับจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขอนแก่น หมู่ 10 ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองปราจีนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ และสร้างวินัยการออม ปัจจุบัน (ปี 2558) มีจำนวนสมาชิกเฉพาะชาวบ้านจากหมู่บ้านขอนแก่นจำนวน 2,739 คน มีเงินสะสมกองทุนรวมจำนวน 102,070,000 บาท โดยที่มาของเงินมาทั้งจากการฝากเงินออมสะสมทรัพย์รายคน และกลุ่มต่างๆนำเงินมาฝาก เช่น กลุ่มประปาหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มกีฬาหมู่บ้าน เป็นต้น มีกำไรจากการบริหารงานปีละประมาณ 6,679,141 บาท (ข้อมูลจากเศรษฐกิจและทุนชุมชนตำบลคงขี้เหล็ก) โดยเงินสะสมจะสะสมบางส่วน จะนำไปซื้อพันธบัตรรัฐบาล/สลากทวิสิน เพื่อเพิ่มรายได้ให้สถาบันการเงิน

ด้านการบริหารจัดการ จะมีการแบ่งทีมรับผิดชอบในแต่ละด้าน เน้นการบริหารจัดการแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน นายบรรจง พรหมวิเศษ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคงขี้เหล็ก เล่าถึงแนวคิดระบบการบริหารสถาบันการเงินว่า “เราบริหารแบบรัฐบาล คือ มีเจ้ากระทรวง เหมือนกับรัฐบาล แต่กระทรวงเราเป็นฝ่าย ๆ เช่น ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายเงินกู้ ฝ่ายอำนวยความสะดวก ใช้หลักการบริหารแบบ 4 ห คือ หิ้ว (ทำเล็ก ๆ ค่อยหิ้วไปแต่พอดี) หาบ (เมื่อมากขึ้น ก็ใส่หาบสองข้างจะได้ไม่หนัก) ห้อง (มากพอแล้วก็สร้างห้องหับใส่ไว้) และห้าง (เติบโตเต็มที่ก็มีห้างเก็บให้มันสูงขึ้น ใหญ่ขึ้น มีหลายๆ คนมาร่วม)”

ในส่วนของการบริหารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน คณะกรรมการสถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลคงขี้เหล็ก จะยึดหลักการบริหารแบบธรรมาภิบาล “เราให้สังคมเป็นตัวตัดสินว่า ใครจะอยู่หรือใครจะไป ในรายที่มีปัญหามาก เขาก็ออกไปเอง บางรายถึงกับย้ายออกจากหมู่บ้าน เพราะทนต่อกระแสบอยคอตของสังคมไม่ได้ นิวไชนริายก็ต้องตัดนิวไชน เรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ เราผิดพลาด หรือยึดหยุ่นมากไม่ได้เป็นผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่นด้วย อีกประการ คือ เราไม่ต้องการให้สมาชิกเป็นหนี้หลายกอง ให้มีหนี้ทางเดียว มีบางรายที่มาขอกู้เพื่อไปชำระหนี้กองทุนภายในหมู่บ้าน สถาบันฯ ก็ดำเนินการให้ ยกเว้นชำระหนี้ภายนอกเขาต้องรับผิดชอบเอง” นายบุญศรี จันทร์ชัย ประธานกรรมการอำนวยความสะดวก สถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตกล่าว

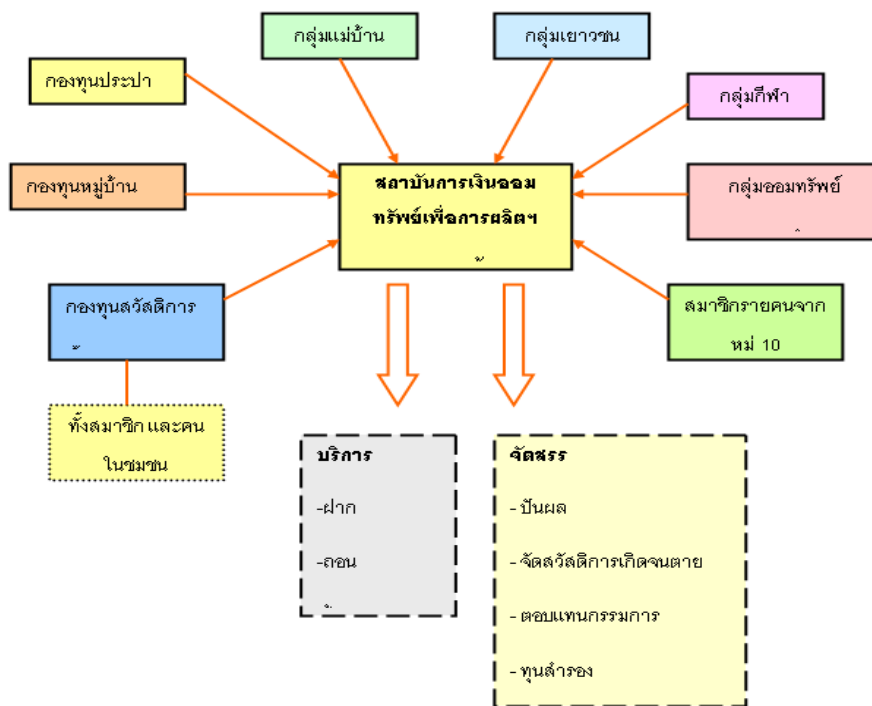
จนถึงวันนี้สถาบันการเงินฯ ได้สร้างให้เกิดการเติบโตของทุนจากการระดมภายในชุมชนเป็นหลัก หมุนเวียนภายในเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สิน พัฒนาอาชีพสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ นายบุญศรี จันทร์ชัย ให้ข้อคิดว่า “ใครจะรู้บ้างว่าเงินเพียงไม่กี่บาทจะสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างทุนหมุนเวียนจำนวนมหาศาลให้แก่ชาวบ้านได้ จากหนึ่งหมู่บ้านขยายจนเต็มพื้นที่ทั้งตำบล เสริมศักยภาพความเข้มแข็งให้คนในตำบลได้มีภูมิคุ้มกันทางการเงิน โดยไม่ต้องหวังเกรงว่า เดือนหน้าค่าใช้จ่ายจะชักหน้าไม่ถึงหลัง อาชีพไม่มีเงินลงทุน”

เชื่อมโยงทุนสร้างสวัสดิการชุมชนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

เมื่อฐานของเงินออมเพิ่มมากขึ้น จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น คณะกรรมการดำเนินการสถาบันการเงินฯ จึงได้มีการปรึกษารื้อกัน และเห็นควรส่งเสริมการออมวันละบาทเพื่อสวัสดิการแก่ชีวิต หรือ “กองทุนสวัสดิการ” ให้คนได้ดูแลกันและกัน ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ให้รู้จักการช่วยเหลือคนอื่น โดยไม่

มองเรื่องกำไร หรือขาดทุน แต่มองเรื่องการสร้าง ความมั่นคงในคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเอง นอกจาก กองทุนที่ได้จากการออมวันละบาทของสมาชิกแล้ว กองทุนยังได้ระบงประมาณสมทบจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลลงขันเหี้ยก จำนวน 200,000 บาท และจะสมทบเข้ากองทุนในทุกปี ๆ ละ 100,000 บาท ซึ่งนอกจาก จะดูแลสมาชิกด้วยตนเองแล้ว กองทุนยังได้ ดำเนินการสำรวจข้อมูลคนในชุมชน เพื่อเป็นฐานในการจัด สวัสดิการให้ครอบคลุมทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย และปรับฐานการช่วยเหลือให้สอดคล้องกับสภาวะความเป็นจริง อีกทั้งได้มีการจัดระบบการจ่ายเงินสวัสดิการให้กับสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของสมาชิกกองทุน

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลลงขันเหี้ยก กับกลุ่มต่าง ภายในตำบล

จากการจัดการทุนสู่การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

จากปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการประกอบ อาชีพจากเดิมเมื่อปี 2524 คือการทำนาเป็นหลัก และมีคันตมน้ำไว้ใช้ ต่อมาปี 2535 มีการเปลี่ยนแปลง อาชีพหลักมาปลูกไม้ยาง และปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ทำให้พื้นที่ที่มีความลาดชันและพื้นที่ไม่มีที่กักเก็บน้ำในช่วง ฤดูแล้ง ต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรซึ่งอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เดือนพฤษภาคมของทุก ปี นอกจากนี้ ปริมาณการปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นทุกปีเฉลี่ย 10 % ต่อพื้นที่ ในขณะที่แหล่งน้ำมีเท่าเดิม น้ำจึงไม่ เพียงพอต่อการเกษตร พอถึงช่วงฤดูฝนก็ยังไม่สามารถเก็บกักไว้ใช้ได้เพราะมีแหล่งเก็บกักน้ำไม่เพียงพอ อีกทั้ง ยังต้องเผชิญกับปัญหาน้ำกร่อย น้ำเค็ม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว คณะทำงานเพื่อการจัดการน้ำโดยชุมชน จึงใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวที แลกเปลี่ยนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมีกระบวนการทำงานคือ การร่วมกันวิเคราะห์สภาพ

ปัญหาเรื่องน้ำ คับหนาคุดที่เป็นปัญหาเรื่องน้ำ ออกแบบกระบวนการและนำเสนอแนวทางการแก้ไข นำไปสู่ข้อสรุปร่วมปัญหาของปัญหาและการออกแบบการสำรวจเส้นทางน้ำ และนำไปดำเนินการแก้ไขปัญหาในที่สุด

ผลจากการจัดการน้ำโดยชุมชน เกิดแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นในตำบลดงขี้เหล็ก ได้แก่ บ่อน้ำตื้น 1,112 แห่ง บ่อโยธา 85 แห่ง ฝาย 18 แห่ง สระน้ำ 13 แห่ง และอ่างเก็บน้ำ 3 แห่ง ทำให้มีปริมาณน้ำไว้ใช้มากขึ้น เพิ่มขีดความสามารถในการรองรับน้ำในช่วงน้ำหลาก สามารถเก็บสำรองไว้ใช้ มีชุมชนได้รับประโยชน์ 17 หมู่บ้าน 10,750 คน พื้นที่การเกษตร 14,875 ไร่ เกิดเครือข่ายการจัดการแปลงเกษตรแนวทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ โดยการปรับเปลี่ยนวิถีการเพาะปลูก สร้างแนวคิดกินอยู่อย่างพอเพียงให้กับชาวบ้าน จากเดิมปลูกไม้ประดับ พืชเชิงเดี่ยวเพื่อค้าขาย หันมาปลูกพืชกินได้เสริมในแปลงเกษตร ผลผลิตที่ได้นำมาบริโภคในครัวเรือน จากเกษตรกรแปลงตัวอย่างจำนวน 5 ราย สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนได้เฉลี่ยปีละ 16,800 บาท เนื่องจากมีการวางระบบกระจายน้ำแบบมินิสปริงเกอร์ ใช้น้ำน้อยแต่น้ำพืชได้ทั่วถึง ปลูกไม้มรดก พืชกินได้ ผักสวนครัว

การจัดการตนเองของตำบลดงขี้เหล็ก เป็นบทเรียนในการจัดการและบูรณาการทุนที่เป็นตัวเงินควบคู่กับทุนทางสังคมและธรรมชาติ เพื่อเอื้อต่อดำรงชีวิต และการทำมาหากินของคนดงขี้เหล็ก ด้วยการเชื่อมโยงทุน เชื่อมโยงคน เชื่อมร้อยความร่วมมือ เน้นการพัฒนาแบบพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ภูมิธรรมที่เกิดขึ้นล้วนเป็นความต้องการจากภายในของคนในชุมชน ที่ดำเนินการโดยใช้หลักเหตุและผล ภายใต้แนวคิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับชีวิตคนตำบลดงขี้เหล็ก เพื่อต่อสู้กับกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายบรรจง พรหมวิเศษ
สภาองค์กรชุมชนตำบลดงขี้เหล็ก
โทร. 08-1743-4400

ข้อมูลอ้างอิง

1. เอกสารการพัฒนาขบวนองค์กรชุมชนตำบลดงขี้เหล็ก โดย ขบวนองค์กรชุมชนตำบลดงขี้เหล็ก จังหวัดปราจีนบุรี
2. เอกสารโครงการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยชนบท ตำบลดงขี้เหล็ก (พื้นที่รูปธรรม) โดย สภาองค์กรชุมชนตำบลดงขี้เหล็ก

3

สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ตำบลเนินซ้อ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

เรียบเรียงโดย จินตนาภรณ์ คล่องดี

ตำบลเนินซ้อ จังหวัดระยอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอกาหลง ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร โดยมีทางหลวงหมายเลข 3161 อำเภอกาหลง - สุนทรภู์ แหล่มแม่พิมพ์ ฝั่งปากกลางตำบล ลักษณะพื้นที่เป็นที่เนินสลับด้วยที่ราบต่ำ ติดกับทะเลอ่าวไทย อากาศร้อนชื้น เกือบตลอดทั้งปี มีประชากร 4,504 คน 1,392 ครัวเรือน จาก 9 ชุมชน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ทำนา และประมงชายฝั่ง

กว่า 200 ปี ของคนที่นี่ อพยพมาจากชายทะเลบ้านถนนกะเพรา ตำบลเนินซ้อ เพื่อหาที่อยู่อาศัย อันอุดมสมบูรณ์ โดยพากันมุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตก ข้ามคลองและทุ่งนาที่ร้อนระอุในฤดูแล้ง เป้าหมายคือป่าดง

ดิบข้างหน้า เมื่อถึงชายป่า ที่เรียกกันว่าป่าเรไร จึงปักหลักหักร้างถางพงสร้างบ้านเรือน และที่ทำกิน จำรุง เป็นภาษาถิ่น ที่เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “จำรุง” หมายถึง ปากทางน้ำไหลลงทุ่ง คลอง หนอง บึง

ด้วยสภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ลักษณะเช่นนี้จึงเหมาะแก่การทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ที่ลุ่มต่ำในทุ่งนามีดินเหนียวสีดำ ทำนาได้ผลดี ที่ดอนบนเนินมีดินสีแดงมันปู เหมาะแก่การปลูกผลไม้และยางพารา ดังนั้น เมื่อเปลี่ยนป่าให้เป็นบ้าน เปลี่ยนบึงให้เป็นเรือสวนไร่นา เปลี่ยนเนินเป็นสวนผลไม้และสวนยางพารา สังคมเกษตรกรรมเล็ก ๆ จึงผุดขึ้นที่นี่ กลายเป็นรายได้หลักของชาวบ้านตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

วิกฤตมา ปัญญาเกิด

จากวิถีของคนจำรุง ซึ่งต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา จนเมื่อปี 2517 ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน มีการปรับตัวของคนในชุมชนอีกครั้ง เริ่มมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเงินผ่อน มีเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามามากมาย การรुकศึบของทุนนิยมผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทย์ ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความตื่นตัว รับรู้ข่าวสารมากขึ้น มีการใช้สารเคมี เทคโนโลยีในการผลิต ซ็อรถไถนาหรือ “ควายเหล็ก” มาแทนควายจริงในท้องทุ่ง ควายตัวสุดท้ายถูกขายไปเมื่อปี 2519

ต่อมา จากนโยบายการส่งเสริมการพัฒนาในปี 2529 ทำให้เกิดการรวมตัว รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน ตามที่รัฐแนะนำ และตามวิถีของคนจำรุง โดยเรียกตัวเองว่า “เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง” เพื่อที่จะเรียนรู้การจัดการตนเองด้วยวิถีแห่งชุมชนท้องถิ่น ใช้รูปแบบของขบวนการองค์กรชุมชนเป็นแนวทาง ในช่วงเวลาเดียวนั้นชาวสวนทุเรียนกำลังประสบปัญหาหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงให้เกษตรกร

ชาวสวนผลไม้ จึงได้รวมตัวปรึกษาหารือและหาทางออกร่วมกัน ได้ข้อสรุปว่า *น่าจะนำเนื้อทุเรียนดิบหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ มาลงกระทะทอดให้เหลือง ชับน้ำมันออก ใส่เกลือเล็กน้อย ปรากฏว่ารสชาติ อร่อยไม่แพ้ทุเรียนสุก ที่สำคัญกลิ่นไม่รุนแรง* จึงเกิดการรวมตัวในรูปของชาวบ้านที่เรียกว่า **กลุ่มแปรรูปผลผลิต** มีการพูดคุยปรึกษาหารือ นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำ ปัจจุบันกลุ่มผลิตทุเรียนทอดได้ขยายผลถ่ายทอดชุดความรู้ประสบการณ์สู่การแปรรูปผลไม้และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อีกด้วย ร้อยเรียงกันเป็น **“เครือข่ายแปรรูปผลผลิต”**

จากการแก้ปัญหาการผลิตสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งพาตนเอง

จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของชาวจำรุง เกิดจากแนวคิดที่จะมีเงินทุนเพื่อใช้เป็นกองกลางในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเป็นกองทุนของชุมชนเอง เพื่อการบริหารชุมชนแบบพึ่งตนเอง จึงเกิดการระดมทุนขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี 2529 ในลักษณะของการระดมหุ้น เพื่อจัดตั้งร้านค้าชุมชน โดยขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการซื้อหุ้น อย่างน้อยครัวเรือนละ 50 บาท จากการระดมหุ้นครั้งแรก ได้เงินทั้งสิ้น 30,000 บาท มี

สมาชิก 120 คน ร้านค้าชุมชนดำเนินการในลักษณะสหกรณ์ชุมชน เพื่อจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภคต่างๆ และสินค้าการเกษตร ผลผลิต สินค้าแปรรูปที่ได้จากชุมชน

ขณะที่การพัฒนาในด้านต่างๆ ของบ้านจำรุงยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในปี 2535 ได้เกิดแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยมีตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมาย ทำให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในตำบล เริ่มมีการเชื่อมโยงกันในระดับตำบล มีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะ เมื่อกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เข้ามาสนับสนุนการทำงาน ทำให้กลุ่มกิจกรรมในพื้นที่ได้เรียนรู้ บัญชีครัวเรือนข้อมูลชุมชนท้องถิ่น เกิดการผลักดันการทำงานเป็นกระบวนการมากขึ้นบนฐานข้อมูล จนกระทั่ง ปี 2543 ได้มีกระบวนการสำรวจข้อมูลครัวเรือนอย่างจริงจัง มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้พบปัญหาสำคัญ คือ การใช้สารเคมีอย่างรุนแรง ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของชุมชน คือ เกษตรกรในชุมชนใช้สารเคมีกันมาก จนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและเกิดสารพิษตกค้างในผลผลิต ปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเป็นโรคมะเร็ง มีสุขภาพแย่งลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงเกิดการทบทวนตัวเองและคิดแก้ไขปัญหา “..ชุมชนจะพัฒนาได้อย่างไร ถ้าไม่เริ่มด้วยตนเอง..” นำไปสู่การรณรงค์ให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการลดใช้สารเคมี จัดตั้งกลุ่มเกษตรพื้นบ้าน ทำโครงการเกษตรชีวภาพ โครงการผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ สนับสนุนให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ เพื่อขำระล้างสารเคมีตั้งแต่จุดเริ่มต้นของวงจรการผลิตและจนถึงการบริโภคในชุมชน

ปี 2545 **เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง** ได้นำอำนวยการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาขยายแนวทางการทำงานไปยังกลุ่มคนในพื้นที่ของตำบลเนินซ้อและพื้นที่ใกล้เคียง (พื้นที่ภูมินิเวศน์) มีเวทีเชื่อมประสานงานกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ทุกเดือน ด้วยการหนุนเสริมของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เรียกกันว่า “**การพลิกพื้นวิถีชุมชนท้องถิ่น**” ใช้พื้นที่ศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน จนเป็นหลักการสำคัญในการทำงานของสมาชิกกลุ่ม/องค์กรในปัจจุบัน ด้วยเป้าหมายคือ “**สังคมเป็นสุข ชีวิตมีความมั่นคง พึ่งพาตนเองได้ บนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**” ต่อมาในปี 2547 ได้เรียนรู้เรื่องการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดประเด็นในการพัฒนา 4 เรื่อง คือ คน ดิน น้ำ ป่า ซึ่งต้องใช้เวลาในการสร้างกระบวนการพอสมควร เนื่องจากต้องปรับเปลี่ยนตั้งแต่วิถีคิด การรวมกลุ่ม การสร้างห่วงโซ่ทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ

ปี 2551 ได้ยกระดับการทำงานจากเครือข่ายสู่การจัดตั้ง “**สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ**” มีศูนย์ประสานงานอยู่ที่ 70 หมู่ 7 ตำบลเนินซ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่เรียกกันติดปากทั่วไปว่า “**มหาวิทยาลัยบ้านนอก**” มีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลายถึง 40 กลุ่ม ประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติการจริงของการทำงานของผู้คนในพื้นที่มากกว่า 30 ปี ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในแบบบ้านๆ สามารถสัมผัสถึงวิถีพอเพียงของชุมชนท้องถิ่น มีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนงาน

ปัจจุบัน **มหาวิทยาลัยบ้านนอก** เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดระยอง นำประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติการจริงของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ มารวบรวมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักเดินทางที่สนใจงานแบบชาวบ้าน ทั้งรูปแบบการทำงานแนวดั้งแบบเดิม ๆ ใช้การทำงานแนวราบสร้างความเสมอภาคด้วยวิถีตนเอง นำพาชีวิตของกลุ่มคนตัวเล็ก ๆ ในสังคมพลเมือง ไปสู่ความมั่นคงด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องระหว่าง **เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้าน**

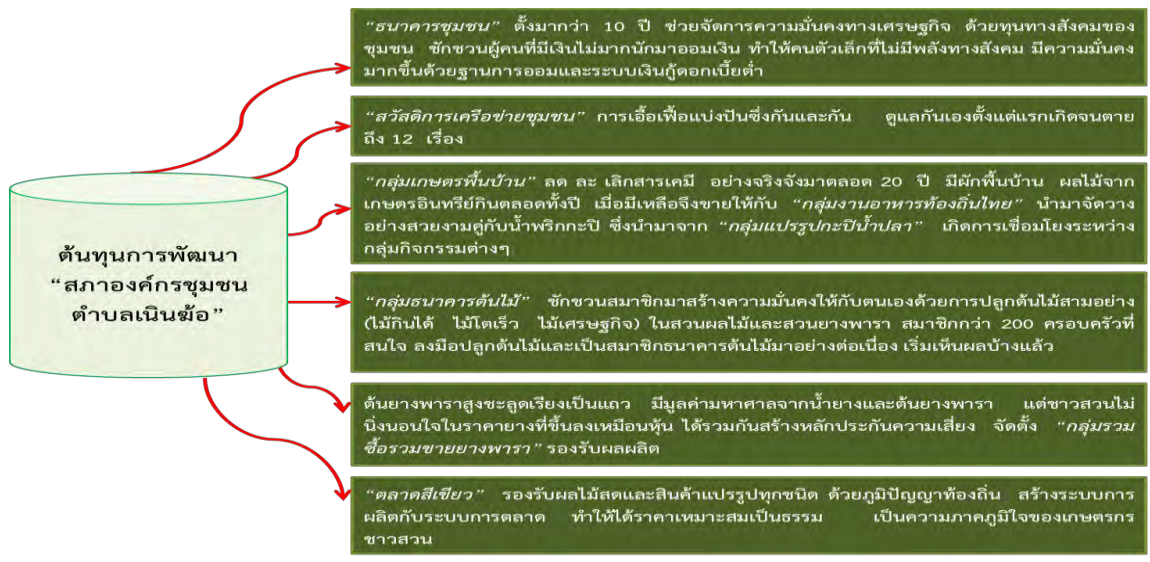
จำรุง สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ ที่มหาวิทยาลัยบ้านนอก มีแกนนำ 40 กลุ่มกิจกรรมและภาคีพัฒนาอื่น ๆ เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ จึงเกิดชุดความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่หายไปถูกพลิกขึ้นมาสร้างความสุข ความมั่นคงแห่งชีวิต ให้กับคนในพื้นที่และนักเดินทาง

ก่อเกิดกระบวนการพัฒนา “จากวิถีคนจำรุง สู่สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ”

	<p>ยกระดับการทำงานจากเครือข่ายสู่การจัดตั้ง “สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ” มีศูนย์ประสานงานอยู่ที่บ้านจำรุง หรือที่เรียกกันติดปากทั่วไปว่า “มหาวิทยาลัยบ้านนอก” มีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลายถึง 40 กลุ่ม มาจากประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติการจริงของการทำงานของผู้คนในพื้นที่มากกว่า 30 ปี ต่อมา จึงได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้แบบชาวบ้าน สามารถสัมผัสวิถีพอเพียงของชุมชนท้องถิ่นได้</p>	2551
2545-2547	<p>ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาขยายแนวทางการทำงานไปยังกลุ่มคนในพื้นที่ของตำบลเนินซ้อและพื้นที่ใกล้เคียง มีเวทีเชื่อมประสานงานกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ทุกเดือน ด้วยการหนุนเสริมของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยการพลิกฟื้นวิถีชุมชนท้องถิ่น มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน จนเป็นหลักการสำคัญในการทำงานของสมาชิก/กลุ่ม/องค์กรในปัจจุบัน ด้วยเป้าหมายเดียวกันคือ “สังคมเป็นสุข ชีวิตมีความมั่นคง พึ่งพาตนเองได้ บนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อมาได้เรียนรู้เรื่องการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น และประเด็นในการพัฒนา 4 เรื่อง คือ คน ดิน น้ำ ป่า ซึ่งต้องใช้เวลานานเนื่องจากต้องปรับเปลี่ยนตั้งแต่วิถีคิด การรวมกลุ่ม การสร้างห่วงโซ่ทางเศรษฐกิจ</p>	
	<p>แนวคิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยมีตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมาย ทำให้กลุ่มกิจกรรมในพื้นที่มีการเชื่อมโยงกันในระดับตำบล มีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะ เมื่อกองทุนเพื่อสังคมเข้ามาสนับสนุน ทำให้กลุ่มกิจกรรมในพื้นที่ได้เรียนรู้ บัญชีครัวเรือนสู่ข้อมูลชุมชนท้องถิ่น เกิดการผลักดันการทำงานบนฐานข้อมูลมากขึ้น มีการสำรวจข้อมูลครัวเรือนอย่างจริงจัง พบการใช้สารเคมีอย่างรุนแรง นำสู่การรณรงค์ลดใช้สารเคมี จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน</p>	2535-2543
2529	<ul style="list-style-type: none"> - มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชาวบ้านบ้านจำรุง เรียกตัวเองว่า “เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง” เพื่อเรียนรู้การจัดการตนเองด้วยวิถีแห่งชุมชนท้องถิ่น ใช้รูปแบบของขบวนการองค์กรชุมชนเป็นแนวทาง - ชาวสวนทุเรียนประสบปัญหาหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน สร้างความเสียหายอย่างรุนแรง เกิดการปรึกษาหารือและหาทางออกร่วมกัน จนได้ข้อสรุปว่าควรนำเนื้อทุเรียนดิบมาแปรรูป เกิดการรวมตัวเป็น “กลุ่มแปรรูปผลผลิต” ต่อมา ได้พัฒนาสู่การแปรรูปผลไม้และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ และร้อยเรียงเป็น “เครือข่ายแปรรูปผลผลิต” 	

สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยทุนทางสังคมในชุมชน

หากพูดถึงคำว่า “ทุน” ตามความคิดของ “สภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ” อาจมีคุณค่าและความหมายมากกว่า “ตัวเงิน” ซึ่งหมายรวมถึง *คนที่รวมตัวกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของกลุ่ม/องค์กร ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ คุณภาพชีวิตที่ดีของคนในตำบล* หรือเรียกว่า “ทุนทางสังคม” นั่นเอง ซึ่งหากไล่เรียงทุนทางสังคมต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่ จะพบว่ามีความหลากหลาย และมีคุณค่ามากมายมหาศาล ดังภาพ

โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน ที่จะพากันไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง เป็นสังคมแห่งพลเมือง กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาตลอด 30 ปี และการยึดแนวทางการเคลื่อนงานบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้หลอมรวมเอาแนวคิด ประสบการณ์การทำงานของกลุ่มคนตัวเล็ก ให้เข้มแข็งมั่นคง กลายเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้งานแบบบ้านบ้าน ที่คิดและทำงานแบบนอกรอบกติกาสังคมเดิม ๆ เป็น สภาองค์กรชุมชนต้นแบบ เป็น สถาบันเรียนรู้ความเข้มแข็งของขบวนการองค์กรชุมชน เป็น แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เป็น ตลาดสีเขียวของคนรักสุขภาพ เป็น ศูนย์อาหารสุขภาพแห่งชาติ และเป็น มหาวิทยาลัยบ้านนอก โลกแห่งการเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด ที่เขียนทฤษฎีจากแผ่นดิน

มหาวิทยาลัยบ้านนอกกับการสร้างระบบเศรษฐกิจจากชุมชนฐานราก

จากความพยายามในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานด้านการผลิตของบ้านจำรุง และสภาองค์กรชุมชน ตำบลเนินฆ้อ นับตั้งแต่ปี 2529 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือ

- **การเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม ด้วยการสร้างห่วงโซ่เศรษฐกิจของตนเอง** เริ่มตั้งแต่การผลิตผ่านกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน ร่วมกัน ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ ขยาย ผลผลิตที่เป็นผักพื้นบ้านทั้งหมดให้กับกลุ่มอาหารท้องถิ่นไทย กลุ่มอาหารท้องถิ่นไทย จัดรายการอาหารสุขภาพ ผักพื้นบ้านปลอดสารเคมีกับน้ำพริกกะปิที่ซื้อมาจากกลุ่มแปรรูปกะปิน้ำปลา เชื่อมโยงการทำงานกับศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยบ้านนอก แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้จัดการท่องเที่ยวชุมชนต้อนรับนักท่องเที่ยวเดินทางตลอดทั้งปี นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายแปรรูปผลผลิต สร้างกลไกการตลาด จัดพื้นที่ขายสินค้าจากกลุ่ม ให้กับนักท่องเที่ยวที่ตลาดสีเขียว โดยมีกลุ่มตลาดสีเขียวทำหน้าที่บริหารจัดการ ผ่านข้อตกลงร่วมกันในเวทีของสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินฆ้อ

- **การจัดการเศรษฐกิจและทุนภายในชุมชน** โดยมีกลุ่มธนาคารชุมชนเชื่อมโยงสมาชิกและกลุ่มกิจกรรมสร้างฐานการออมของตนเองอย่างต่อเนื่อง จัดตั้งกลุ่มกองทุนรวมเพื่อการลงทุน และจัดซื้อที่ดินเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆของสภาองค์กรชุมชน ทำให้มีสถานที่และการยอมรับจากภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมตัวกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของตนเอง ดูแลกันเอง ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย

- **การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน** หลังจากที่ได้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนเรื่องศูนย์การเรียนรู้ จึงได้ดำเนินการจัดการความรู้และสร้างวิทยากรกระบวนการ มีนักพัฒนาชุมชนจากทั่วประเทศ สนใจพากันมาเรียนรู้และบอกต่อกันไป มีผู้สนใจมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น จึงต่อยอดพัฒนาเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ รู้จักกันทั่วไป “มหาวิทยาลัยบ้านนอก แหล่งเรียนรู้นอกรั้ว” เป็นโลกแห่งการเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด โดยเฉพาะชุดความรู้เรื่องการพึ่งพาตนเอง โดยใช้ขบวนการชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน มีกลุ่มโฮมสเตย์บ้านจำรุง (มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย) เป็นกลุ่มกิจกรรมหลักในการเชื่อมโยงเรื่องของการท่องเที่ยว

กุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จ

หากพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของบ้านจำรุง และสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินฆ้อ พบว่ามีปัจจัยที่สำคัญดังนี้

- **การใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นพื้นที่กลาง** เพื่อเชื่อมโยงการทำงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกเดือน เป็นแนวทางหลักของการทำงาน
- **การสร้างเชื่อมั่นในแนวทางการรวมตัวเพื่อพาตนเอง** โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง กลุ่มองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในทุกกลุ่มกิจกรรม
- **การประสานงานที่ดี** ทำที่ที่อ่อนน้อม แต่ยึดมั่นในแนวทางของภาคประชาชน โดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเครื่องมือ
- **การทำงานที่ใช้ความเป็นตัวของตัวเอง** พื้นฟูวิถีวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ผ่านกลุ่มกิจกรรมจนกลายเป็นความเชื่อมั่นในวิถีชุมชนท้องถิ่นสู่การจัดการตนเอง

เดินทางร่วมสร้างสังคมและเศรษฐกิจพึ่งตนเอง

เกือบ 30 ปีของการพัฒนาตำบลเนินฆ้อ จากจุดเริ่มต้นที่บ้านจำรุง ด้วยวิถีของคนจำรุงสู่การขยายเป็นเครือข่ายระดับตำบล เกิดแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตและกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีชื่อเสียง หรือที่รู้จักกันดีในนาม “มหาวิทยาลัยบ้านนอก” หนทางที่จะเดินต่อไปข้างหน้าจากสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังคงมีเรื่องราวอีกมากมายที่คนเนินฆ้อต้องร่วมกันพัฒนา “ในวันข้างหน้าเราอยากเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมที่

เรียนรู้ได้โดยไม่มีวันสิ้นสุด อยากเป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคนที่สนใจ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน เป็นที่รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เท่าทันกัน และพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงในทุกๆด้าน แต่คำถามที่เรามักได้รับจากผู้ที่มาเยี่ยมชมเสมอว่า “เราจะรักษาสภาพแวดล้อมความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งนี้ได้ยาวนานเท่าไร” ซึ่งเราอาจจะยังไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจน หากผู้มีอำนาจในบ้านเมือง ไม่เชื่อมั่นในวิถีของชุมชน ไม่ยอมเปิดใจที่จะเรียนรู้ในความหลากหลายของวิถีวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมบนความเท่าเทียมของผู้คนยังไม่ปรากฏชัดเจน พวกเราคงทนกระแสโลกาภิวัตน์ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่เราจะพยายามรักษามันไว้ให้ได้ ความเชื่อมั่นในวิถีของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะรักษาให้คงอยู่ตราบนานเท่านานสืบทอดเป็นมรดกให้รุ่นลูกหลานต่อไป นี่คือการหวังสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคตของนายชาติชาย เหลืองเจริญ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายชาติชาย เหลืองเจริญ
โทร. 08-7817-8030

ข้อมูลอ้างอิง

1. เอกสารสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
2. ชาติชาย เหลืองเจริญ.ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ. สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2558.

4

เส้นทางสู่การบูรณาการทุนชุมชนและการแก้หนี้ ตำบลประตูชัย อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

เรียบเรียงโดย นพรัตน์ พาทีทิน

ชุมชนประตูชัย เป็นชุมชนใหญ่ในอดีตที่อยู่ในเขตตำบลลานสัก อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เรียกชื่อว่าประตูชัยเพราะสมัยก่อนบริเวณนี้มีต้นประตูชัยขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ได้แยกออกมาตั้งเป็นตำบลประตูชัย ปัจจุบันมี 12 หมู่บ้าน โดยมีขอบเขตของตำบลตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองอุทัยธานี ประมาณ 54 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 86,250 ไร่ หรือประมาณ 138 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 6,431 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,974 หลังคาเรือน (ที่มา: <http://www.praduyuen.go.th/condition.php>) ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาซึ่งได้รับน้ำจากเขื่อน

ทับเสลาที่กั้นกักเก็บน้ำในเขตห้วยขาแข้งเป็นหลัก และเป็นพื้นที่ทางน้ำผ่านตลอดทั้งจากลำคลองธรรมชาติ คือ คลองวังรี คลองโป่ง และคลองชลประทาน นอกจากนั้น ตำบลประดู่ยืนยังเป็นที่ตั้งของแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นทั้ง บ่อน้ำตื้น สระน้ำ บ่อบาดาล ฝาย ระบบประปา ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำดังกล่าว จึงสามารถ ทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จึงมีอาชีพเกษตร ทำนาข้าว ปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และอาชีพรับจ้างทั่วไป

ต่อมา เมื่อวิถีการผลิตของเกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนไปเน้นใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งราคาผลผลิตตกต่ำจึงทำให้มีรายได้ลดลง ประกอบกับในระยะหลังได้เกิดวิกฤตขาดแคลน น้ำจากภาวะฝนทิ้งช่วงต่อเนื่อง ส่งผลให้ชาวประดู่ยืนที่มีอาชีพภาคเกษตรเป็นหนี้สินจากการกู้ยืมเพิ่มขึ้นมากขึ้น กระทั่งไปยังผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง นอกจากนั้น การขยายตัวของปัญหาเศรษฐกิจ ดังกล่าวก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อมา ทั้งปัญหาการตัดไม้ ปัญหาดินเสื่อมสภาพ ปัญหามลพิษทางอากาศ การเจ็บป่วยจากสารเคมี ตกค้าง กระทั่งต่อวิถีชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างคนในครัวเรือนและชุมชน ทั้งความรุนแรงในครอบครัว ยาเสพติด การตั้งครุฑในวัยเรียน ปัญหาผู้สูงอายุ/คนพิการถูกทอดทิ้ง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งยังมีความรุนแรงของปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกลุ่มผู้นำของตำบลประดู่ยืนได้ปรึกษาหารือกัน จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินขึ้น เนื่องจากเห็นว่า ปัญหาหนี้สินเป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดปัญหา อื่นๆตามมา ประกอบกับในช่วงเวลาที่ผ่านมามีชาวประดู่ยืนเคยประสบปัญหาหนี้สินที่สะสมสูงถึง 78 ล้านบาท จากทั้งตำบลซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้ของ ธ.ก.ส. และแหล่งเงินกู้ในระบบ

ก้าวแรกที่สำคัญของการแก้ปัญหา

จากการที่ตำบลประดู่ยืนเริ่มมีงานพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ปัญหาที่เกิดขึ้นได้นำมาสู่การ รวมกลุ่มแก้ไขปัญหาพร้อมกัน โดยการนำของกำนันอุดร บุตรสิงห์ ได้ทำงานพัฒนาโดยยึดแนวทางการมีส่วนร่วม เรียนรู้ และลงมือทำงานเกิดการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการของคนในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรทำนาประดู่ยืน กลุ่มแม่บ้านสตรีตำบลประดู่ยืน กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มทำแชมพู อาหารแปรรูป ร้านค้าชุมชน ปืมน้ำมัน โรงสีชุมชน ธนาคารข้าว ฯลฯ เกิดเป็นระบบวิสาหกิจชุมชน แต่จากการวิเคราะห์ของ คณะทำงานตำบลประดู่ยืน พบว่า การทำงานในรูปกลุ่มกิจกรรมเป็นแบบต่างคนต่างทำ โดยไม่เกิด กระบวนการเรียนรู้ ปัญหาบางอย่างจึงแก้ไขไม่สำเร็จ ดังนี้เอง จึงเกิดการรวมกลุ่มประสานงานเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ร่วมกัน โดยในปี พ.ศ. 2543 คณะทำงานตำบลจึงได้ ประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ประชาชน หน่วยงานรัฐในพื้นที่ และองค์กรพัฒนาต่างๆ มีส่วน ร่วมกับชุมชนในการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชน” นำโดยกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลประดู่ยืนซึ่งมีความเชื่อว่า “การ จัดทำแผนแม่บทชุมชนคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในตำบลประดู่ยืน เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชน

จากความคิดแบบพึ่งพาและรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐหรือบุคคลภายนอก ไปสู่แนวคิดในการพึ่งพาตนเอง” กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลประจักษ์จึงได้มีการดำเนินการนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

จากแผนแม่บทชุมชนนำมาสู่การจัดสวัสดิการชุมชน

จากการทำแผนแม่บทชุมชนที่เริ่มในปี 2543 ซึ่งในปีเดียวกันนั้น แกนนำชุมชนได้ไปร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน 4 ภาคที่กรุงเทพมหานคร และได้เห็นความสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน จึงได้นำหลักคิดกลับมาหาแนวทางในการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งขณะนั้นการจัดระบบสวัสดิการชุมชนยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้าน มาหารือกับคนในชุมชน ที่สุดจึงได้ข้อตกลงร่วมกันกำหนดระบบสวัสดิการกันเอง ใช้ชื่อว่า “*กลุ่มสวัสดิการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืน*” โดยนำดอกผลกำไรมาสู่การจัดสวัสดิการชุมชน จากกลุ่ม/กองทุนย่อยๆ ที่จัดสวัสดิการอยู่ในระดับหมู่บ้าน สามารถเชื่อมโยงเป็นกลุ่มใหญ่ระดับตำบลที่เข้มแข็งรวมสมาชิกได้ทั้งตำบล โดยมีสมาชิกเริ่มแรก 1,273 คน และในปีเดียวกัน (ปี พ.ศ. 2543) ได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เป็นจำนวนเงิน 2 ล้านบาท เพื่อให้สมาชิกกู้ยืมเป็นเงินหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ และนำดอกเบี่ยมาจัดสวัสดิการ ขณะเดียวกัน ในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2544-2545 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้เข้ามาสนับสนุนเรื่องการบูรณาการกองทุนต่างๆ เพื่อจัดตั้งเป็น “*สถาบันพัฒนาองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ*” (พอสช.) เพื่อกระตุ้นความคิดเรื่องกลุ่มออมทรัพย์กับการจัดสวัสดิการในพื้นที่ต่างๆ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรการเงินทุกระดับ เพื่อร่วมกันพัฒนาด้านการบริหารจัดการและการเชื่อมโยงกองทุนเพื่อหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

ต่อมาในปี 2546 กลุ่มแกนนำได้นำแนวคิดเรื่องกลุ่มออมทรัพย์กับการจัดสวัสดิการมาให้ชาวบ้านเกิดการออมวันละ 1 วัน และได้จัดตั้งเป็น “*กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลประจักษ์*” ขึ้นมาสมทบกับกลุ่มสวัสดิการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืนเดิม ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเรื่องอื่นๆ ที่นอกเหนือจากเงินเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มองค์กรทั้งภาครัฐที่เห็นความสำคัญในการจัดสวัสดิการ ได้สนับสนุนในเรื่องการเรียนรู้และงบประมาณสนับสนุนพัฒนากองทุนให้ดีขึ้น เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และองค์การบริหารส่วนตำบลประจักษ์ เป็นต้น โดยในปี 2547 กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลประจักษ์ ได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 14 “*พื้นที่ครู*” กองทุนสวัสดิการชาวบ้าน เพื่อเป็นต้นแบบในการขยายผลสู่พื้นที่อื่น ปัจจุบัน “*กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลประจักษ์*” มีสมาชิกทั้งสิ้น 2,229 ราย เงินทุนหมุนเวียน 2.7 ล้านบาทเศษ (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2558)

การขับเคลื่อนงานพัฒนาตำบลประจักษ์

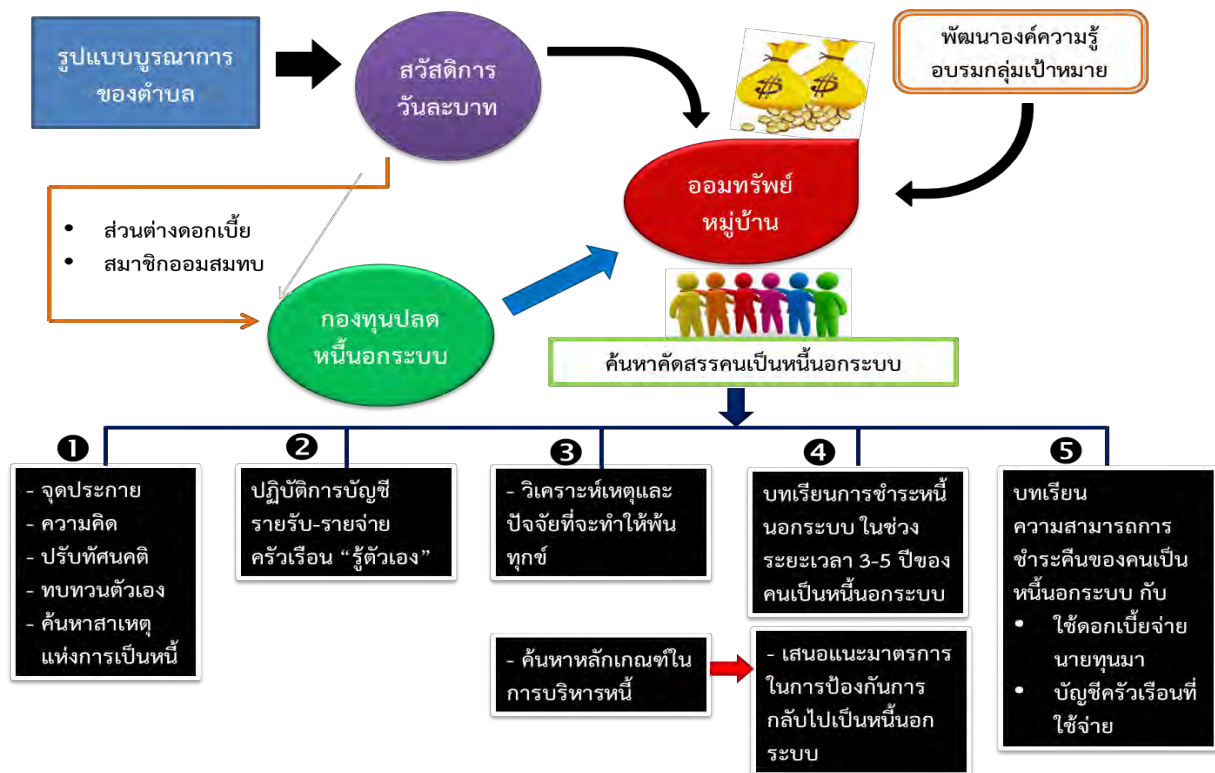
ปัจจุบัน ชุมชนตำบลประจักษ์ได้จัดสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่อง พร้อมๆ กับกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้พัฒนาอาชีพให้คนในชุมชนมีงานทำ มีรายได้ไม่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน โดยกองทุนสวัสดิการชุมชนประจักษ์ได้มีส่วนช่วยเหลือเรื่องเงินกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพให้กับกลุ่มอาชีพ จนให้กลุ่มๆ สามารถขับเคลื่อนและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในระดับตำบลและระดับจังหวัด ชาวบ้านมีกลุ่มอาชีพและมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นหลังจากฤดูการทำนา ทำให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคี มีความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ และสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองได้ ซึ่งแกนนำคนสำคัญอย่างผู้ใหญ่วิริยะ อินทสวรรค์ มองว่า “ถ้าสามารถจัดการเงินทุนให้หมุนเวียนอยู่ในชุมชน ดอกผลก็จะกลับคืนสู่ชุมชน อย่างปัญหาเล็กๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ถนนพัง ท่อส่งน้ำขาด หมู่บ้านน่าจะจัดการเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทหารนอกในอนาคตหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยทุนของตนเอง”

ยกระดับองค์กรการเงินชุมชนเชื่อมโยงบูรณาการทุนชุมชน

ฐานคิดการจัดสวัสดิการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนประจักษ์ ส่งผลดีต่อมาในลักษณะเกิดกระบวนการเรียนรู้วิถีดำเนินงานพัฒนาตำบลจากการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหา คณะทำงานและผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนจึงได้เล็งเห็นแผนงานที่จะต่อยอดความสำเร็จในการแก้ปัญหาให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะปัญหาหนี้นอกระบบ ซึ่งผลการสำรวจพบปัญหาของการเป็นหนี้นอกระบบของชาวตำบลประจักษ์ในปี 2556 ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจาก 1) การลงทุนประกอบอาชีพเกษตรต้นทุนการผลิตสูง ขายผลผลิตรายได้ไม่พอกับการชำระหนี้ 2) ภาระหนี้สินนอกระบบที่ตลอดการกู้ส่งได้เฉพาะดอกเบี้ย เงินต้นไม่ลดลง 3) ทุนภายในมีไม่เพียงพอต่อความต้องการในการลงทุน โดย

ผลการรวบรวมข้อมูลชุมชน ในปี 2557 มีจำนวน 135 ครัวเรือน จำนวนหนี้ 1.3 ล้านบาท (ณ เดือนตุลาคม 2557) จึงได้ออกแผนที่จะแก้ไขปัญหาพร้อมกันใน 3 แนวทางคือ 1) การพัฒนากลุ่มอาชีพ ให้เป็นเชิงเกษตรเชิงนิเวศ 2) การแก้ไขหนี้ในระบบภาคประชาชน 3) การรวมกลุ่มออมทรัพย์ให้เห็นสถาบันการเงินของชุมชน

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเกิดการเชื่อมโยงองค์กรการเงินชุมชน *กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต* ของแต่ละหมู่บ้าน ทั้ง 11 หมู่บ้าน เกิดเป็นเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ขับเคลื่อนงานแก้หนี้ของคนในตำบลร่วมกัน ด้วยการใช้วิธีการจัดการกระบวนการปลดหนี้ บนฐานคิด “โรงเรียนแก้หนี้ตำบลประจักษ์” ออกแบบให้เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้หนี้อย่างเป็นระบบใน 5 ขั้นตอน เริ่มจากการปรับวิธีคิดหรือทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมค่าใช้จ่ายในครัวเรือน วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาหนี้สินโดยใช้บัญชีครัวเรือนเป็นตัวชี้วัด เพื่อค้นหาสาเหตุของการเป็นหนี้ที่แท้จริงและนำไปสู่การออกแบบวิธีการปลดหนี้ในอนาคตสุดท้ายคือวิเคราะห์ความสามารถในการชำระคืนของตนเอง โดยใช้ฐานการชำระดอกเบี้ยเดิมที่ชำระกับหนี้นอกระบบและได้จัดตั้ง “กองทุนปลดหนี้้นอกระบบ” เพื่อเป็นแหล่งทุนให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไปเป็นหนี้นอกระบบ ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อตกลงร่วมกันและดำเนินการภายใต้ “กองทุนสวัสดิการชุมชนและสภาองค์กรชุมชน” ที่ใช้เป็นเวทีหรือพื้นที่กลางในการจัดการการเงินเชิงบูรณาการดังกล่าว

บูรณาการทุนภายในสู่การแก้หนี้

ปัจจุบัน ขบวนการองค์กรการเงินชุมชนตำบลประดู่ยืนได้ขับเคลื่อนงานในชื่อ “**โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตโรงเรียนแก้หนี้ตำบลประดู่ยืน**” โดยเชื่อมโยงกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพ กองทุนสวัสดิการชุมชน และกองทุนแม่ของแผ่นดิน 12 หมู่บ้านภายในตำบล มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของภาคีเครือข่าย/องค์กรต่างๆ ในชุมชนและมีคณะทำงานเป็นตัวกลางคอยประสานเชื่อมโยง ใช้วิธีการจัดการทุนภายในชุมชนดำเนินการในรูปแบบ “**บูรณาการการบริหารจัดการ**” เน้นให้เกิดกระบวนการออมทรัพย์และมุ่งให้เกิดการจัดสวัสดิการ โดยส่งเสริมให้สมาชิกตระหนักและเห็นแก่นของปัญหาหนี้สิน กระตุ้นให้คนในชุมชนพัฒนาระบบการออม พร้อมทั้งสร้างระบบการจัดการหนี้ให้กับคนในชุมชน ด้วยการพัฒนาระบบการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ประสานแหล่งทุนเพื่อปลดหนี้คนในชุมชนให้เป็นหนี้ทางเดียว โดยพัฒนาโครงการสินเชื่อเสนอต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมี “**กองทุนปลดหนี้**” เป็นเครื่องป้องกันการกู้ยืมระบบซ้ำ อีกทั้ง ยังได้สร้างกิจกรรมที่เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ ให้คนในชุมชนมีรายได้เสริม เพิ่มขึ้นและการกระตุ้นให้คนในชุมชนลดละเลิกอบายมุข กระทั่งนำไปสู่การปลดหนี้หรือการจัดการเงินในระดับครัวเรือนได้ในที่สุด

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตโรงเรียนแก้หนี้ตำบลประดู่ยืน ปัจจุบันดำเนินการภายใต้ “**ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคม**” ผ่านการรวมกลุ่มออมทรัพย์ การตั้งกองทุนปลดหนี้ รวมถึงจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลประดู่ยืน ส่งผลให้การดำเนินโครงการในช่วงเวลา 1 ปีที่ผ่านมา (ปีพ.ศ. 2557-2558) สามารถทำการปลดหนี้ในระบบให้กับสมาชิกรุ่นที่ 1 จำนวน 52 ราย ด้วยวงเงิน 7,530,000 บาท เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และกำลังดำเนินการต่อในรุ่นที่ 2 จำนวน 33 ราย แสดงให้เห็นการใช้เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทำให้เกิดการพัฒนาในระดับองค์กรการเงินชุมชนคือ การเชื่อมโยงองค์กรการเงินจากระดับกลุ่มสู่เครือข่าย (เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับตำบล) ส่งผลให้ชุมชนประดู่ยืนสามารถจัดการงานพัฒนาของตนเองได้จากศักยภาพ และทุนเดิมที่ได้มีการจัดทำแผนชุมชนในด้านเศรษฐกิจชุมชนไว้ และที่สำคัญดอกผลซึ่งได้จากกองทุนหมุนเวียนจะกลับคืนสู่ชุมชนโดยเกิดทั้งคุณค่าและประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายวิริยะ อินทสุวรรณค์
โทร. 08-6215-8796
นางพิสมัย ชูศักดิ์
โทร. 08-1740-3307

ข้อมูลอ้างอิง

1. พิสมัย ชูศักดิ์, อีรภัทร์ เทพพันธ์, ธนพงศ์ ทองแพ. ความมั่นคงทางอาหาร ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน : ประสบการณ์ของขบวนองค์กรชุมชน 9 พื้นที่ 9 จังหวัดภาคกลางร่วมสร้างความมั่นคงทางอาหาร. สำนักงานภาคกลาง. กันยายน 2558.
2. ชูติกาญจน์ เศรษฐโสภณพงษ์. สัมภาษณ์. 9 กันยายน 2558.

5

การพัฒนาที่ดินและที่อยู่อาศัยจากชุมชนฐานราก

เมืองนครสวรรค์

เทศบาลนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

เรียบเรียงโดย เรวดี อุลิต

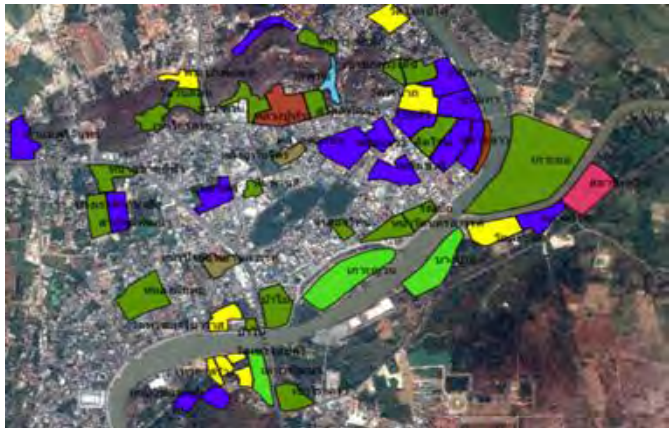
เมืองนครสวรรค์ หรือ เทศบาลนครนครสวรรค์ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญด้านทิศเหนือและเป็นเมืองศูนย์กลางการเชื่อมต่อระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวและมีความหลากหลายในด้านการค้าและบริการต่างๆ ทำให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูง ผลจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ ส่งผลให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาในตัวเมืองมากขึ้น จนกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และรวมไปถึงปัญหาที่อยู่อาศัยหรือชุมชนแออัดในเมืองนครสวรรค์

จุดเริ่มจากปัญหาสู่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

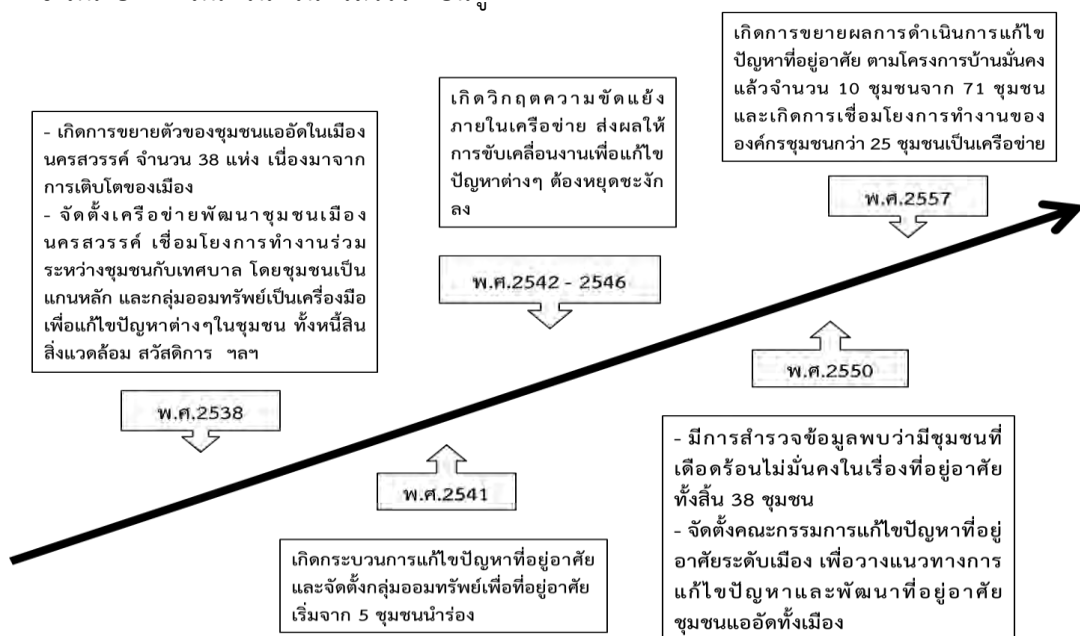
ขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินเมืองนครสวรรค์

จากปัญหาเรื่องความแออัดหนาแน่นของที่อยู่อาศัยในเมืองนครสวรรค์ นำไปสู่การรวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการจะจัดการแก้ปัญหาของตัวเอง ที่ไม่เพียงแต่เรื่องที่อยู่อาศัย แต่ยังรวมถึงปัญหาอื่นๆ ด้วย เช่น หนี้สิน สิ่งแวดล้อม สวัสดิการชุมชน เป็นต้น ผ่านกระบวนการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เมื่อปี 2538 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมคน รวมความคิดและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา โดยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากเทศบาลนครนครสวรรค์ และสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (หรือ พชม. ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ในปัจจุบัน)

จากนั้น ในปี 2541 เครือข่ายเมืองนครสวรรค์เริ่มต้นการออมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ภายใต้โครงการบ้านมั่นคง ซึ่งเริ่มจาก 5 ชุมชนนำร่อง จนกระทั่งในปี 2550 ได้มีการสำรวจข้อมูลพบว่ามีชุมชนที่เดือดร้อนไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น 38 ชุมชน จึงได้มีการเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนต่างๆ เหล่านั้นมาทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยโดยภาคประชาชน มีการเปิดพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรึกษาหารือ และร่วมกันหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับและให้การสนับสนุน จนกระทั่งปี 2550 ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการดังกล่าวได้ถูกยกระดับให้มีสถานะขึ้นเป็นคณะกรรมการเมือง ภายใต้ชื่อ “คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเมือง” ซึ่งมีนายกเทศมนตรีนครสวรรค์เป็นผู้แต่งตั้ง

ภาพแสดง ชุมชนเป้าหมาย และชุมชนที่ดำเนินการโครงการบ้านมั่นคง

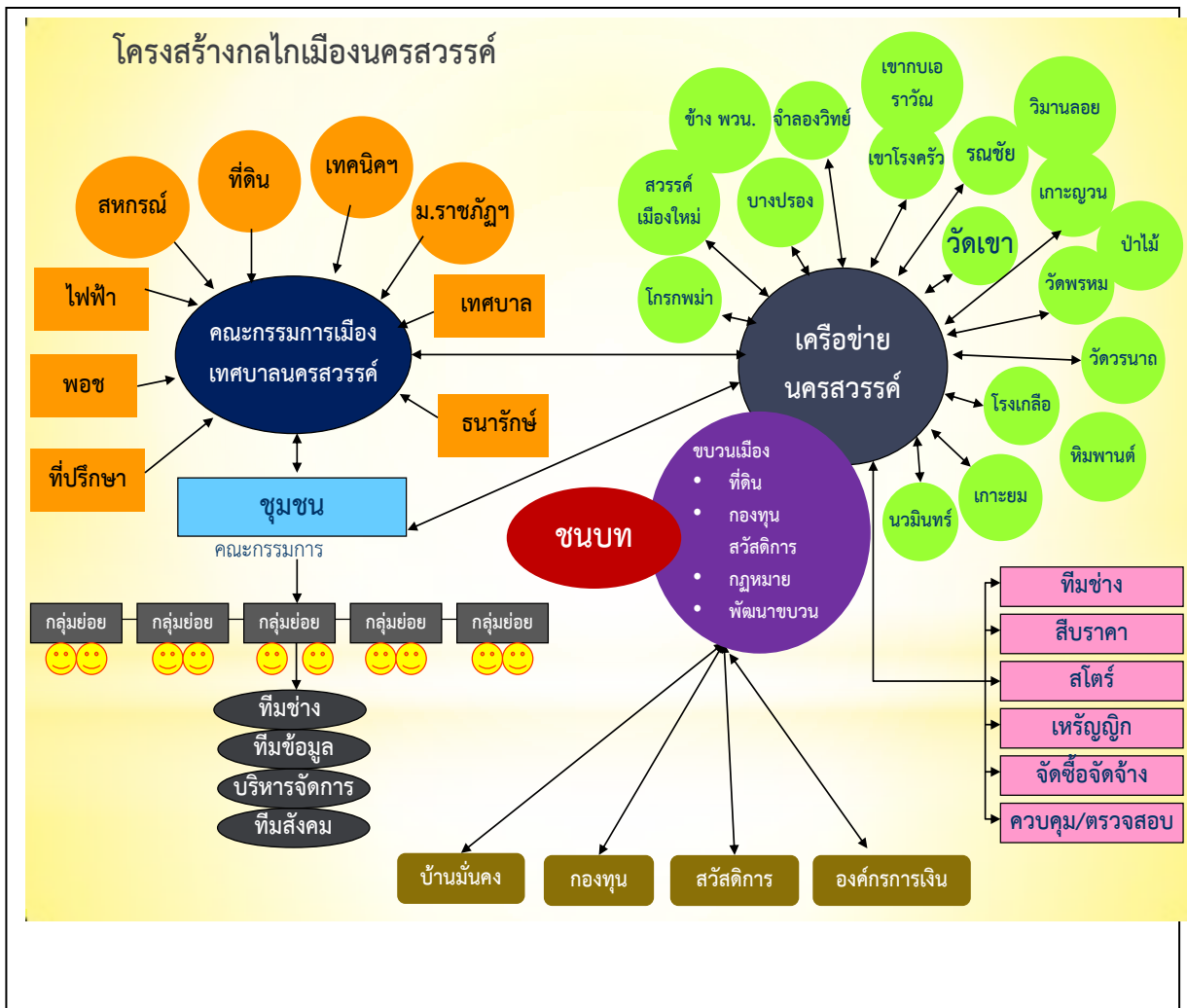

การจัดกลไกการทำงานฐานสำคัญสู่การพัฒนาเมือง

กลไกเชื่อมโยงการทำงานของเมืองนครสวรรค์ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ เครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์ และคณะกรรมการเมืองนครสวรรค์ กล่าวคือ

- **เครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์** เกิดจากการเชื่อมโยงการทำงาน of ชุมชนในเขตเทศบาลนครสวรรค์ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 25 ชุมชน มีคณะกรรมการเครือข่ายฯ จำนวน 15 คน เป็นตัวแทนชุมชนที่มาจากการคัดเลือกในที่ประชุมตามโครงสร้างการทำงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ทีมช่าง ที่ดิน ข้อมูล กองทุนเมือง และทีมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ในเครือข่ายจะมีการแบ่งโครงสร้างการทำงานออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่อยู่อาศัย สุขภาพ กองทุนเมือง การจัดการภัยพิบัติ และสวัสดิการชุมชน นอกจากนี้ยังมีแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมด้านอาชีพ
- **คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเมือง** เป็นการทำงานร่วมระหว่างภาคประชาชน (เครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์) และหน่วยงานท้องถิ่น (เทศบาลนครสวรรค์) วัตถุประสงค์สำคัญของคณะกรรมการชุดนี้คือ การวางแนวทางแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครสวรรค์ ทั้งส่งเสริมการขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายการแก้ไขปัญหาชุมชน โดยมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน ส่วนคณะกรรมการฯ ประกอบไปด้วยผู้แทนจากภาคประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ ผู้แทนเครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์ เทศบาลนครสวรรค์ ธารรักษ์ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักส่งเสริมสหกรณ์ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สำนักงานที่ดิน ผู้ทรงคุณวุฒิ และ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่เทศบาลและตัวแทนชุมชนร่วมเป็นกองเลขานุการ นอกจากนี้ยังมีคณะทำงานย่อย ซึ่งมีรองปลัดเทศบาลเป็นประธาน ทำงานควบคู่ไปกับเครือข่ายภาคประชาชน กรณีมีประเด็นปัญหาเร่งด่วนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คณะทำงานย่อยชุดนี้จะทำหน้าที่ประสานงานและแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วและคล่องตัว

จากการเชื่อมโยงการทำงานร่วมระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงาน/ภาคีต่างๆ ผ่านกลไก

คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเมืองดังกล่าว เป็นเวทีกลางในการประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงาน/ภาคี รวมถึงเชื่อมโยงการพัฒนาไปสู่เรื่องอื่นๆ เช่น เป็นช่องทางในการเสนอแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยภาคประชาชน การบูรณาการงบประมาณเพื่อการพัฒนาทั้งจากชุมชน หน่วยงาน ภาคเอกชน ท้องถิ่น ภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยท้องถิ่นจะนำข้อเสนอจากเครือข่ายฯ จัดทำเป็นแผนการพัฒนาของท้องถิ่น และส่งไปยังสภาท้องถิ่นเพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณตามขั้นตอน ยิ่งไปกว่านั้นเครือข่ายฯ ยังได้ใช้ช่องทางคณะกรรมการเมืองในการเสนอขอเปลี่ยนแปลงเทศบัญญัติท้องถิ่นบางประการที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชน นำไปสู่การปรับเปลี่ยนเทศบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนและการพัฒนาท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์และความต้องการของคนในพื้นที่เป็นหลัก

โครงการบ้านมั่นคง: การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์

การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินของเมืองนครสวรรค์ ตามแนวทางโครงการบ้านมั่นคง เริ่มเมื่อปี 2546 ในพื้นที่นำร่อง 5 โครงการ คือ ชุมชนรณชัย เขาโรงคร้ว วัดเขาศรีนาครพต จำลองวิทย์ และชุมชนทิมพานต์ ก่อนที่จะไปสู่การแก้ไขปัญหาทั้งเมือง ซึ่งได้เริ่มจากการสำรวจข้อมูลเมืองในเดือนกันยายน 2550 ซึ่งพบว่าชุมชนในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ 61 ชุมชน รวบรวม 16,319 ครัวเรือน มีความไม่มั่นคงในที่ดินสำหรับการอยู่อาศัย โดยอยู่ในที่ดินประเภทต่างๆ อาทิ ที่ดินราชพัสดุ (25 ชุมชน) ที่ดินวัด/สำนักงานพระพุทธศาสนา (8 ชุมชน) ที่ดินตนเอง/เช่าเอกชน (18 ชุมชน) และที่ดินประเภทอื่นๆ (10 ชุมชน)

จากข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาชุมชนที่อยู่ในสถานะบุกรุก รวมทั้งชุมชนที่มีการเช่าระยะสั้น โดยใช้โครงการบ้านมั่นคงเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงประสานการดำเนินการผ่านเครือข่ายองค์กรชุมชนและคณะกรรมการเมือง จนถึงปี 2558 ได้มีการอนุมัติโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่เทศบาลนครนครสวรรค์แล้ว 18 โครงการ รวม 1,729 ครั้วเรือน โดยมีโครงการที่ดำเนินการแล้ว จำนวน 13 ชุมชน รวม 1,134 ครั้วเรือน เกิดความมั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

ลำดับ	ชุมชน	ครั้วเรือน	กรรมสิทธิ์ที่ดิน	รูปแบบการแก้ไขปัญหา
1	หน้าวัดนครสวรรค์	75	เทศบาล	สร้างใหม่ในที่ดินใหม่
2	รถชัย	56	ธนารักษ์	สร้างใหม่ในที่ดินเดิม
3	เขาโรงครัว	64	ธนารักษ์	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
4	หิมพานต์	39	ธนารักษ์	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
5	วัดเขาจอมคีรี	48	วัดเขา	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
6	วัดพรหม	146	ธนารักษ์	สร้างใหม่ในที่ดินเดิม คั้นพื้นที่บางส่วน
7	จำลองวิทย์	81	ธนารักษ์	สร้างใหม่ในที่ดินเดิม
8	หน้าโรงเกลือ	138	เทศบาล	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
9	นวมินทร์	107	เทศบาล	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
10	เกาะยม	100	สค.1	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
11	เกาะญวน	60	สค.1	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
12	บางปรอง	100	สค.1	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม
13	โกรกพม่า	120	ธนารักษ์	ปรับปรุงบางส่วนในที่ดินเดิม

จากบ้านมั่นคงสู่การจัดการหลากหลายมิติ

จากการพัฒนาเครือข่ายเมืองควบคู่ไปกับการจัดการโครงการบ้านมั่นคง ทำให้เห็นปัญหาสำคัญของชุมชนต่างๆ ทั้งที่เกิดจากความยากจนและวิกฤติจากภัยธรรมชาติ นำไปสู่การวางรากฐานจัดการแก้ปัญหาในเรื่องอื่นๆ โดยพื้นฐานของการพัฒนาด้านต่างๆ ในเครือข่ายจะเริ่มต้นจากการจัดการทางการเงิน หรือกองทุน ทั้งในระดับชุมชนและเมือง ทั้งนี้ เป็นผลจากการสร้างวินัยการออมในขั้นแรก เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการจัดการร่วมของคนในชุมชน อาทิ

การสร้างฐานทุนการเงินจากในเมือง มาจาก 2 ส่วนที่สำคัญ คือ 1) การออมทรัพย์ของสมาชิก 18 โครงการ จำนวน 1,729 ราย รวมเป็นเงิน 8,261,117 บาท 2) กองทุนเมืองนครสวรรค์ ซึ่งมีส่วนประกอบมาจากกองทุนต่างๆ ในเมือง อาทิ กองทุนรักษาเมือง (รักษาดินรักษาบ้าน) จำนวน 640,000 บาท กองทุนจากมูลนิธิที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย หรือ ACHR จำนวน 600,000 บาท กองทุนสวัสดิการจำนวน 340,500 บาท กองทุนภัยพิบัติ จำนวน 270,000 บาท รวมทั้งสิ้น 1,850,500 บาท เพื่อเป็นกองทุนในการดูแลรักษาบ้านและที่ดิน ช่วยเหลือแก้ปัญหาที่หนี้สิน ความยากจนและยามเกิดภัยพิบัติต่างๆ ทั้งในเรื่องน้ำท่วม ไฟไหม้ รวมทั้งการพิพาทด้านที่ดินทั้งกับหน่วยงานรัฐและเอกชน

การจัดการภัยพิบัติ จากปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมเมื่อปี 2554 ได้มีการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนต่างๆ ในเมืองนครสวรรค์มาจัดการแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น การทำครัวกลางของชุมชนจนกระทั่งไปสู่การจัดตั้งศูนย์แก้ไขพื้นที่พายุภัยพิบัติจังหวัดนครสวรรค์ และการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติขึ้น เพื่อเป็นกองทุนช่วยเหลือยามเกิดภัยพิบัติต่างๆ โดยเป็นการเชื่อมโยงกลุ่มเครือข่ายต่างๆ และผู้ประสพภัยร่วมกันจัดการ แก้ไขปัญหาและวางแผนเฝ้าระวังระดับจังหวัด/เมือง

การวางแนวทางพัฒนาที่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การส่งเสริมสุขภาพชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

บทสรุปการขับเคลื่อนที่ผ่านมา กับทิศทางในศตวรรษใหม่

จากกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา โดยมีกระบวนการส่งเสริมการทำงานและสร้างเครื่องมือการพัฒนาอย่างมากมาย ด้วยโครงการสนับสนุนต่างๆ ตลอดมา ซึ่งจากการสรุปบทเรียนของเครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์ในปี 2556 – 2557 ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตขั้นอีกขั้นหนึ่ง หลังจากชุมชนต่างๆ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาที่อยู่อาศัยจากโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งภายหลังจากการมีบ้านมั่นคงเป็นหลักยึดเหนี่ยวสำคัญของครอบครัวแล้ว การส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ รวมถึงการจัดการที่ดีของชุมชนเป็นเรื่องท้าทายองค์กรชุมชนและเครือข่ายเมืองนครสวรรค์ ในการกำหนดแผนการส่งเสริมการขับเคลื่อนประเด็นดังกล่าวในระดับเครือข่าย โดยได้มีการกำหนดประเด็นการทำงานออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนเป้าหมายตามแผนการสำรวจข้อมูลปี 2557 – 2558 2) การพัฒนาด้านการส่งเสริมสุขภาพของสมาชิกในชุมชน 3) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและรับมือภัยพิบัติ และ 4) การพัฒนากองทุนชุมชนและกองทุนเมืองเพื่อการแก้ปัญหาชุมชน

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นางอร่ามศรี จันทร์สุขศรี
โทร. 089-907-1939

ข้อมูลอ้างอิง

1. อร่ามศรี จันทร์สุขศรี และคณะทำงานเครือข่ายพัฒนาชุมชนเมืองนครสวรรค์ เอกสาร “สรุปบทเรียนนครสวรรค์ ทำทั้งเมือง เพื่อการจัดการตนเอง”. เอกสารประกอบงานที่อยู่อาศัยโลก เมืองนครสวรรค์ 2557.

6

เศรษฐกิจชุมชนตำบลอ่าวน้อย ความร่วมมือสู่บูรณาการทุนในท้องถิ่น เพื่อความมั่นคงของชุมชน ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เรียบเรียงโดย กุณตี สว่างวงศ์ธรรม

ตำบลอ่าวน้อยตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประกอบด้วย 16 หมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 195,625ไร่ สภาพพื้นที่มีลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปสู่ทะเลอ่าวไทยพื้นที่ทางทิศตะวันตกมีคุณภาพดินดี ขณะที่พื้นที่ฝั่งตะวันออกติดชายฝั่งทะเล

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกการทำเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลักของประชาชนในตำบลอ่าวน้อย ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของชุมชน ได้แก่ สับปะรด แคนตาลูป มะม่วง ขนุนและเนื่องจากมีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดทะเล ชาวอ่าวน้อยจึงมีอาชีพประมงชายฝั่งเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งด้วย

จุดเปลี่ยนจากวิกฤตสู่การร่วมมือแก้ไขปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศซึ่งเป็นไปอย่างก้าวกระโดดแม้จะนำความเจริญเข้าสู่พื้นที่ชุมชนตำบลอ่าวน้อย แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้ก่อปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ชุมชนคนในชุมชนต้องหันเหเพิ่มมากขึ้น มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทางเกษตร ปัญหาต้นทุนทางการเกษตรสูงแต่ราคาผลผลิตตกต่ำ เกิดการลักขโมย ปัญหายาเสพติดในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ลูกหลานคนทำงานในเมืองพากันอพยพกลับบ้านเพราะตกงาน เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพและวิถีชุมชนของชาวอ่าวน้อยเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การร่วมคิดเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยในช่วงแรกเป็นการร่วมมือกันระหว่างแกนนำเพียงไม่กี่คน ดังที่ผู้ใหญ่รอบ เปรมประสิทธิ์อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 14 บ้านทุ่งยาว เล่าว่า “แกนนำในหมู่บ้านทุ่งยาวมาปรึกษาหารือกัน แล้วมีการรวมกลุ่มกันเพียงไม่กี่คนเพื่อลงขันนำเงินมาซื้อปุ๋ย ซื้อปัจจัยการผลิตแจกจ่ายกันได้คนละไม่กี่มากน้อย แต่ก็เป็นการจุดประกายความคิดในการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกัน”

ต่อมาเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เข้ามาสนับสนุนให้ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการประกอบอาชีพและใช้จ่ายในยามจำเป็นโดยมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการจนเกิดการก่อตั้ง ‘กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งยาว’ ขึ้นมาในเดือนตุลาคม 2542 โดยมีสมาชิกเริ่มแรกจำนวน 32 คน มีเงินออมรวมกันครั้งแรก 3,200 บาท โดยมีนายรอบ เปรมประสิทธิ์ เป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์ฯ มีการตั้งคณะกรรมการ และบริหารกลุ่มออมทรัพย์ฯ อย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในช่วง 2-3 ปีแรกของกลุ่มออมทรัพย์ ยังไม่มีการขยายกลุ่มสมาชิกในวงกว้างนัก เนื่องจากชาวบ้านยังไม่มั่นใจในการดำเนินงานและความโปร่งใส แต่คณะทำงานฯ ได้สร้างข้อพิสูจน์ว่าการบริหารจัดการมีความจริงจัง ซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ จนสร้างความมั่นใจมากขึ้น ใน พ.ศ. 2545 กลุ่มออมทรัพย์ฯ จึงขยายการรับสมัครสมาชิกครอบคลุมทั้งตำบลอ่าวน้อย

ต่อยอดเพื่อการเติบโตอย่างเข้มแข็งของชุมชน

จากแนวคิด “รวมกันเราอยู่ แยกหมู่เราตาย” ที่ชาวตำบลอ่าวน้อยได้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์ ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มอีกหลากหลายประเภท ทั้ง *กลุ่มสวัสดิการชุมชนกลุ่มวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา กลุ่มอาชีพ/ธุรกิจชุมชน กลุ่มองค์กรการเงิน และกลุ่มสิ่งแวดล้อม/ทรัพยากร/ที่อยู่อาศัย* ซึ่งถือเป็นการรวบรวมฐานทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อเป็นเกราะป้องกันชุมชนจากปัญหาภายนอก ในบรรดากลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ กลุ่มที่ถือว่าโดดเด่นและมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ศูนย์สวัสดิการตลาดปัจจัยการผลิต

ศูนย์สาธิตการตลาดปัจจัยการผลิต ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2548 มีวัตถุประสงค์เพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยการร่วมกันจัดซื้อปัจจัยการผลิตในปริมาณมาก ซึ่งจะสามารถซื้อสินค้าได้ต่ำกว่าราคาท้องตลาดถึง 15% ในปี 2549 ศูนย์สาธิตฯ ได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ทำให้สามารถกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินของรัฐมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มได้

ในปีเดียวกันนั้นเองธนาคารออมสินได้เข้ามาสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งยาว ให้ยกระดับเป็น **‘สถาบันการเงินชุมชนบ้านทุ่งยาว’** โดยมีการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเงิน การทำบัญชี และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงาน นอกจากนี้ ธนาคารยังอนุมัติสินเชื่อเพื่อให้สถาบันนำเงินไปปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมซึ่งผลกำไรจากดอกเบี้ยก็นำเข้าสถาบันฯ เพื่อบริหารจัดการต่อไป

เมื่อมีการยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชน ทำให้สมาชิกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงแยกการบริหารจัดการ โดยตำบลอ่าวน้อยมีองค์กรการเงิน 2 กลุ่ม คือ **1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งยาว** (กลุ่มเก่า) **2. สถาบันการเงินชุมชนบ้านทุ่งยาว** (กลุ่มใหม่) ทั้งนี้ องค์กรการเงินทั้ง 2 กลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารชุดเดียวกัน แต่แยกบัญชีและสมาชิกออกจากกัน อย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นสมาชิกทั้งสองกลุ่ม นอกจากนี้สถาบันฯ ยังได้เปิดรับสมัครสมาชิกที่เป็นกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งทุนให้กลุ่มอาชีพต่างๆ นำไปพัฒนาและขยายการดำเนินงานได้

กองทุนสวัสดิการดูแลชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเอง

ชุมชนอ่าวน้อยมีแนวคิดในการจัดสวัสดิการและดูแลกันภายในชุมชนตั้งแต่ก่อนที่จะมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย โดยในช่วงแรกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งยาวได้มีการจัดสวัสดิการบางประเภทให้แก่สมาชิก แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมสมาชิกทั้งตำบล ต่อมาในปี 2548 แกนนำในตำบลได้เข้าร่วมการประชุมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจัดโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รวมทั้งได้ศึกษาดูงานกองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัดสงขลา (ครูชบ ยอดแก้ว) จากนั้น ได้นำแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนที่ไปเรียนรู้มาขยายผลในพื้นที่ โดยในเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจและเชิญชวนให้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน ผ่านการจัดเวทีหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ 10 เวที ใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อ ใช้เวทีการประชุมสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตฯ และสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนฯ ในการชี้แจงเรื่องกองทุน

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2549 โดยเริ่มแรกมีสมาชิก 516 ราย มีกองทุนเริ่มต้นจำนวน 188,340 บาท ในปัจจุบัน (พ.ศ.2558) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย มีสมาชิก 3,804 คน และกองทุน จำนวน 9,581,095 บาท โดยได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิก 8 ประเภท ได้แก่ สวัสดิการกรณีเสียชีวิต สวัสดิการเจ็บป่วยและรักษาพยาบาล สวัสดิการเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด/คลอดบุตร สวัสดิการคนด้อยโอกาส/คนพิการ สวัสดิการผู้สูงอายุ สวัสดิการเพื่อพัฒนาอาชีพ สวัสดิการอัครีภัย และสวัสดิการผู้ติดเชื้อ HIV

ในด้านการรับเงินสมทบเข้ากองทุนฯ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รัฐบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวน้อย นอกจากนี้กลุ่มและกองทุนต่างๆ ในตำบล เช่น สถาบันการเงินชุมชนบ้านทุ่งยาวกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตฯ กองทุนหมู่บ้านศูนย์สวัสดิการตลาดปัจจัยการผลิต ฯลฯ ยังนำผลกำไรปีละ 10% นำมาสมทบเข้ากองทุนสวัสดิการฯ เพิ่มเติมอีกด้วย

สำหรับการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย ได้มีการวางแผนการพัฒนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการสนับสนุนเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการพัฒนาทักษะของคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดการข้อมูลด้วยระบบโปรแกรมสวัสดิการชุมชน การบริหารจัดการการเงินการบัญชี เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการจัดสวัสดิการที่ว่าคนในตำบลอ่าวน้อยมีความสุข กินอิ่ม นอนหลับ มีงานทำ มีรายได้ที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข

คืนกลับให้ชุมชน สร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืน

กลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมากและครอบคลุมกิจกรรมเกือบทุกด้านในตำบลอ่าวน้อย นอกจากจะรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนและสร้างความก้าวหน้าให้กับสมาชิกในด้านการประกอบอาชีพ หรือในด้านอื่นๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มแล้ว แต่ละกลุ่มยังมีแนวคิดในการคืนประโยชน์กลับสู่ชุมชนโดยรวมซึ่งกลุ่มต่างๆ มีการกำหนดงบประมาณด้านสาธารณะประโยชน์เอาไว้ชัดเจน เช่น สถาบันการเงินชุมชนตำบลอ่าวน้อย จัดสรรงบประมาณด้านสาธารณะประโยชน์ 20% ของผลกำไร เป็นต้น ทำให้ตำบลอ่าวน้อยมีงบประมาณในการบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานหรือจัดการสนับสนุนกิจการด้านสาธารณะต่างๆ ได้โดยชุมชนเอง เช่น จัดการทอดกฐินให้แก่วัด ซ่อมอุปกรณ์ให้แก่โรงเรียนและสถานีอนามัย สนับสนุนกีฬาเยาวชน เป็นต้น และนอกจากจะสามารถดูแลภายในตำบลของตนเองแล้ว ยังมีการขยายความช่วยเหลือไปยังนอกพื้นที่ เช่น ช่วงที่เกิดอุทกภัยกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อยได้เข้าไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยในจังหวัดอื่นๆ อีกด้วย

บทเรียนจากอ่าวน้อย ปัจจัยสร้างความสำเร็จ

จากกรณีศึกษาการจัดการเศรษฐกิจชุมชนตำบลอ่าวน้อยที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สามารถนำมาวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ ได้ดังนี้

1. **ความร่วมมือของคนในชุมชนในการแก้ปัญหา** โดยมีการเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจแบบมีส่วนร่วมแสดงให้เห็นข้อดีอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับการบริหารงานอย่างซื่อสัตย์ โปร่งใส และเห็นผลจริง ตามหลักการ ‘ทำให้เขารู้ ทำให้เขาเห็น และทำให้เขาได้’ ของผู้ใหญ่รอบ เปรมประสิทธิ์

2. **การสร้างระบบการบริหารจัดการ** ที่มีเป้าหมายและระเบียบที่ชัดเจนและมีการเก็บข้อมูลด้านต่างๆ ของครัวเรือนสมาชิก พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลอยู่เสมอ เพื่อรู้สถานการณ์ปัญหาและการกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเหมาะสม

3. **มีการสื่อสารข้อมูลโดยทั่วถึงและสม่ำเสมอ** สร้างเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งผู้ใหญ่รอบกล่าวว่า “เราจัดประชุมสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ บ่อยครั้งเพื่อเป็นการกระตุ้นไม่ให้สมาชิกเบื่อหรืออยู่เฉยๆ เพราะนอกจากจะเป็นการรายงานผลการดำเนินงาน รายงานตัวเลขบัญชีแล้ว ที่ประชุมยังนำข่าวสารต่างๆ

จากทางราชการ กิจกรรมพัฒนาชุมชน รวมทั้งปัญหาในชุมชนมาพูดคุยกันด้วย ชาวบ้านก็ได้แสดงความ
คิดเห็น ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ มีกิจกรรมเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาทั้งปี”

4. การศึกษาความรู้จากภายนอก และนำมาขยายผลในพื้นที่รวมทั้งการประสานเชื่อมโยง
หน่วยงาน/ภาคีภายนอกเพื่อรับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ ทั้งด้านงบประมาณ และองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับ
ความต้องการของชุมชนอาทิธนาคารออมสินธนาคารเกษตรและสหกรณ์แห่งประเทศไทย พัฒนาชุมชน(พช.)
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)ศูนย์พัฒนาสังคมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เกษตรอำเภอ เป็นต้น

5. มีการต่อยอดโครงการต่างๆ ให้ขยายครอบคลุมกิจกรรมในตำบลอย่างทั่วถึง โดยใช้ฐาน
ทรัพยากรจากโครงการที่มีอยู่ ไปหนุนเสริมการทำงานของอีกโครงการหนึ่ง และ มีการบูรณาการทุนทั้ง
เงินทุนและทุนมนุษย์ในชุมชน โดยการประสานเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อช่วยเหลือและให้บริการคน
ทุกกลุ่มทุกระดับอย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพดังคำกล่าวของผู้ใหญ่รอบที่ว่า “เรามองทุนทุกอย่างที่เรามี
มีแล้วเราจะจัดสรรอย่างไรให้สมาชิก และจัดสรรแล้วทำอย่างไรจะให้โต เราต้องคอยต้องบริหารให้ได้ หลายที่
ประสบปัญหากองทุนสวัสดิการล้มเพราะเงินหมด ก็เพราะมองเพียงเรื่องการสงเคราะห์ แต่ไม่มองเชิงบริหาร
เงินต้องหมุนเวียน พอหมุนเวียนก็ต้องให้โตขึ้นๆ และต้องรักษาดูแลให้อยู่ได้ ให้เป็นทรัพย์สินสมบัติของคนใน
ชุมชน ไม่ใช่ของคณะกรรมการ”

ติดต่อประสานงานพื้นที่ :

นายรวบ เปรมประสิทธิ์

เลขที่ 583 หมู่ที่14 (บ้านทุ่งยาว) ตำบลอ่าวน้อย อำเภอมือง
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โทร. 08-9803-8635,08-9044-6662

E-mail : Ban-Tong-Yav@hotmail.com

ข้อมูลอ้างอิง

1. ชุดความรู้พื้นที่ปฏิบัติการถอดบทเรียนพื้นที่รูปธรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนภาคตะวันตก ตำบล
อ่าวน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในระบบบูรณาการพื้นที่ปฏิบัติการชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2. ชุดความรู้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย อำเภอมือง จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ ในสารคดี/ข่าวชุมชน <http://www.codi.or.th>
3. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลอ่าวน้อย อำเภอมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดย จันทนา เบญจทรัพย์
4. ทุนในชุมชน เส้นทางนำสู่ “ชุมชนจัดการตนเอง” โดย เสาวลักษณ์ สมสุข

7

จากแฟมชุมชน สู่วิสาหกิจชุมชนและการผลิต ตำบลคุยบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

เรียบเรียงโดย ไพฑูมพล นิ่มเฉลิม

ตำบลคุยบ้านโอง เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร มีเนื้อที่ประมาณ 43.12 ตารางกิโลเมตร หรือ 26,723 ไร่ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและเทลาดเอียงไปทางทิศใต้ของตำบล เลยตามแนวขึ้นไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มสม่ำเสมอ เหมาะแก่การทำนา มีประชากรประมาณ 4,240 คน 1,164 หลังคาเรือน

จากสภาพพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ทำให้มีสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ละอง” ซึ่งเป็นสัตว์ประเภทเดียวกับกวาง อาศัยอยู่ที่นี้เป็นจำนวนมากและได้สูญพันธุ์ไปแล้ว โดยตัวละองนี้ชอบอยู่ตามที่สูง

ซึ่ง ต่อมากลายเป็นชื่อของหมู่บ้านคือ “คุยละอง” โดยคำว่า “คุย” ภาษาถิ่นหมายถึงที่สูง และคำว่า “โอง” มาจากชื่อสัตว์ และต่อมาได้เรียกกันว่า “คุยบ้านโอง” ในปัจจุบันนี้

การพัฒนาที่ผ่านมา : โครงสร้างพื้นฐานดี แต่คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนมีปัญหา

ชาวบ้านคุยบ้านโองมีชีวิตที่เรียบง่ายแบบชาวชนบททั่วไป เดิมปลูกข้าวเพื่อกินอยู่แบบพอเพียง แต่เมื่อมีระบบชลประทานเข้าสู่ตำบล จากที่เคยทำนาได้ปีละครั้งกลายเป็นปีละ 2-3 ครั้ง เนื่องจากมีน้ำทำนาได้ตลอดปี ระบบการผลิตจึงเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่เคยผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก และเหลือจากการบริโภคมาขาย เป็นผลิตเพื่อขาย เพื่อให้มีกำไรอย่างเดียว โดยไม่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้องค์ความรู้เดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีความพอเพียงที่มีอยู่ในชุมชนเริ่มเลือนไป มีการใช้ปุ๋ย ไซยาฆ่าหญ้า เพิ่มแรงงาน เพิ่มทุน เร่งการผลิตในนาข้าว ส่งผลให้ดินเสื่อมอย่างรวดเร็ว สุขภาพคนเริ่มย่ำแย่ อาหารตามธรรมชาติ ปู ปลา กุ้ง พืชผักพื้นบ้านเริ่มหาย

จากวิถีชีวิตและการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว ชาวบ้านจึงเริ่มตั้งคำถามกับตนเองว่า “เหตุใดคุณภาพชีวิตจึงแย่งเรื่อยๆ ทั้งๆ ที่มีน้ำทำนาปีละ 2-3 ครั้ง แต่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น” “สภาพต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร” “ขยันไม่พอหรือ” “มีอะไรที่ชาวบ้านทำผิดพลาดไป”

เริ่มกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลเพื่อหาทางออกให้คนในชุมชน

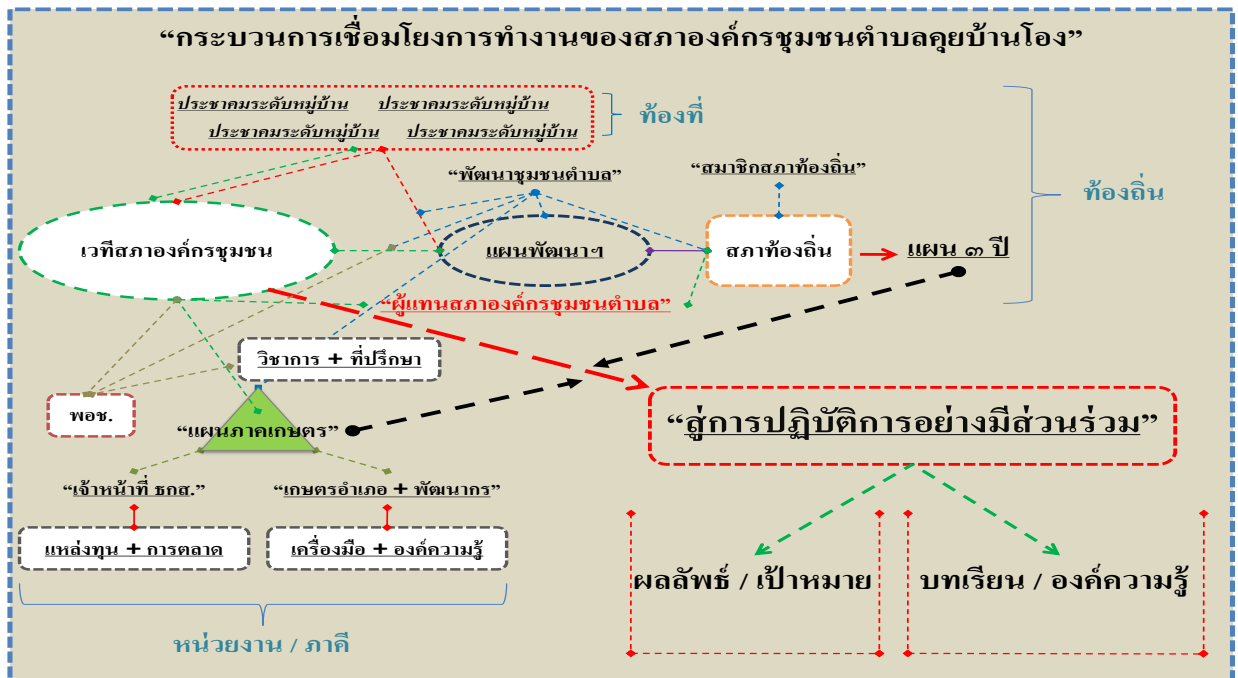
จาก คำถามที่ชาวบ้านตั้งขึ้น ได้นำไปสู่การรวมตัวพูดคุยเพื่อหาทางออกจากปัญหา จนเริ่มได้คำตอบที่ชัดเจน โดยในปี 2544 ชาวตำบลคุยบ้านโอง ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ประกอบด้วยโครงการกองทุนทางสังคมหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ซิบี” (SIF) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้ร่วมกันปรึกษาหารือ พร้อมทั้งสนับสนุนให้ตำบลคุยบ้านโองจัดกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้คนคุยบ้านโอง รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน รู้จักสังคม รู้จักโลกภายนอก จากนั้น ร่วมกันคิด ร่วมกันสังเคราะห์วางแผน หาทางออกให้ตำบลตนเอง โดยใช้ทุนของชุมชนและการประสานความร่วมมือจากท้องถิ่น ท้องที่

ต่อมา ในปี 2548-2549 คุยบ้านโองจึงได้เข้าร่วมกับเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค โดยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนกระบวนการสำรวจ/วิเคราะห์ข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ก่อนที่จะนำมาจัดทำเป็นแผนแม่บทชุมชน จากนั้น จึงได้เสนอนำแผนชุมชนดังกล่าวต่อหน่วยงาน/ภาคีที่เกี่ยวข้อง จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น เพื่อทำลานตากข้าว กิโลกลาง โรงสีชุมชน รวมถึงส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนต่างๆ นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอาชีพมากมายในชุมชน มีการใช้ทุนภายในชุมชนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมตำบลเพื่อการพึ่งตนเอง โดยคำนึงถึงการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“สภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง”

กลไกกลางรวมพลังชุมชนมุ่งสู่การจัดการตนเอง

จากทุนภายในชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่ ประกอบกับศักยภาพของตำบลคุยบ้านโอง ในการเป็นชุมชนที่มีความมุ่งมั่นในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เมื่อมีกฎหมายสภาองค์กรชุมชนเกิดขึ้น ในการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเอง มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน 28 กลุ่มองค์กรในตำบลคุยบ้านโอง จึงเห็นพ้องต้องกันให้จัดตั้ง “สภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง” เมื่อเดือนสิงหาคม 2551 เพื่อรวมพลัง รวมกลุ่มองค์กร รวมทุนต่างๆในชุมชน เข้าร่วมปรึกษาหารือ และประสานความร่วมมือภาคี และปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน เพื่อเป็นฐานของการก้าวเดินสู่เส้นทางการจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของคนคุยบ้านโอง

หลังจากจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโองแล้ว บทบาทภารกิจของสภาฯ นอกจากการประสานการทำงาน และการส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่างๆในพื้นที่แล้ว สภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง ยังได้สร้างความตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่ต่อประเด็นปัญหาและผลกระทบจากโรงไฟฟ้าชีวมวลที่จะเข้ามาในพื้นที่ โดยใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนตำบล ประสานพื้นที่ตำบลใกล้เคียง ระดมความคิด วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต พาแกนนำไปศึกษาพื้นที่ที่มีการเกิดขึ้นของโรงงานไฟฟ้า ที่จังหวัดลำปาง อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ฯลฯ รวมถึงประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูล เช่น สำนักงานพลังงานจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด ฯลฯ นอกจากนี้ ยังจัดให้มีเวทีระดับตำบลและหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เวลาทั้งสิ้น 3 เดือน เพื่อระดมความคิดเห็น แสดงพลังและจุดยืนต่อการเกิดขึ้นของโรงไฟฟ้าชีวมวล ถึงแม้จะไม่สามารถคัดค้านการเกิดขึ้นของโรงไฟฟ้าได้ แต่ก็ได้สร้างความตื่นตัว และเกิดการประสานความร่วมมือในการใช้วัตถุดิบผลิตไฟฟ้าที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงเกิดกลไกเฝ้าระวังร่วมกันระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

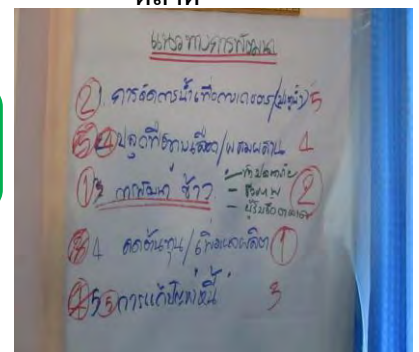
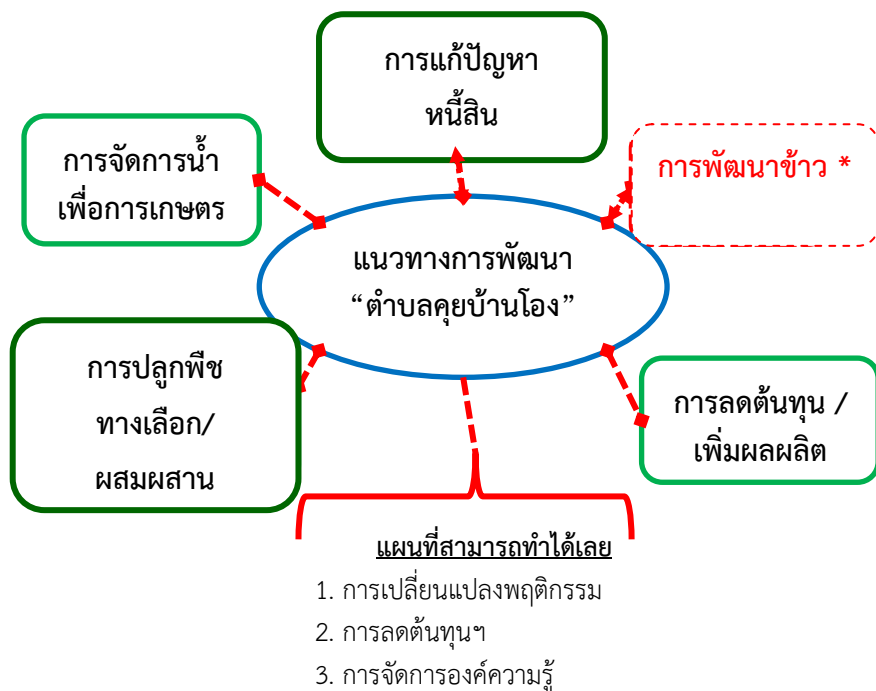
จัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน จุดเริ่มจัดระบบทุนภายในฐานสู่เศรษฐกิจชุมชน

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คุยบ้านโองได้ค้นพบ ปัญหาสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของคนในพื้นที่คือ ชาวบ้านมีทุนไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุน อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของกลุ่มองค์กรการเงินที่หมุนเวียนอยู่ในตำบล พบว่ามีอยู่จำนวน 28 กลุ่มและมีเงินหมุนเวียนในตำบลไม่น้อยกว่า 19 ล้านบาท แสดงให้เห็นว่าประชาชนในตำบลยังคงมีภาระหนี้สินมากกว่ารายรับ ด้วยเหตุดังกล่าว สภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง จึงปรึกษาหารือกันและเห็นควรให้มีการจัดระบบทุนต่างๆที่มีอยู่ภายในชุมชนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแก่สมาชิกในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน นำทุนชุมชนที่มีอยู่มาช่วยกันบริหาร ระดมทุนเพิ่มทั้งจากภายในและภายนอก โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นแกนในการประสานงาน เพื่อให้การค้นหาและนำทุนทั้งที่เป็นเงิน และทุนทางทรัพยากรต่างๆที่มีในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ ผลักดันให้เกิดกลุ่มเศรษฐกิจในชุมชน และจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนในปี 2554 เพื่อเป็นที่พึ่งของคนในตำบล นำไปสู่การจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนในอนาคต

อย่างไรก็ตาม หลังจากจัดตั้งสถาบันการเงินประมาณปีเศษ ในปี 2556 ได้เกิดปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการ จึงได้ใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลในการพูดคุยหารือกัน นำไปสู่ข้อสรุปในการปรับโครงสร้างการทำงานและดำเนินการต่อ ปัจจุบัน สถาบันการเงินดังกล่าวสามารถดำเนินงาน และเป็นที่พึ่งให้กับพี่น้องในชุมชน อีกทั้งยังสามารถจัดสรรผลกำไรร้อยละ 30 จัดสวัสดิการชุมชนแก่คนในตำบลเพื่อให้เป็นไปอย่างทั่วถึง

“พื้น” วิธีการผลิต“แก๊” ปัญหาเศรษฐกิจการเกษตร

ต่อมาในปี 2557 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้สนับสนุนการขับเคลื่อนเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตำบลคุยบ้านโอง ด้วยการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ ทำให้เห็นปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ ซึ่งก็คือปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพหลักของคนในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 70 ยังคงทำนาปลูกข้าวแต่ก็ต้องพบกับปัญหาและผลกระทบอย่างมากมาย เนื่องจากการผลิตตามเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย ทำให้เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาด้านทุนการผลิตที่สูงขึ้น ในขณะที่ราคาขายผลิตผลมีความผันผวนตามกลไกการตลาดทุกปี นำไปสู่การค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหที่ชุมชนสามารถทำได้ และทำร่วมกับหน่วยงาน โดยการลดต้นทุน การปรับเปลี่ยนแนวคิด และการปรับพฤติกรรม ด้วยการส่งเสริมการทำเกษตรทางเลือก เริ่มจากการทำแปลงทดลองโครงการผลิตข้าวหอมมะลิปลอดภัยในพื้นที่ 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 ไร่ รวม 40 ไร่ เพื่อเปรียบเทียบต้นทุน และฝึกการเก็บข้อมูลในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองในการทำการเกษตร สร้างองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นหลังใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต อีกทั้งเพื่อเป็นทางเลือกในการทำเกษตรในอนาคตด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าว สภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง จึงเกิดแนวคิดในการรื้อฟื้นวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม โดยนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการทำงาน เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ด้วย

การมุ่งเน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีความเข้มแข็ง สามารถส่งเสริมการพัฒนาชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบล รวมถึงสนับสนุนให้เกิดแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเชื่อมโยงและแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

ผลที่เกิดขึ้นปัจจุบันกับอนาคตที่ยังคงต้องสานต่อ

จากการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของตำบลคุดบ้านโอง พบว่าสามารถช่วยลดต้นทุนในการทำการผลิตให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิก ดังจะเห็นได้จาก กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติตำบลคุดบ้านโอง ได้พัฒนาสูตรปุ๋ยอินทรีย์ขึ้นมาหลายชนิด พบว่าการทำนาที่ใช้สารเคมีต้นทุนค่าปุ๋ยอยู่ที่ไร่ละประมาณ 2,500 บาท แต่ทำนาปุ๋ยอินทรีย์ข้าวพันธุ์ กข ต้นทุนเหลือเพียง 1,500 – 1,600 บาท ต้นทุนค่าปุ๋ยตกเพียง 800-900 บาทเท่านั้น โดยเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ และผ่านการฝึกอบรมจะมีการเก็บข้อมูลของตนเอง สามารถนำข้อมูลมาใช้เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตได้ด้วยตนเอง นั่นคือผลการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าว ตำบลคุดบ้านโองยังได้จัดทำแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน โดยเน้นการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพหลัก มีการวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของพื้นที่ที่ลงทุนที่เป็นตัวเงิน และทุนทางธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองอย่างเป็นระบบ

ทั้งนี้ ในอนาคตสภาองค์กรชุมชนตำบลคุดบ้านโอง มีแผนในการขยายพื้นที่การทำเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นการทำเกษตรยั่งยืนหรือเกษตรผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงในการทำการผลิต จัดทำแปลงสาธิตในการผลิตพันธุ์ข้าวขยายให้กับสมาชิกในตำบล พัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร จัดตั้งกองทุนพันธุ์ข้าว โดยอาจเชื่อมโยงสถาบันการเงิน

คุยบ้านโองบนเส้นทางสู่การจัดการตนเอง

จากจุดเริ่มต้น 15 ปี ที่ผ่านมา จนกระทั่งถึงปัจจุบันบนเส้นทางสู่การจัดการตนเองของตำบลคุยบ้านโอง มีบทเรียนมากมาย ทั้งความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค มีทั้งเงื่อนไขภายใน ภายนอกที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เช่น ความยากของการสร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชน การรวมตัวของคนในพื้นที่ เพื่อรวมพลัง ร่วมทุนในชุมชน การฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบพอเพียงเพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางกระแสการบริโภคนิยม การเผชิญกับแรงต้านของคนที่ยึดถือประโยชน์ส่วนตนในระยะสั้นมากกว่าประโยชน์ของชุมชนในระยะยาว อีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐบางประการที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจการของชุมชน เช่น โรงสีข้าวชุมชนที่ไม่มีข้าวเข้าสู่โรงสี เป็นต้น ซึ่งนายสมหมาย พลอาจ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง ประเมินตนเองว่า “หากการก้าวเดินสู่เป้าหมาย “ชุมชนจัดการตนเอง” มี 10 ขั้น วันนี้ คุยบ้านโองเดินทางมาได้ครึ่งทางแล้ว” ทั้งหมดนี้ นับเป็นความท้าทายของชาวตำบลคุยบ้านโองที่ยังคงต้องร่วมกันก้าวเดินไปในอนาคต

ติดต่อประสานงานพื้นที่ :

นายสมหมาย พลอาจ
ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง
ที่อยู่ 59/2 หมู่ 1 ตำบลคุยบ้านโอง
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
โทร. 08-7732-1559

ข้อมูลอ้างอิง

1. ชุมพล กันทะมูล. เอกสารชุดความรู้พื้นที่รูปธรรมสภาองค์กรชุมชนตำบลคุยบ้านโอง
2. สำนักงานภาคเหนือตอนล่าง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. ชุดความรู้พื้นที่รูปธรรมเศรษฐกิจและทุนชุมชน ปี 2558

8

สร้างสวัสดิการบ้านกลาง พัฒนาพื้นที่ด้วยทุนภายในมากกว่าตัวเงิน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่

เรียบเรียงโดย ธัชพล บุญบุตร

ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดแพร่ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 107 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,815 กิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 4,052 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,211 หลังคาเรือน ตำบลบ้านกลางมีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน มีหน่วยงานปกครองท้องถิ่น 2 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง และเทศบาลตำบลบ้านกลาง โดย องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ดูแลพื้นที่หมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 4 หมู่ 8 หมู่ 9 หมู่ 10 หมู่ 11 และของเทศบาลตำบลบ้านกลางดูแล หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 5 หมู่ 6 หมู่ 7 หมู่ 12 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ

เกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา (นาปี) ทำสวนผลไม้ สวนผัก อาทิ กะหล่ำปลี พริก ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เลี้ยงปลาในกระชัง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบแอ่งกระทะ ล้อมรอบด้วยภูเขา เรียกว่า แอ่งที่ราบเมืองแพะ บริเวณที่ตั้งตำบลบ้านกลาง เรียก ที่ราบลุ่มแม่น้ำสอง มีแม่น้ำสองสายไหลผ่านคือ แม่น้ำยมและแม่น้ำสอง หรือแม่น้ำกาหลง ในภาษาชาวบ้าน (ซึ่งเป็นแม่น้ำลำสาขาของแม่น้ำยม) อุทิศสมบูรณไปด้วยป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สัก

ตำบลบ้านกลาง เป็นพื้นที่ชุมชนโบราณ พบโบราณสถาน โบราณวัตถุหลายแห่ง ซึ่งโยงสัมพันธ์กับตำนานรักของพระลอและพระเพื่อนพระแพง จึงทำให้สถานที่หลายแห่งมีชื่อเรียกตามเรื่องราวในวรรณคดี ลิลิตพระลอ โดยเฉพาะวัดพระธาตุพระลอ และแนวกำแพงเมืองเวียงสรอง ซึ่งเหมือนเป็นการเน้นย้ำถึงตำนานรักของทั้งสองว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีชื่อมาจากหมู่บ้านบ้านกลาง (จุดที่ตั้งวัดพระธาตุพระลอ) ซึ่งเดิมทีเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนในอดีต มีพลเมืองหนาแน่นจึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านกลาง จนเมื่อมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอ ตำบล บ้านกลางจึงถูกนำมาเป็นชื่อตำบล เรียกว่าตำบลบ้านกลาง

สร้างระบบสวัสดิการจากฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิม

ด้วยรากฐานสังคมล้านนาดั้งเดิมที่สอนให้คนในชุมชนมีความเอื้อเพื่อแบ่งปัน อีกทั้งมีงานใดๆ ที่เป็นภารกิจของส่วนรวม ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือร่วมมือกันอยู่แล้ว ดังนั้น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนของตำบลบ้านกลางจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยากเกินที่จะก่อร่างสร้างตัวให้เกิดขึ้นมาได้ นางนวลวิ คำฝั้น ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านกลาง ได้เล่าถึงการก่อตั้งกองทุนสวัสดิการตำบลบ้านกลางว่า “จากการที่ตนได้มีโอกาสไปร่วมงานเวทีสมัชชาสวัสดิการภาคเหนือ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจัดโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ตอนนั้น ตนเองเป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลางอยู่ พอไปร่วมแล้วก็เกิดความสนใจ เพราะว่าเป็นหนทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านได้ จึงได้นำเอาเอกสารสวัสดิการมาศึกษา และได้ก่อตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลางขึ้นมาเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2554”

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลางจะมีความสัมพันธ์กับวัด โดยจะเห็นได้จากการกำหนดวัตถุประสงค์ 5 ข้อของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลางได้นำหลักศาสนามาเป็นตัวกำหนด ประกอบด้วย 1) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการพึ่งพาตนเองและการแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการสมทบเงินตั้งเป็นกองทุนเพียงวันละ 1 บาท 2) เพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกตลอดชีวิต ในเรื่องการเกิด การเจ็บ การแก่ และการเสียชีวิตเป็นเบื้องต้น 3) เพื่อให้ชุมชนเกิดความสามัคคี มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีมีคุณธรรม และเป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชน 4) เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีองค์กรของชุมชนให้ความช่วยเหลือกรณีเกิดความเดือดร้อนและมีความจำเป็น 5) เป็นกองทุนที่ไม่แสวงหาผลกำไรจากทรัพย์สินที่เกิดขึ้น แต่ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่านสมาชิกกองทุนฯ เท่านั้น เนื่องจากหากย้อนอดีต ตอนที่วัดพระธาตุพระลอ กำลังมีการปั้นพระพุทธรูป รวมถึงจะมีการอุปสมบทหมู่ การเตรียมงานทั้งอาหารและจัดโต๊ะเก้าอี้เพื่อรองรับคนนับร้อย จำเป็นต้องใช้ความร่วมมือมากพอสมควร ซึ่งคณะทำงานกรรมการกองทุนสวัสดิการ ส่วนใหญ่เป็นที่คุ้นเคยและรู้จักกับเจ้าอาวาสวัดเป็นอย่างดี ทุกคนล้วนเป็นกำลังสำคัญในการจัดกิจกรรมร่วมกับวัด รวมถึงได้ร่วมสมทบเงินทำบุญจำนวนหนึ่งด้วย

นางนวลฉวี คำฝั้น เล่าให้ฟังว่า “จะเห็นว่ากองทุนนี้ตั้งขึ้นเพื่อให้ทุกคนช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปันกัน มีความสามัคคีกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนผูกพันกับวัด การเกิดแก่เจ็บตายทุกคนต้องเข้าวัด การให้ชุมชนสามัคคีกันต้องอาศัยวัด เพราะทุกคนจะมารวมกันที่นี่ การจะให้ทุกคนช่วยเหลือ มีเมตตาต่อกันก็อาศัยธรรมะโน้มน้าวใจ แต่ไหนแต่ไรสังคมไทยเรามีวัดเป็นที่พึ่ง เป็นศูนย์รวมอยู่แล้ว ดังนั้น หากอยากให้งานสวัสดิการชุมชนประสบผลสำเร็จ วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญที่เราจะเข้าถึงคนทุกคนและทำความเข้าใจกับคนในชุมชน”

ในปีแรกของการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง สามารถรวบรวมสมาชิกได้ 613 คน เริ่มจากการเชิญชวนกลุ่มผู้สูงอายุก่อน ต่อมา มีการขยายขยายด้วยการเชิญชวนกลุ่มคนหลากหลายเพศวัย และหลากหลายอาชีพเข้าร่วม โดยมีค่าสมัครเป็นสมาชิกปีแรก 20 บาท และปีที่สอง 100 บาท ปัจจุบัน (เดือนตุลาคม 2558) มีสมาชิกจำนวน 1,253 คน มีเงินกองทุนรวมทั้งหมด 1,391,204 บาท เป็นเงินสมทบจากสมาชิกจำนวน 953,034 บาท ส่วนที่เหลือเป็นการสมทบจาก พอช. จากหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ (ที่มา: โปรแกรมระบบบูรณาการพื้นที่ปฏิบัติการชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ณ วันที่ 13 ตุลาคม 2558)

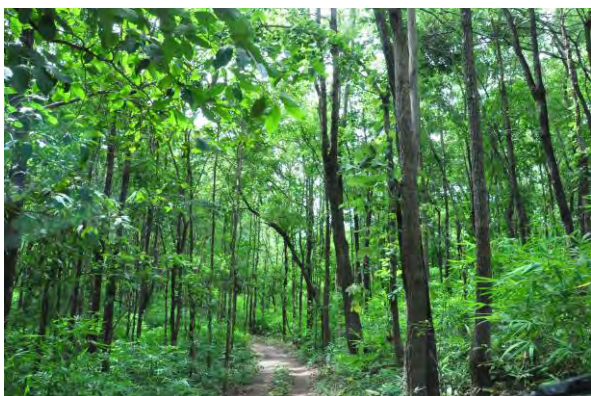
“ครั้งแรกเราอาจทำให้เขาเห็นความสำคัญของการเกิดแก่เจ็บตายซึ่งถ้าเป็นข้าราชการหรือหน่วยงานของรัฐ เขาจะมีสวัสดิการให้ แต่ว่าชาวบ้านไม่มีเลย ดังนั้น ถ้าชาวบ้านมีสวัสดิการชุมชน พวกเขาจะได้รับเงินชดเชยยามเกิดแก่เจ็บตาย แม้เป็นเงินไม่มาก แต่ว่าอย่างน้อยก็ยังมี ยามเจ็บเรามีเงินชดเชยให้ ยามเด็กแรกเกิด เรามีเงินขวัญถุงให้ ยามเสียชีวิต เรามีสงเคราะห์ให้”

เชื่อมโยงสวัสดิการสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างรอบด้าน

จากร่องรอยความสามัคคีของคนบ้านกลางที่ยังวิถีแบบพื้นบ้าน ไร่ผลประโยชน์ และยังคงประเพณีวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านอยู่ ถึงแม้ว่าคนรุ่นใหม่อาจออกไปทำงานข้างนอก แต่ก็ยังเหลือคนรุ่นเก๋ารุ่นกลางบ้าง หากไม่มีการฟื้นฟู รักษาความเป็นชุมชนท้องถิ่นให้กลับฟื้นคืนมา วิถีดั้งเดิมของคนบ้านกลางก็อาจจะจางหายไป เป็นที่มาของการเชื่อมโยงการทำงานร่วมระหว่างองค์กรชุมชนต่างๆในพื้นที่ โดยใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง เป็นฐานในการเชื่อมโยงสู่การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านกลาง รวมถึงประสานให้เกิดการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย ซึ่งจัดว่าเป็นระบบการดูแลคนภายในชุมชนท้องถิ่นในอีกรูปแบบหนึ่ง “สวัสดิการชุมชนไม่จำเป็นต้องช่วยเหลือชาวบ้านแค่เรื่องเกิดแก่เจ็บตายเท่านั้น แต่สวัสดิการชุมชนยังสามารถพัฒนาความช่วยเหลือได้อีกหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การช่วยเหลือผู้ไร้ที่อยู่อาศัย ซึ่งตอนหลังพวกเรารู้จักสภาองค์กรชุมชน จึงได้ตั้งสภาองค์กรชุมชนเพื่อเป็นองค์กรของชาวบ้านในการปกป้องผลประโยชน์ต่างๆ ต่อมา ก็ได้มีโอกาสรู้จักโครงการบ้านมั่นคงทำให้รู้ว่าที่นี่มีโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินชนบทและสนับสนุนให้ชุมชนจัดการที่ดินด้วยตนเอง จึงได้ใช้สวัสดิการชุมชนเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงแก้ไขปัญหาดิน เพราะที่ตำบลบ้านกลางมีประชากรจำนวนมากไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน ตำบลบ้านกลางมีกันพังกว่คร้วเรือน หรือพันเศษๆ แต่มีถึง 860 คร้วเรือนที่มีที่ทำกิน แต่ไม่เอกสารสิทธิ์นั้นเพราะที่ดินทำกินของพวกเขาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ”

ปัจจุบัน กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง ร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านกลาง กำหนดทิศทางการพัฒนาตำบลบ้านกลางใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ 1) พัฒนาระบบกองทุนสวัสดิการชุมชน 2) ส่งเสริมภูมิปัญญาหม้อพื้นบ้าน 3) สนับสนุนเกษตรยั่งยืนวิถีพอเพียง และ 4) แก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย

ฟื้นฟูป่าชุมชน สร้างสวัสดิการด้านอาหารและยาจากธรรมชาติ สานต่อเรื่องที่ดินทำกิน

ด้วยเหตุที่คนส่วนใหญ่ในตำบลบ้านกลางขาดความมั่นคงในเรื่องที่ดินทำกิน ดังนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในเรื่องสิทธิ์ที่ดินทำกินของชาวบ้านอย่างเหมาะสม ทางคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการจึงได้ประสานกับทางป่าไม้ ท้องที่ ท้องถิ่น เพื่อให้มีความเข้าใจต่อกัน และร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหา โดยเริ่มต้นจากขยายผลการฟื้นฟูรักษาป่าชุมชนจากหมู่บ้านหมู่ที่ 2 ซึ่งได้แสดงให้เห็นทางภาครัฐ

เห็นแล้วว่า พวกเขามีศักยภาพในการดูแลรักษาด้วยตัวของชุมชนเอง บนเนื้อที่ประมาณ 121 ไร่ ซึ่งเกิดจากการได้เห็นป่าของหมู่บ้านเริ่มลดน้อยลง เหลือเพียงตอไม้ที่ถูกเผา และคนต่างป่าก็ได้หักร้างางพงไปเรื่อยๆ ช่วงเวลานั้น แม้หลายคนอยากเก็บป่าไว้ให้ลูกหลาน แต่เนื่องจากที่ดินที่ถูกแผ้วถางเหล่านั้น มีการจับจองไว้แล้ว ดังนั้น การจะขอคืนดินเหล่านั้นมาเป็นสาธารณะป่าชุมชน จึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจทำได้โดยไม่ได้รับการยินยอมจากผู้จับจอง ผู้ใหญ่บ้านจึงได้เรียก

ประชุมลูกบ้านทุกคนถึงความคิดที่จะฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งก็ได้รับการเห็นชอบจากชุมชน จึงได้ขอให้ช่วยกันดูแลป่าสาธารณะ หรือภาษาภาคเหนือเรียกว่า “ป่าหน้าหมู” ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นป่าที่ทุกคนใช้ร่วมกัน ไม่มีใครจับจองเป็นเจ้าของ แต่ไว้เก็บหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ มาเป็นอาหาร นอกจากนี้ ยังได้มีการนำเงินหมู่บ้านไปขอซื้อที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งเป็นที่ดินแปลงติดกันจนทำให้ป่าผืนนี้มีเนื้อที่จำนวน 121 ไร่ ป่าผืนนี้ใช้เวลาเพียง 10 กว่าปีเท่านั้นกับการฟื้นฟูสภาพเดิม รวมถึงชาวบ้านและเด็กๆ ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้ทดแทนเพิ่มเติมในวันสำคัญๆ ทุกปี

จนในที่สุด ป่าผืนนี้ก็เขียวครึ้ม มีพืชพันธุ์หลากหลายชนิดอย่างที่ป่าควรจะมี จากผืนดินที่ไร้ต้นไม้ แม้แต่ต้นเดียว ก็ได้กลับกลายมาเป็นป่าให้กับหมู่บ้าน ต้นไม้ใหญ่หลายต้น ทำให้หลายคนที่มาพบเห็นเกิดความอัศจรรย์ใจ เมื่อทราบว่าเป็นที่ดินตรงนี้ก่อนนี้ไม่มีต้นไม้เลย นายบรรยงค์ จิตมณี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 พุดถึงเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การฟื้นฟูป่าไม่ยากหรอกครับ ปล่อยให้มันโตเอง ไม่ต้องไปทำอะไรมัน เติบโตมันก็เกิดขึ้นได้เอง” ผู้ใหญ่บอกพลางยิ้มๆ “ขอเพียงใครอย่าไปทำอะไรมันก็พอ” การฟื้นฟูคืนสภาพป่าให้หมู่บ้านอีกครั้ง บุคคลที่ตั้งใจที่สุดกลุ่มหนึ่งก็คือ “หม้อยาพื้นบ้าน” นั่นเอง เนื่องจากยาพื้นบ้านหลายขนานอาศัยวัตถุดิบจากสมุนไพรในป่า ด้วยเหตุนี้ การริเริ่มฟื้นฟูป่าชุมชน จึงมิใช่เพียงการปลูกป่าเท่านั้น แต่วยังได้ปลูกหัวใจคน

ให้รักป่า มากขึ้นด้วย ในอนาคตจะมีการขยายผลในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดการกันที่ดินของรัฐในเขตป่าสงวน กับที่ดินของชาวบ้านให้มีความชัดเจน เพื่อที่ชาวบ้านจะได้รับสิทธิในที่ดินทำกินอย่างถูกต้อง แม้ไม่รู้ว่าจะนานแค่ไหน แต่คณะกรรมการกองทุนฯ และชาวบ้านทุกคนก็จะร่วมกันผลักดันให้เป็นจริง

ความร่วมมือที่หลากหลายช่วยหนุนเสริมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

การรู้จักเชื่อมโยงเครือข่ายงานต่างๆ มาสู่กองทุนสวัสดิการ นับได้ว่าเป็นจุดแข็งของ คณะทำงานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง เนื่องจากเห็นว่าการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็น กองทุนแบบนี้จะทำให้เข้าถึงการสนับสนุนและความช่วยเหลือด้านต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นการสนับสนุนจากท้องถิ่น จังหวัด หรือ หน่วยงานอื่นๆ กองทุนสวัสดิการจึง เปรียบเสมือนพื้นที่กลางในการประสานงานกัน ส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ถึงแม้ว่า

จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้รับผิดชอบในหน่วยงานหรือองค์กรก็ตาม แต่หากองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง มีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ และมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง ก็คงไม่ใช่ อุปสรรคในการทำงานร่วมกับหน่วยงาน/ภาคีต่างๆ เพื่อหนุนเสริมงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังเช่นกรณี ของนางนวนฉวี ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลางเมื่อครั้งที่ตนเองยังดำรงตำแหน่ง แต่เมื่อหมดวาระ สิ่งที่ได้ ทำไว้ นับว่ามีคุณค่าต่อชาวบ้านและท้องถิ่น จึงทำให้ได้รับการสานต่อจากท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง เห็นว่ากองทุนนี้มีประโยชน์กับ ชาวบ้าน จึงได้มีการประสานการทำงานและให้ความร่วมมือด้วยดีตลอดมา นาย จิรายุต์ กุหลาบแก้ว หัวหน้าสำนักงานปลัด อบต.บ้านกลาง ได้อธิบายให้เห็นถึง ความสำคัญในการหนุนเสริมเรื่องนี้ว่า “อบต. ต้องให้ความร่วมมือแน่นอนอยู่แล้ว เพราะงานของ อบต. เน้นเรื่องคุณภาพชีวิตเป็นอย่างแรก เพราะนี่คือโอกาสที่จะ ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงมากขึ้น อย่างแนวคิดกองทุนวันละบาท การลงขันวัน ละบาท เป็นหลักการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนด้วย คล้าย ๆ กับการออมทรัพย์ แต่ ผลผลิตคือสวัสดิการ จึงได้มอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลักในการขับเคลื่อน”

ต้นทุนทางผลงานจากความพยายามพัฒนาหมู่บ้านและตำบลของผู้นำชุมชนในตำบลบ้านกลาง มากกว่า 10 ปีนี้เองที่ทำให้ตำบลบ้านกลางกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ มีคนมาศึกษาดูงานมากขึ้น ขณะเดียวกัน เมื่อ ผสมผสานกับความเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมีความเป็นมาอย่างยาวนาน ทำให้กองทุนสวัสดิการ ชุมชนตำบลบ้านกลาง มีความฝันจะทำให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และ ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อนำรายได้กลับคืนสู่ความอยู่ดีกินดีของชุมชนตำบลบ้านกลางนั่นเอง

นอกจากนี้ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลางยังมีความฝันว่าปี 2558 น่าจะมีสมาชิกครอบคลุมคนทั้งตำบล ซึ่งมีอยู่ประมาณสี่พันคน และนำไปสู่การเป็นตำบลสุขภาวะ ผลักดันเข้าสู่การจัดทำข้อบัญญัติของท้องถิ่นในที่สุด

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายประธาน เลื่อนนักรบ
โทร. 08-7321-0390

ข้อมูลอ้างอิง

สร้อยแก้ว คำมาลา. สวัสดิการชุมชนตำบลบ้านกลาง จ.แพร่ : พัฒนาชุมชนด้วยต้นทุนที่มีค่ามากกว่าเงิน. หนังสือ “11 พื้นที่รูปธรรมสวัสดิการชุมชน”. กันยายน 2557. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน).

9

เรียนรู้ปัญหา พัฒนาชุมชน สู่การกำหนดอนาคตตนเองอย่างยั่งยืน ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

เรียบเรียงโดย : ปรานอม ไอสาร

บัวใหญ่เป็นเพียงตำบลเล็กๆ ที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงของพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน ที่กระทั่งชื่อตำบลยังไม่แทบปรากฏในแผนที่ประเทศไทย กระนั้นก็ตาม ยังไม่มีหลักฐานใดบ่งชี้ได้ว่าชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานคือชนกลุ่มใด สันนิษฐานว่าเป็นชนที่มีเผ่าพันธุ์เช่นเดียวกับคนพื้นเมืองล้านนา จะเห็นได้จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏกระจายอยู่ ณ จุดต่างๆ ของตำบล ภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณี และการแต่งกาย ที่ยังคงมีทอผ้าและการนุ่งผ้าซิ่น ที่เรียกว่า “ซิ่นม่านและซิ่นเชียงแสน” หากมองเห็นได้จากระยะไกล ก็เป็นประจักษ์พยานว่าตำบลเล็กๆ ที่มีประชากรเพียง 4,050 คน เคยเป็นแหล่งทรัพยากรหล่อเลี้ยงเมืองน่านในอดีตอยู่พอสมควร ตำบลบัวใหญ่ในปัจจุบัน มีพื้นที่ครอบคลุมการปกครอง

ห้องที่ทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ซึ่งประชากรกว่าร้อยละ 99 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญ คือ มะขามหวาน ลำไย ข้าวโพดและยางพารา “บัวใหญ่เป็นชุมชนชนบท ถนนหนทางเป็นลูกรัง ทุกคนต่างมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ต่างพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เรียกได้ว่า มีทรัพยากรในดิน สิ้นในน้ำ มีการทำข้าวไร่ เพาะปลูกไว้เพื่อดำรงชีพ”

ถักร้อยเรื่องราวชีวิต ทอสายใยความสัมพันธ์

จากปัญหาที่ชาวบัวใหญ่กำลังเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐานไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเท่าที่ควรจะเป็น ความไม่มั่นคงแน่นอนในสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย และหนี้สินที่พอกพูนจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซ้ำแล้วซ้ำอีก ตลอดจนปัญหาสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่าเสื่อมโทรมลงทุกวัน ปัญหาเหล่านี้เป็นเสมือนหนึ่งแรงพายุที่ถาโถมพัดเข้าถล่มบัวใหญ่ เหตุนี้เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของคนในชุมชนและเพื่อให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤติเหล่านั้นไปได้ ชาวบัวใหญ่จึงลุกขึ้นมาสร้างพื้นที่การพูดคุยแลกเปลี่ยนหาวิถีทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านั้น “กลุ่มทอผ้า” อันเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของหญิงชาวบ้านที่ต้องการแบ่งเบาภาระครอบครัว โดยการประกอบกิจกรรมเป็นอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน กลายเป็นเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนสาระทุกข์แก้กันและกัน จนนำมาสู่การหาทางออกร่วมกัน ผสานพลังเป็นหนึ่ง เพื่อปลดปล่อยบัวใหญ่สู่ความอยู่รอดและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน

จากกลุ่มทอผ้าเล็กๆ พัฒนาสู่การเชื่อมประสานคนในชุมชนและองค์กรภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคธุรกิจ เกิดการเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund : SIF) อันเป็นจุดเริ่มในการประสานความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ เพื่อร่วมหนุนเสริมการพัฒนาบัวใหญ่ให้หลุดพ้นจากปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมร้อยภาคีพัฒนาประสานพลังความร่วมมือสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน จนทำให้บัวใหญ่สามารถเข้าใจและแก้ไขปัญหาลู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน นางจิตมพร กองสอน ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่ กล่าวถึงบทบาทสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่ได้เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนการเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาต่างๆในตำบลบัวใหญ่ว่า

“บัวใหญ่ทุกวันนี้ แม้จะมีจุดเริ่มต้นจากคนในชุมชนที่พบปัญหาและลุกขึ้นมาจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง แต่บัวใหญ่ไม่ได้ต่อสู้กับปัญหาเพียงลำพัง ทว่ามีหน่วยงานที่เปรียบเหมือนพี่เลี้ยง หรือ เพื่อนคู่คิด ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนบัวใหญ่มาโดยตลอด นั่นก็คือ พอช. โดยเริ่มต้นจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง กองทุนเพื่อสังคม (SIF) จนกระทั่ง ปี 2546 ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค โดยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พอช. ได้ให้การส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบัวใหญ่ เช่น สวัสดิการชุมชน องค์กรการเงิน เศรษฐกิจและทุนชุมชน สภาองค์กรชุมชน โครงการบ้านมั่นคง และโครงการที่ดินชนบท ซึ่งครั้งแรกที่ได้รู้จักกับ พอช. ไม่ได้มีความคาดหวังแต่อย่างใด แต่ปัจจุบันคาดหวังว่า พอช. จะเป็นองค์กรหลักของชาวบ้านและเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมประสานงานหน่วยงานภาคี”

จาก“แผนชุมชน” สู่การนำร่อง “บ้านมั่นคงชนบท”

กระบวนการแผนชุมชนในพื้นที่ตำบลบัวใหญ่ เริ่มต้นเมื่อประมาณปี 2540 แต่เนื่องจากแกนนำยังไม่เข้าใจชัดเจนจึงหยุดชะงักไป จนกระทั่งกองทุนเพื่อสังคม (SIF) มาสานต่อในปี 2541 – 2542 และจากการไปศึกษาดูงานในตำบลอื่นๆ ทำให้เครือข่ายองค์กรชุมชนและผู้นำชุมชนในตำบลบัวใหญ่ กลับมาเริ่มจัดทำแผนชุมชนในปี 2542 และมีการเก็บข้อมูลอย่างจริงจังทุกมิติ จนกระทั่งในปี 2546 ได้มีการประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของคนบัวใหญ่ พ.ศ. 2554 – 2557 นางทิชัมพร กองสอน เล่าถึงแผนชุมชนตำบลบัวใหญ่ ว่า

“แผนพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่ทำให้บัวใหญ่ได้รู้จักตัวตนและปัญหาของบัวใหญ่ มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ กลไกคณะกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นคณะทำงานที่ตั้งขึ้นเพื่อระดมปัญหาและแนวทางการแก้ไขเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลบัวใหญ่ ด้วยคนบัวใหญ่ จากองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เช่น ทักษะการทำความเข้าใจเรื่องแผนชุมชน การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล จนทำให้คนบัวใหญ่ที่มีทักษะสำคัญสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คนบัวใหญ่สามารถจัดการกับปัญหาและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างตรงจุด”

แผนแม่บทชุมชนตำบลบัวใหญ่

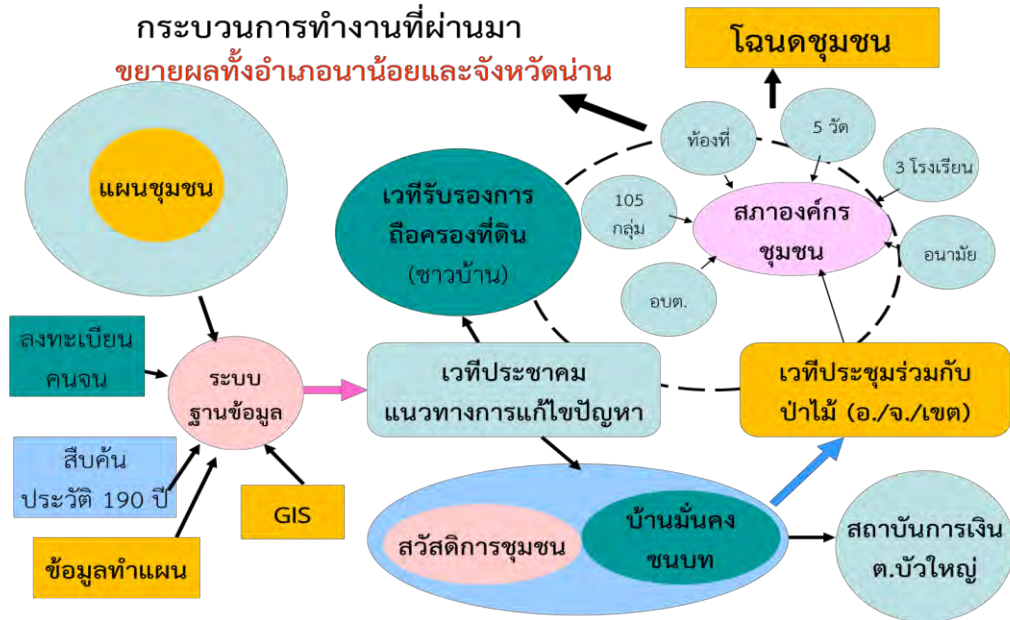
ข้อมูลจากแผนชุมชนดังกล่าว ทำให้พบว่ามีความจำเป็นจำนวนมากเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย จึงได้เริ่มกิจกรรมโดยการรับบริจาคเงินสมทบช่วยสร้างบ้านให้คนยากจนที่มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวนี้เอง ได้นำไปสู่การขยายผลด้วยการเชื่อมโยงคนยากจนในพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย มีสมาชิกประมาณ 120 ครอบครัว จากนั้น จึงได้ร่วมโครงการ “บ้านมั่นคงชนบท” เมื่อปี 2549 และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนจำนวน 3.6 ล้านบาท เพื่อดำเนินการซ่อมแซมและก่อสร้างบ้านให้สมาชิกที่ยากจนจำนวน 60 ราย ทั้งนี้ เพื่อให้งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนดังกล่าว สามารถขยายผลไปสู่การแก้ไข

ปัญหาของสมาชิกอื่นได้อย่างกว้างขวาง จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณบางส่วนจากโครงการจำนวน 300,000 บาท จัดตั้งเป็น “กองทุนบ้านมั่นคงชนบทตำบลบัวใหญ่” เพื่อให้สมาชิกกู้ยืมไปพัฒนาที่อยู่อาศัย พัฒนาอาชีพ ปัจจุบัน (เดือนกันยายน 2558) เงินกองทุนเพิ่มเป็น 600,000 บาท รวมถึงมีการบูรณาการกับกองทุนสวัสดิการชุมชน มีเงินรวมกันกว่า 1.2 ล้านบาท

“แผนที่ชุมชนคนบัวใหญ่” เครื่องมือรับรอง “สิทธิชุมชน”

ถึงแม้ว่าบัวใหญ่ จะเป็นตำบลเล็กๆ ตั้งอยู่ห่างไกลจากความเจริญ บนพื้นที่สูง ถูกโอบล้อมด้วยภูเขา อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันน่าอัศจรรย์ ผู้คนต่างมีวิถีที่เรียบง่ายและสงบสุข แต่เมื่อวันหนึ่งผู้คนเหล่านั้นกลับเกิดความไม่มั่นคงในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของตนเอง เนื่องจากรัฐบาลประกาศกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อปีพ.ศ. 2507 การกำหนดพื้นที่ป่าสงวนดังกล่าว ทำให้เกิดการทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของผู้คนที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทั้งที่ผู้คนเหล่านั้นตั้งรกรากมานานหลายชั่วอายุคน จนพื้นที่ดังกล่าวมีสภาพกลายเป็นชุมชนมากกว่าความเป็นป่าไม้ ต่อมา คนบัวใหญ่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย เพราะการเข้ามาของกระแสทุนนิยมและการบริโภคของโลกที่แปรเปลี่ยน จนกลายเป็นคำถามที่สำคัญว่า “คนบัวใหญ่จะมีวิถีจัดการและแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร”

นางฉิมพร กองสอน กล่าวถึงแนวคิดสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ของตำบลบัวใหญ่ซึ่งไม่มีเอกสารแสดงสิทธิในที่ดิน เนื่องจากมีการประกาศเขตป่าสงวนตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ดังกล่าวว่า “การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยในตำบลบัวใหญ่มุ่งเพื่อแก้ไขปัญหาชาวบ้านที่ไม่มีที่อยู่อาศัยมั่นคง ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ สิทธิทำกินในป่าสงวนแห่งชาติ เป็นการป้องกันการขยายพื้นที่ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเป็นการป้องกันการทะเลาะวิวาทระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง หรือชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ” ส่วนวิธีการสำคัญที่ชาวบ้านนำมาใช้แก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยก็คือ การสำรวจข้อมูลและทำแผนที่ชุมชนด้วยมือของชาวบ้านเอง โดยใช้โปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) เพื่อทำแผนที่แสดงแนวเขตที่ดินของแต่ละครัวเรือนในอัตราส่วน 1: 4000 โดยได้รับการสนับสนุนองค์ความรู้และเทคนิควิธีจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านทำฐานข้อมูลที่ดิน โดยใช้ระบบ GIS และการรับรองเขตที่ดินหรือสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยกันเองของประชาคมชาวบ้านใหญ่ จนกลายเป็นโฉนดที่ดินชุมชนที่ออกโดยมือของชาวบ้านใหญ่เอง ซึ่งได้รับการยอมรับจากหน่วยงานของรัฐในฐานะ “สิทธิชุมชน” นอกจากนี้ ยังอธิบายถึงเป้าหมายร่วมเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของคนบัวใหญ่ว่า “เป้าหมายเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย คือ พื้นฟูการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยที่ดินทำกินจะต้องไม่ใช่สินค้า แต่ที่ดินต้องมีคุณค่ากับชุมชน และปกป้องที่ดินให้กับลูกหลานสืบต่อไป”

พลิกฟื้นผืนดิน ผลิตอาหารปลอดภัย

จากสภาพผืนดินที่เสื่อมโทรม เพราะถูกใช้งานหนักในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ยางพารา แม้จะมีรายได้มากจากการขายพืชผลทางเกษตรดังกล่าว แต่ขณะเดียวกันก็มีค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ต้องสูญสิ้นไปกับการลงทุนซื้อปัจจัยในการผลิตและการอุปโภคบริโภคประจำวัน เนื่องจากต้องพึ่งพิงพืชผักจากภายนอก เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ไปกับการเพาะปลูกเพื่อการจำหน่ายเป็นหลัก ทำให้ชาวบ้านใหญ่มากกลับมา ร่วมกันขบคิดว่าจะดำรงด้วยวิถีการผลิตเช่นนี้ต่อไปกระนั้นหรือ และแล้วคำตอบที่ได้ คือหากยังดำรงชีวิต โดยพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เพื่อเร่งให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก แต่สิ่งที่ได้ ตอบแทนกลับมา คือสุขภาพที่ย่ำแย่และหนี้สินล้นพ้น ดั่งนั้น คนบัวใหญ่จึงหวนกลับไปพึ่งพิงระบบการผลิตโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติมากขึ้น เช่น ปรับเปลี่ยนการปลูกพืชผสมผสาน ทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เพื่อบริโภคในครัวเรือนและส่งจำหน่ายในกับพ่อค้าคนกลางที่มีความต้องการสูง เนื่องจากตลาดมีความต้องการอาหารปลอดภัย นางทิฆัมพร กองสอน กล่าวไว้

“บัวใหญ่เกิดการเปลี่ยนทุกระดับ ณ วันนั้นคนบัวใหญ่เกิดความมั่นใจและเชื่อมั่นว่าไม่มีใครมาจับ แต่ยังไม่มั่นคง เพราะกฎหมายยังบ่งชี้ว่าผิด ทุกวันนี้อาศัยความชอบธรรม คือ กฎแห่งธรรมชาติ นอกจากนั้นคนบัวใหญ่ ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีคิด เนื่องจากการจัดทำข้อมูลชุมชนทำให้พบเห็นปัญหาการใช้ประโยชน์ ที่ดินทำกิน ที่ไม่ใช่เฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ยางพารา อย่างเดียว ทุกคนพยายามปรับวิถีการผลิตของตนเอง ก้าวสู่การปลูกพืชผสมผสาน จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากภายใน ตำบลบัวใหญ่ ประมาณ 3 – 4 ครอบครัว เลิกการเพาะปลูกข้าวโพด หันมาปลูกผักสวนครัว ปลอดสารพิษ แต่ยังไม่ถึงขั้นอินทรีย์ การเปลี่ยนอาชีพดังกล่าวทำให้ครอบครัวปลดหนี้สินตนเอง...ดั่งนั้นคำจำกัดความของ เศรษฐกิจไม่ใช่แค่การค้าขาย แต่บัวใหญ่คิดมากกว่านั้น คือ การผลิตพืชทางเกษตรที่จะต้องสร้างรายได้ รายวัน รายเดือน รายปี วันนั้นคนบัวใหญ่มีรายได้รายวัน จากการเพาะปลูกผักสวนครัว ลดรายจ่าย ไม่ต้องกินผักที่ สารพิษปนเปื้อน สำหรับพืชรายเดือน คือ กลัวย ที่แต่ละครัวเรือนปลูกเพิ่มมากขึ้น อนาคตวางแผนจะนำเข้าสู่

ตลาด ซึ่งขณะนี้สินค้าที่ส่งออกสู่ตลาดที่สร้างรายได้ให้กับในชุมชน คือ ตระไคร้ โดยมีคนในตำบลรับซื้อส่งให้กับบริษัทเอกชนขนาดใหญ่”

ในปี 2556 มูลนิธิสยามชีฟ ได้เข้ามาประสานงานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อสนับสนุนให้เกิดรูปธรรมของกิจกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน ร่วมกับบริษัทไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) ภายใต้หลักคิด “1 ตำบล 1 บริษัท CSR” ที่สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงในตำบล การทำ “1 ไร่เกษตรอินทรีย์” จึงเกิดขึ้นเพื่อต่อยอดจากงานพัฒนาเดิมให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นการเรียนรู้ร่วมระหว่างภาคธุรกิจกับชุมชนผ่านการปฏิบัติการ โดยใช้ความต้องการของคนบั่วใหญ่เป็นตัวตั้ง เป็นมิติใหม่ของการพัฒนาที่ทุกภาคส่วนนำความรู้ ประสานการณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่มาร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือต้องการเห็นสังคมอยู่ได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ความร่วมมือในการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทั้งภาคชุมชน ภาคเอกชน ภาคราชการ ทั้งนายอำเภอ เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน ฯลฯ รวมถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

จากตัวอย่างของชุมชนท้องถิ่นตำบลใหญ่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า หากคนในชุมชนสามารถร่วมมือกันรวมกลุ่มคิด แลกเปลี่ยนประเด็นให้เห็นถึงปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน มีแผนชุมชนที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม มีเพื่อนร่วมคิด มิตรร่วมทำ ไม่ว่าจะหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคม ช่วยเหลือสนับสนุนองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีที่ชุมชนต้องการ เพื่อให้ชุมชนสามารถออกแบบ แนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยมือของคนในชุมชนเอง ก็จะสามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังเช่นความสำเร็จของชาวบั่วใหญ่ ที่ได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมแล้วว่า “ชุมชนทำได้”

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นางชัชฌิมพร กองสอน
โทร. 08-1884-1423

ข้อมูลอ้างอิง

1. สภาองค์กรชุมชนตำบลบั่วใหญ่. (2558). แผนชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ตำบลบั่วใหญ่ อำเภอน่านน้อย จังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิสคอมเซ็นเตอร์ จำกัด
2. ชัชฌิมพร กองสอน, ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบั่วใหญ่. สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2558.

10

จากความขัดแย้งเรื่องที่ดิน สู่การพัฒนาพื้นที่ร่วมและสร้างเศรษฐกิจชุมชน ตำบลปลาบ่า อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย

เรียบเรียงโดย จันทนา เบญจทรัพย์

ตำบลปลาบ่า อยู่ห่างจากอำเภอกูเรือ จังหวัดเลยประมาณ 8 กิโลเมตร ประวัติความเป็นมาของตำบลปลาบ่า ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้กล่าวไว้ว่า “ปลาบ่า มีความหมาย 2 ลักษณะ คือ 1) “ปลา” หมายถึง สัตว์ที่หายใจด้วยเหงือก “บ่า” หมายถึง ล้นไป รวมความหมายแล้วได้ความว่า มีปลามากมายแล้วล้นทะลัก บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ หรือ 2) อีกความหมายหรือคำบอกเล่าหนึ่งกล่าวว่า มีผู้หญิงคนหนึ่งมาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกชื่อ “ป้าบ่า” โดยทำนาอยู่บริเวณที่ตั้งบ้านปลาบ่าปัจจุบัน โดยบางคนจะเรียกว่า น้าป้าบ่า ทั้งหมดนี้ เป็นการบอกเล่าถึงความเป็นมาของการตั้งชื่อ

หมู่บ้าน จนนำมาสู่การจัดตั้งเป็นตำบลในรารวรัชกาลที่ 5 กำนันคนแรก ชื่อขุนประสาท เป็นชาวบ้านปลาปาจึงเอาชื่อปลาปามาตั้งเป็นชื่อตำบล

ตำบลปลาปา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 1,742 คน 355 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 33,980 ไร่ ที่ตั้งและภูมิประเทศ ทิศเหนือ ติดกับตำบลหนองบัวและร่องจิก อำเภอด่านซ้าย ทิศใต้ ติดกับตำบลวังยาว อำเภอภูเรือ ทิศตะวันออก ติดกับตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ และทิศตะวันตก ติดกับตำบลร่องจิก อำเภอภูเรือ

ก่อเกิดการรวมตัวจากปัญหาที่ดินทำกิน

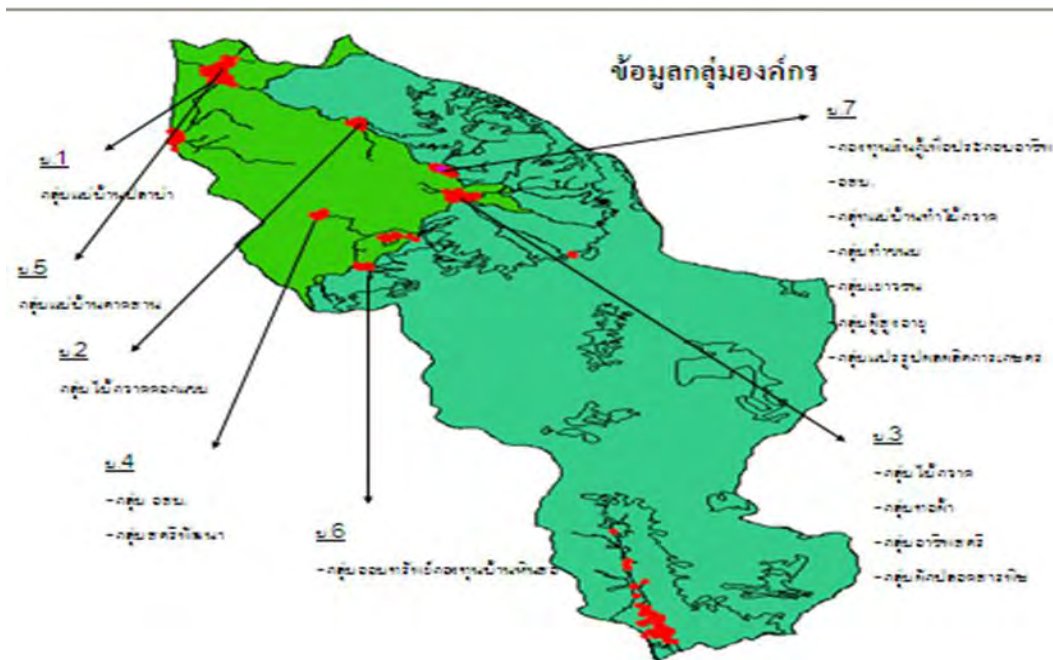
จากการที่ลักษณะของพื้นที่ตำบลปลาปาเป็นภูเขาสูงและลาดชัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สีแดง ซึ่งมีการต่อสู้ทางด้านความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ.2500 จนถึงปี พ.ศ.2523 การทำมาหากินและการดำรงชีพของประชาชนในพื้นที่ ส่วนใหญ่ยังคงต้องอาศัยการทำไร่ และปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ ในช่วงแรกของการเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ ประชาชนส่วนใหญ่จึงปลูกข้าวโพดเป็นพืชหลัก ส่วนการปลูกพืชเชิงเตี้ยมีน้อยมาก

แต่หลังจากมีการนำยางพาราซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ มาปลูกในพื้นที่ภาคอีสาน ทำให้การขยายพื้นที่การปลูกยางพาราเป็นไปอย่างกว้างขวาง รวมถึงพี่น้องประชาชนในตำบลปลาปาด้วย แต่ด้วยเหตุจากความแร้นแค้นผสมผสานกับการไม่มีกรรมสิทธิ์ทำกินในพื้นที่ ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งก็คือกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช

สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบดังกล่าว เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน นายเชิดสิงห์คำป้อง ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาปา ได้เล่าว่า “ช่วงแรกๆที่พี่น้องได้เข้ามาทำกินยังไม่มีปัญหาอะไร ต่อมา ทางกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ออกกฎหมายเข้มงวดขึ้น ทำให้มีการไล่อื้อ จับกุม พี่น้องชาวตำบลปลาปาที่มีพื้นที่ทำกินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ภูหลวง” โดยนายเชิด ได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า “ในช่วงที่มีการไล่อื้อ จับชาวบ้าน ตนเองและชาวบ้านในตำบลได้รวมตัวกันป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ที่จับกุมจากชาวบ้าน ออกจากพื้นที่ เพื่อต่อรอง รวมทั้งไม่ให้ยึดเครื่องมือการเกษตร เพราะเห็นว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่เอาเปรียบประชาชน คนยากจน โดยที่ไม่มีการประนีประนอม ซึ่งเป็นมาตรการที่แข็งกร้าวเกินไป แม้กระทั่งการหาของป่า ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิม ของชาวบ้านก็ทำได้ลำบาก เพราะสภาพพื้นที่เป็นแบบนี้จะให้ชาวบ้านไปหาอยู่หากินอย่างอื่นก็คงเป็นไปได้ แม้แต่อาชีพพรานป่า มันเป็นการสอนรุ่นต่อรุ่นถือว่าเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งก็หายไป ยกตัวอย่างเวลาชาวบ้านโดนจับ คนที่โดนจับหรือญาติพี่น้องจะฝังใจเจ้าหน้าที่มาก เวลามีปัญหาหรืองานรื่นเริงตามหมู่บ้าน แต่ก่อนเจ้าหน้าที่มักจะไปเที่ยวงานตามหมู่บ้าน คนที่เคยโดนจับหรือญาติ ถ้าเห็นก็จะเข้าทำร้ายทันที ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่บางส่วนไม่กล้าเข้าพื้นที่ สร้างให้เกิดความเป็นศัตรูต่อกัน ระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้”

“สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า” เครื่องมือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกิน

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2551 หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน ตำบลปลาป่าได้ เล็งเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มรวมตัวกันเพื่อแก้ไข้ปัญหาของชุมชนตนเอง จึงได้มีการเชื่อมโยงกลุ่ม/ องค์กรชุมชนต่างๆในพื้นที่จำนวน 22 องค์กร จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2551 สภา องค์กรชุมชนตำบลปลาป่า จึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญและเป็นเครื่องมือที่เป็นทางการในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าว ด้วยการเปิดเวทีกลางให้พี่น้องชาวบ้านตำบลปลาป่า ได้นำเสนอปัญหาและ ผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะการแก้ไข้ปัญหาที่ทำกินที่ยังมีความขัดแย้งกับรัฐอยู่ และ ร่วมกันคิดว่าทำอย่างไรจึงจะคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

กระบวนการแก้ไข้ปัญหา เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจให้คนในชุมชนเห็นว่าป่านั้นมีความสำคัญกับ ชุมชน ทำอย่างไรจึงจะทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ โดยร่วมกับมือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (เจ้าหน้าที่ป่าไม้) ในการ สร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับป่า ชุมชน ชีวิตท้องถิ่น ว่าชุมชนอยู่ได้รัฐอยู่ได้ นั่นก็คือการให้ชุมชนไม่แผ้วถางบุกรุก ป่าจากที่มีอยู่ และให้มีการให้พื้นที่กับชาวบ้านอย่างพอดี ส่วนที่มีพื้นที่ทำกินมากก็ให้แบ่งคืนให้ทางพื้นที่อุทยาน เพื่อทำการปลูกป่าคืนให้กับธรรมชาติ โดยใช้มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เป็นแนวทางการ ดำเนินงานร่วมกัน ใช้แผนที่ 1 : 4,000 จับพิกัด GPS หาเขตแดนที่แน่นอนของแต่ละคนและห้ามไม่ให้มีการ บุกรุกต่อ “เรานำปัญหามาพูดคุยหารือร่วมกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ถึง ความ จำเป็นที่จะต้องร่วมกันแก้ไข้ปัญหาและสร้างความตระหนักในการรักษาผืนป่าด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านที่อาศัย อยู่บนที่ดินของรัฐกว่า 90 ครอบครัว ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเราได้สร้างหลักคิดร่วมกันว่าวิถีชีวิตของ เราอยู่ในอ้อมกอดของธรรมชาติ ชีวิตอยู่ไม่ได้ถ้าธรรมชาติถูกทำลาย” นายเชิดกล่าว

จากการทำงานร่วมกันโดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นกลไกในการเชื่อมโยงชาวบ้านและ หน่วยงานต่างๆ ทั้งเจ้าหน้าที่อุทยาน อบต. พัฒนาการ ฯลฯ ทำให้เกิดแนวทางการร่วมมือในด้านต่างๆ เพิ่ม มากขึ้น เนื่องจากมีการสร้างกติการ่วมกันระหว่างชุมชนกับรัฐ มีการขอคืนพื้นที่จากชาวบ้านเพื่อนำไปปลูก

ป่าจาก 200 ไร่ เพิ่มเป็น 2,000 ไร่ โดยไม่มีความขัดแย้งหรือจับกุมชาวบ้าน นายเชิดอธิบายว่า “ทางการไม่ต้องเข้ามาจัดการให้เรา ทุกอย่างเราจะเริ่มจากการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเข้มแข็ง มีความพร้อม เราจึงลงมือทำ ถ้าไม่พร้อมก็จะไม่ทำ เพราะงานจะสำเร็จหรือไม่ อยู่ที่ความพร้อมของชาวบ้าน อย่างการคืนผืนป่า เราทำมานานแล้ว ไม่ต้องให้ทางการเอาคำสั่งมาบังคับเรา แรกๆ เราคืนไป 200 ไร่ และช่วยกันปลูกป่า จากนั้น เราก็คุยกับชาวบ้านเพื่อคืนอีก 2,000 ไร่ แล้วปลูกป่า” คาดว่าในอนาคต จะมีการคืนพื้นที่เพิ่มอีก 3,000 ไร่ นอกจากการขอคืนพื้นที่จากชาวบ้านดังกล่าว สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า ยังมีบทบาทในการเจรจากับภาคเอกชนในการยินยอมให้รถอวนริสอร์ทซึ่งอยู่ในที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิจำนวน 3 แห่ง โดยชาวบ้านช่วยในการรื้อถอนและภาคเอกชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ความสำเร็จดังกล่าว เป็นการจัดการปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินโดยไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายบังคับและปราศจากการใช้ความรุนแรง

เปลี่ยน“ความขัดแย้ง”เป็น“การพัฒนาพร้อม”อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

หลังจากที่ได้มีการคืนผืนป่า และทำแนวกันเขตที่ดินเรียบร้อยแล้ว สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า จึงได้เชิญชวนกลุ่มองค์กรสมาชิกพูดคุยถึงแนวทางพัฒนาพื้นที่ จนเกิดโครงการต่างๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น การจัดทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวป้องกันไฟป่าโดยมีทีมเฝ้าระวังป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยาน และที่ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจก็คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักปลอดสารเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ และยังเป็นแนวป้องกันไฟได้ด้วย โดยนายเชิดเล่าให้ฟังว่า “เราแบ่งพื้นที่ให้ชาวบ้านคนละสองงานตลอดแนวคลอง ปลูกผักปลอดสารพิษส่งขาย ซึ่งแปลงผักนั้นนอกจากจะเป็นอาชีพเสริม ยังเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ด้วย โดยผลผลิตจากผักปลอดสาร เราก็นำไปจำหน่ายที่ตลาดสีเขียวของชุมชน แต่ละปีมีรายได้ต่อคนประมาณสามหมื่นบาท” นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาประสานเพื่อทำงานร่วมกันมากขึ้น เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน มูลนิธิปิดทองหลังพระที่เข้ามาส่งเสริมเรื่องการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เนื่องจากการท่องเที่ยวและปลูกผักอินทรีย์เป็นโอกาสสอดคล้องกับข้อเท็จจริงของชุมชน อีกทั้งยังมีการเชื่อมกับทางเอกชน ในกับอนุรักษ์ป่าร่วมกับชุมชน เช่นกรณี ปตท. ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน สร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า ให้คนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ เป็นต้น

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงศักยภาพของสภาองค์กรชุมชนตำบลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จะพบว่ามีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งมิติทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม กล่าวคือ ในเรื่องการจัดการป่าไม้ จะมีการปลูกป่าทดแทนเป็นประจำทุกวันสำคัญ มีการกันพื้นที่บางส่วนออกมาเป็นป่าสาธารณะ โดยชุมชนช่วยกันดูแล ในช่วงที่อากาศแห้งจะมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า การจัดการน้ำ จะมีการควบคุมและดูแลรักษาโดยการจัดทำฝายแม้ว เพื่อชะลอน้ำให้ไหลช้าลง และให้ขังอยู่ในพื้นที่บริเวณรอบๆ ไม่ปล่อยให้แห้งเหือดหาย นอกจากนี้ ยังเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้เกิดความชุ่มชื้นอีกด้วย

ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จะมีกระบวนการในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านบุคคลในครอบครัวและชุมชน เช่น การพูดภาษาถิ่น (ไท – เลย) การกินอาหารพื้นบ้าน นอกจากนี้ ยังมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น งานบุญข้าวจี่ งานเลี้ยงปี (เลี้ยงบรรพบุรุษ) การเลี้ยงปีนั้นจะมีการแสดงคล้ายรำผีฟ้า ซึ่งผู้สูงอายุในหมู่บ้านจะออกมาฟ้อนรำ และมีการกระเทียมทำเสียงดัง ประเพณีของชุมชนปลาป่า จะมีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ทำให้วัฒนธรรมชุมชนปลาป่ามีความต่อเนื่องถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

สำหรับการพัฒนาพื้นที่ตำบลปลาป่าเพื่อให้เป็นปอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า ได้จัดทำแผนพัฒนาตำบลเพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืน 7 ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 3) การพัฒนาด้านสังคมและคุณภาพชีวิต 4) การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี 5) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการที่ดี และ 7) การพัฒนาด้านการจัดการสวัสดิการชุมชน

พลิกวิกฤติเศรษฐกิจ สร้างโอกาสด้วยการท่องเที่ยวชุมชน

จากการที่พื้นที่โดยส่วนใหญ่ของตำบลปลาป่าเป็นภูเขาสูงชัน สามารถปลูกเศรษฐกิจปลูกได้ไม่กี่ชนิด เช่น ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ ชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละวันจึงขึ้นอยู่กับราคาผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก หากปีไหนราคาดี ก็ไม่มีปัญหาไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น แต่หากปีไหนราคาตกต่ำก็ต้องไปหาเลี้ยงชีพในต่างถิ่น หรือไปขายล็อตเตอรี่ สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่าได้มองเห็นถึงปัญหาดังกล่าว และเกิดความคิดว่าทำอย่างไรจึงจะนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการนำพื้นที่ภูมิประเทศมาทำให้เกิดมูลค่า โดยใช้เรื่องการท่องเที่ยวชุมชนเข้ามาเป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของพื้นที่ นำไปสู่การจัดตั้ง “ชมรมการท่องเที่ยวตำบลปลาป่า” เพื่อส่งเสริมบทบาทของสมาชิกในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนโดยคนในตำบลปลาป่า ส่งเสริมให้คนในตำบลปลาป่ามีความสามัคคี มีจิตสาธารณะ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของตำบลปลาป่า เพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง รวมทั้งลูกหลานเยาวชนก็ไม่ต้องไม่ทำงานต่างถิ่น เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความสำนึกรักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้ การท่องเที่ยวชุมชนของตำบลปลาป่า ได้ร่วมมือกับภาครัฐและท้องถิ่นในการจัดระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลปลาป่า ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานเกษตรที่สูงอำเภอภูเรือ ในการช่วยเหลือทางด้านวิชาการและพันธุ์พืชแก่สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า

การท่องเที่ยวชุมชนของตำบลปลาป่า จะไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวเชิงความบันเทิงทางอารมณ์อย่างเดียว แต่จะแฝงไปด้วยประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชุมชนคนท้องถิ่น เพื่อให้มาซึ่งสิทธิอันชอบธรรมในการดำรงอยู่ของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันในสังคม นอกจากนี้ ตำบลปลาป่ายังส่งเสริมเรื่องเกษตรปลอดสารพิษ เพื่อให้คนทั่วไปได้เห็นการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงของคนในชุมชน เหลือกก็ขาย บางส่วนก็เก็บไว้กินในครอบครัว ซึ่งการ

ปัจจุบัน ตำบลปลาป่ามีทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม สำหรับนำมาส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนที่น่าสนใจหลายแห่ง ทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น น้ำตกปลาป่า น้ำตกสองคอน ศูนย์บริการด้านพืชและ

ปัจจัยการผลิตเลย (เกษตรที่สูง) ฯลฯ ส่วนทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของตำบลปลาบ่า คือวัฒนธรรมการกินอาหารพื้นบ้าน

ทั้งหมดนี้ คือทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญา และทุนธรรมชาติของคนตำบลปลาบ่า ที่มีคุณค่ามากมายมหาศาล และอาจไม่สามารถตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ ซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาบ่า ได้นำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง จนนำมาสู่ความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนในการพัฒนาพื้นที่ตำบลปลาบ่า ให้กลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์แก่ธรรมชาติ เพื่อเอื้อต่อการดำรงชีวิต สร้างระบบเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ สืบสานภูมิปัญญาของคนปลาบ่า เพื่อให้คนภายนอก รวมถึงลูกหลานได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายเชิด สิงห์คำป่อง
โทร. 09-5701-3139

ข้อมูลอ้างอิง

1. สภาองค์กรชุมชนตำบลปลาบ่า. เอกสารรายงานผลการดำเนินงาน
2. ชาวชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ฉบับที่ 145 เดือนธันวาคม 2557 – มกราคม 2558

11

ดินแดนทุ่งกุลารักกับพลังพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง

ตำบลหนองแค้น

อำเภอบุณฑล จังหวัดร้อยเอ็ด

เรียบเรียงโดย เปรมปรีดิ์ นาราช

ตำบลหนองแค้น ตั้งอยู่ในอำเภอบุณฑล จังหวัดร้อยเอ็ด มี 14 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งสิ้น 26,327 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 25,174 ไร่ หรือ 42.12 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่เหมาะสำหรับเพาะปลูกข้าวหอมมะลิเนื่องจากอยู่บริเวณชายขอบของทุ่งกุลาร้องไห้ แต่ปัจจุบันต้องประสบปัญหาเรื่องดินเสื่อมสภาพจากการใช้สารเคมีที่เพิ่มขึ้น และขาดความมั่นคงทางที่ดิน เพราะเกษตรกรบางส่วนมีการจำนองที่ดิน เพื่อนำเงินมาลงทุนประกอบอาชีพ สภาพเศรษฐกิจส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการทำนา ซึ่งอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยวยังไม่มีความหลากหลายที่แน่นอน ส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัว และเกิดปัญหาหนี้สิน จึงต้องอพยพแรงงานไปหางานทำต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก

สังคมเปลี่ยนหนองแคนเปลี่ยน

วิถีการดำรงชีวิตของชาวตำบลหนองแคนในอดีต จะมีลักษณะเช่นเดียวกับวิถีชุมชนอีสานแบบดั้งเดิม ต่อมาการพัฒนาประเทศ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนหมู่บ้านเข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกระแสหลัก ระบบการผลิตของชุมชนแบบ “หาอยู่หากิน” คือ การเก็บหาผลผลิตจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การ “เฝ้าอยู่เฝ้ากิน” คือ การทำมาหากิน ด้วยการเพาะปลูกในเชิงเกษตรกรรม เข้าสู่ยุค “ซื้ออยู่ซื้อกิน” เนื่องจากการตีมูลค่าปัจจัยพื้นฐานเป็นตัวเงิน วิถีชีวิตการผลิตในภาคเกษตรกรรมพึ่งตนเองถูกเปลี่ยนแปลงเป็นระบบเกษตรเพื่อการค้า ชุมชนท้องถิ่นเกิดการพึ่งพิงการผลิตจากภายนอกมากกว่าการพึ่งตนเอง ซึ่งนำมาสู่ปัญหาของตำบลที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นฐานทรัพยากรสำคัญทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอขาดความสามัคคี วัฒนธรรมที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดน้อยลงเรื่อยๆ ผู้คนต่างดิ้นรนหาสิ่งทดแทนโดยไม่รู้ตัว การอพยพทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดไปขายแรงงาน เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ใช้จ่ายในภาระหนี้สิน ประกอบกับความเจริญทางด้านวัตถุ การสื่อสารต่างๆ ได้ดำเนินไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

“สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองแคน” จึงได้เกิดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการจัดการตนเองในตำบลทุกมิติ เป็นการสร้างกระบวนการให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาสำรวจตัวเอง ร่วมกันวิเคราะห์และวางแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาตามบริบทพื้นที่ของตนเอง มีภาคีเครือข่าย เช่น หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภายในที่สำคัญคือ ท้องที่ ท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ องค์กรชุมชน มีสภาองค์กรชุมชนตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแคนร่วมกันเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรในชุมชน กระตุ้นคนในตำบลให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และสร้างระบบการจัดการชุมชนท้องถิ่นตามศักยภาพของตนเอง โดยใช้กลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลหนองแคน ดังภาพ

รูปภาพ : กระบวนการพัฒนาตำบลจัดการตนเองตำบลหนองแคน

สภาองค์กรชุมชน เชื่อมคนเชื่อมปัญญา

การพึ่งพาตนเองของคนตำบลหนองแคน เป็นการดำเนินงานเป็นกระบวนการที่มีสภาองค์กรชุมชนเป็นแกนกลาง ในการรวมคณะทำงานด้านต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน สมาชิกของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาและวางแผนในกระบวนการทำงานต่าง ๆ ของตำบลร่วมกัน เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนคณะกรรมการมีความเข้มแข็ง สามัคคี ร่วมคิดร่วมทำ และมีการเชื่อมโยงเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง มีองค์กรหนุนเสริม อีกทั้งประสบการณ์การทำงาน จากการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนตนเองมายาวนาน มีการสรุปบทเรียนจากกระบวนการทำงาน ที่นำมาปรับใช้และทำงานอย่างมีหลักคิด และมีขั้นตอน เช่น มีการวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็งในทุกๆ ด้าน เพื่อนำมาซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหา และมียุทธศาสตร์การทำงานที่ชัดเจน ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่าพลังงาน การจัดการขยะ การพัฒนาศักยภาพผู้นำ กลไก การดำเนินงาน ศักยภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการที่ดี การเมืองภาคพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การจัดการความรู้การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ การพัฒนาสวัสดิการชุมชนและทุนชุมชน การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตระบบสวัสดิการชุมชน การบูรณาการกองทุนกองทุนเพื่อการพัฒนา และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การเกษตรแบบยั่งยืน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรแหล่งเรียนรู้ชุมชน สามารถดูได้จากช่วงเวลาแห่งการเดินทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตำบลหนองแคน ดังภาพ

ภาพแสดง ช่วงเวลาแห่งการเดินทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ผลสำเร็จที่เกิดจากความพยายาม

จากการทำงานพัฒนาของตำบลหนองแคน ทำให้คนในตำบลที่พยายามรวมกลุ่มกันตามความถนัดและความต้องการของคนในชุมชน สามารถสร้างระบบต่างๆให้เกิดในตำบล ได้แก่ 1) **การจัดการระบบเกษตรกรรมยั่งยืน** พัฒนาศักยภาพกลุ่มองค์กรในระดับชุมชน ยกกระดับสินค้ากลุ่มอาชีพ จัดการระบบการเรียนรู้ในตำบล เชื่อมโยงเครือข่ายจากภายนอก มีการจัดการปัญหาสุขภาพโดยการลดการใช้ปุ๋ยเคมี มีการปรับปรุงดิน เกษตรกรสามารถลดต้นทุนและทำการผลิตที่ปลอดภัยได้และลดภาระหนี้สินด้วยระบบการออมของตลาดสีเขียวและการร่วมทุนเพื่อการขยายพันธุ์ทั้งพืชและสัตว์ 2) **การจัดการระบบทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม** จากกลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูป่าดอนหนองโจน มีแนวคิดที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าในชุมชนใกล้เคียง โดยการสร้างเครือข่ายป่าชุมชนที่เชื่อมโยงโทรมให้เข้ามาศึกษาเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า โดยทำป่าดอนหนองโจนเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษากระบวนการจัดการป่าอย่างเป็นระบบ จึงเกิดกระบวนการหลักๆ ดังนี้ เช่น การ

อนุรักษ์ป่า การลาดตะเวนเผ่าระวาง การปลูกป่าเพิ่มเติม มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่า ผลจากการอนุรักษ์ป่าชุมชนทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ มีพันธุ์พืชและสัตว์เพิ่มขึ้นในป่า ที่สำคัญคือ เห็ดธรรมชาติ 3) **การจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชน** มีการพัฒนางานโดยจัดกิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มและชุมชน มีการสร้างกฎ สร้างระบบการออมของกลุ่ม และผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวฮาง กลุ่มพัฒนาบาทสตรีตำบลหนองแคน องค์กรกลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มผลิตหมอนพักทอง (หมอนสุนทรใจ) และโฮมสเตย์ เป็นต้น 4) **การจัดการระบบสวัสดิการชุมชน** เป็นการดูแลคนในตำบลให้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐาน เรื่องการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเพื่อช่วยเหลือกันยามเดือดร้อน เช่น องค์กรกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ตำบลหนองแคน กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองแคน 5) **กองทุนหมู่บ้าน** เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายรัฐให้มีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กองทุนเงินล้าน) รูปแบบการเกิดกองทุนโดยการประชาคม มีการเลือกคณะกรรมการดำเนินงาน และรับสมัครสมาชิก และได้รับสนับสนุนเงิน 1,000,000 บาท เพื่อดำเนินการในการสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนของสมาชิก ในรูปแบบการถือหุ้น การฝากเงินรายเดือน และการกู้เงินเพื่อการลงทุน 6) **การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นหนังตะลุง (หนังประมัทย์)** เป็นกลุ่มแสดงหนังตะลุงที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน และหน่วยงานต่างๆ ได้ฝึกฝนประสบการณ์ในการจัดลำดับการแสดงนำมาปรับปรุงการแสดงของคณะให้ดียิ่งขึ้นขึ้น การสร้างการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่สนใจ รวมทั้งทำให้แกนนำและสมาชิกมีรายได้จากการแสดงหนังตะลุง เกิดสภาพวัฒนธรรมตำบล การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์การแสดงหนังตะลุง และ 7) **การพัฒนาาระบบสุขภาพชุมชน** โดยการดำเนินงานของระบบสุขภาพชุมชน มีการตรวจรักษาโรคขั้นปฐมภูมิ มีการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลต่อไป มีการจัดทำโครงการที่ให้ประโยชน์ แก่คนในชุมชนและให้การอบรมความรู้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ

ตำบล (อสม.) เพื่อการปฏิบัติงานตามภารกิจ เช่น การตรวจคัดกรองโรคเบาหวาน ความดันโลหิต การคัดกรองมะเร็งปากมดลูกในหญิงวัยเจริญพันธุ์ การส่งเสริมการออกกำลังกาย สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่มีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพได้

ปัจจัยนำสู่ความสำเร็จ

ความพยายามในการขับเคลื่อนงานพัฒนาของคนในตำบลหนองแคนตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาทำให้มองเห็นถึงทั้งความพยายาม ความมุ่งมั่น ความเอาใจใส่ ในการทำงานอย่างเต็มที่ และที่สำคัญยังมีปัจจัยอีกหลายอย่าง

ที่เข้าหนุนเสริมให้ตำบลหนองแคนเดินไปได้ เช่น การมีแผนพัฒนาและการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของเกษตรกรในชนบท ที่มีปัญหาด้านศักยภาพในการผลิตในช่วงฤดูแล้ง การพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างมูลค่าของผลผลิต โดยเฉพาะการสร้างช่องทางทางการขายสินค้า การตลาด เพื่อการแสวงหากลุ่มผู้บริโภคใหม่ ๆ โดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าที่มีความสามารถในการซื้อและมีความสนใจและใส่ใจด้านสุขภาพ การสร้างการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจในครอบครัว ทั้งในกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน คนวัยแรงงาน และผู้สูงอายุ ทำให้ผู้นำชุมชนเข้าใจในกระบวนการพัฒนามากขึ้น การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะการหนุนเสริมกันของกลุ่มคณะทำงานต่าง ๆ ในตำบล ที่สำคัญคือ กลุ่มสถาบันการเงินที่มีงบประมาณในการดำเนินการที่เกิดจากการออมของสมาชิกในตำบล การที่มีภาคีเครือข่ายหนุนเสริม ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ที่หลากหลาย ในการสนับสนุนงบประมาณ ถ่ายทอดความรู้ และสื่อสารกับภาคีภายนอก รวมทั้งต้องมีการสร้างระบบการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารจากภายในและการสื่อสารสู่สังคมภายนอก โดยเฉพาะการใช้ระบบ Social Media เช่น ยูทูบ (Youtube) ในการนำเสนอกระบวนการทำงานของตำบลหนองแคนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ นับว่าการสื่อสารในโลกยุคใหม่ที่สามารถอำนวยความสะดวก เผยแพร่แนวคิดและสร้างกระแสการยอมรับต่อกระบวนการทำงานของตำบลหนองแคนได้อย่างแพร่หลาย

ถึงแม้ว่าวันนี้ตำบลหนองแคนจะมีความพยายามในการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในตำบล แต่คนในพื้นที่ยังคงต้องร่วมมือกันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้และสามารถพึ่งพาตนเองได้ให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นจัดการตนเองที่ต้องหนุนเสริมพัฒนาสภาองค์กรชุมชน การพัฒนาธรรมาภิบาลท้องถิ่น ที่มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีทุกภาคส่วน ด้านการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชน ด้านพัฒนาการผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ด้านการดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชนและ ด้านการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ต้องส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลหนี้สินเกษตรกรในระดับชุมชน จัดทำฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจในระดับชุมชน พัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือน ส่งเสริมและสนับสนุน 1 ชุมชน 1 วิชากิจชุมชน ให้บริษัทเอกชนมีข้อตกลงร่วมซื้อร่วมขายผลผลิตชุมชน อย่างเป็นระบบ พัฒนาสินค้ากลุ่มอาชีพสู่ตลาดสากล ส่งเสริมและพัฒนาตลาด

ชุมชนสู่การจัดการตนเองและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมชุมชน และบูรณาการทุนชุมชน
ทุกประเภทให้เกิดการจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ รวมทั้งต้องพัฒนาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่
กับชุมชนต่อไป

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายสว่าง สุขแสง
โทร. 08-4027-3039

ข้อมูลอ้างอิง

1. เอกสารรายงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ภคมน สีคำทา.ชุดความรู้พื้นที่รูปธรรมเศรษฐกิจและทุนชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง.2558

12

เปลี่ยนเมืองชุมแพด้วยพลังคนจน เทศบาลเมืองชุมแพ อำเภอุมแพ จังหวัดขอนแก่น

เรียบเรียงโดย จันทนา เบญจทรัพย์

เทศบาลเมืองชุมแพ ตั้งอยู่ในอำเภอุมแพ อยู่ห่างจากจังหวัดขอนแก่นไปทางทิศตะวันตกประมาณ 82 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 520 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 24.55 ตารางกิโลเมตร ตัวเทศบาลเมืองชุมแพมีการคมนาคมทางบกเพียงทางเดียว แต่เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียงจึงมีถนนหลายสายเชื่อมต่อกับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคเหนือ เทศบาลเมืองชุมแพ จึงเป็นศูนย์กลางคมนาคมของภูมิภาคนี้อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น

จำนวนประชากรในเขตเทศบาลเมืองชุมแพมีจำนวน 32,044 คน 11,894 ครัวเรือน 11,278 ครัวเรือน มีชุมชนในเขตเทศบาลรวม 38 ชุมชน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ทำนา ซึ่ง

เป็นนาข้าวเหนียวเก็บไว้เพื่อการบริโภคมากกว่าขาย นอกจากนี้มีการทำไร่อ้อย ปลูกเห็ด ฟางบริเวณชุมชน โคกสูง – โนนสำราญ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงเทลาดลงทิศใต้ ทิศเหนือบางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูเวียงทิศตะวันตกบางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงลาน แต่ในเทศบาลเมืองชุมแพ ไม่มีพื้นที่ป่าไม้ ทิศใต้ของเทศบาลเมืองชุมแพมีลำน้ำชีเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ลักษณะดินเป็นดินปนทรายไม่อุ้มน้ำ พื้นที่เป็นแอ่งและที่ลุ่มต่างๆ แต่พอถึงฤดูแล้งก็กั้นตารน้ำเพราะดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายน้ำซึมผ่านได้เร็ว จึงเป็นปัญหาสำคัญ สภาพพื้นที่มีภูเขาและป่าไม้เป็นบางตำบล ทางทิศเหนือของอำเภอ คือตำบลหนองทุ่มและตำบลข้าวเรียง นอกจากนั้นเป็นที่ราบสำหรับทำนา (ข้อมูลจากเทศบาลเมืองชุมแพ ณ เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2557)

เริ่มต้นรวมตัวแก้ปัญหาคนจนไม่มีบ้านอยู่ในเมืองชุมแพ

จากการเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคม ส่งผลต่อการเติบโตของระบบเศรษฐกิจในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ นำไปสู่การหลั่งไหลเข้ามาทำมาหากินในเมือง และการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยกระจุกกระจายอยู่ในที่ดินรกร้างว่างเปล่า จนกลายเป็นชุมชนแออัด ต่อมา การขยายตัวของเมืองชุมแพ ได้ส่งผลให้ราคาที่ดินในเขตเมืองมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อความต้องการใช้ที่ดิน โดยในเขตเทศบาลมีชุมชนผู้มีรายได้น้อยรวม 25 ชุมชน ประมาณ 10,400 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐ เช่น ที่ราชพัสดุ สภาพความเป็นอยู่แออัด ทดุดโทรม ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย นำไปสู่การไล่รื้อผู้ที่อยู่อาศัย รวมถึงชุมชนผู้มีรายได้น้อยซึ่งอาศัยอยู่ในที่ดินว่างเปล่าทั้งของรัฐและเอกชน

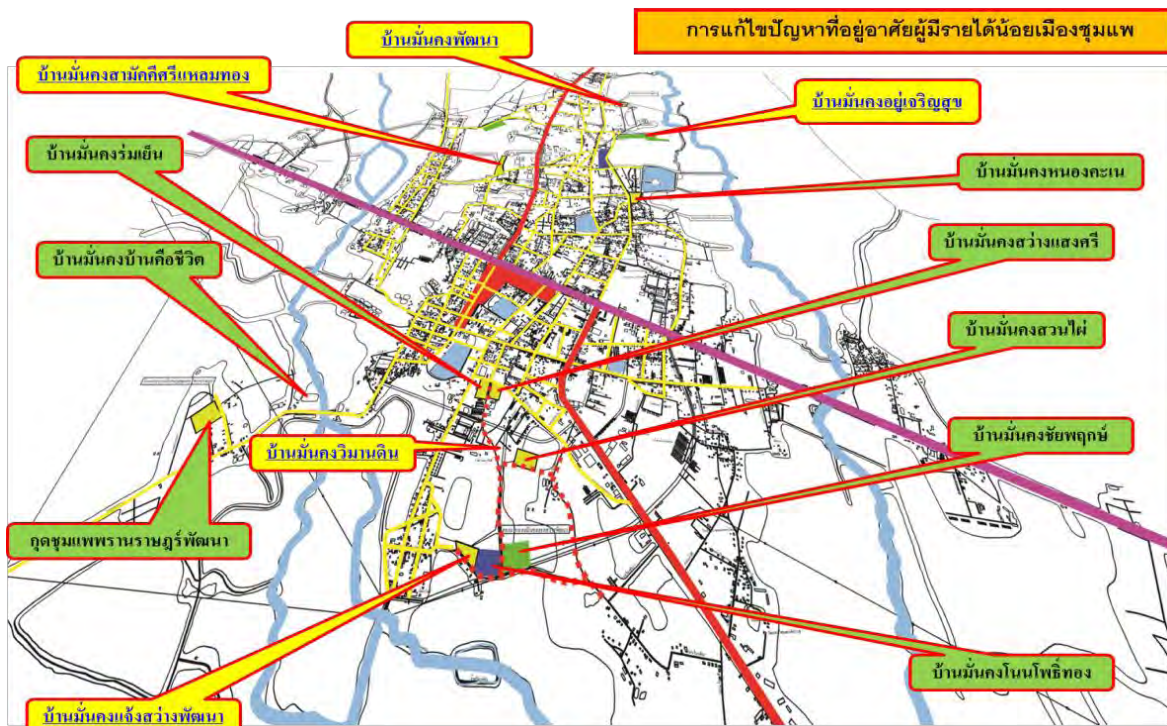
ในปี 2546 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยของคนจนในเมืองตามโครงการบ้านมั่นคง โดยมอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นผู้รับผิดชอบ ภายใต้แนวคิด “ชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการและเป็นผู้สร้างบ้านสร้างชุมชนด้วยตัวเอง” ซึ่งทำให้เกิดการตื่นตัวของพี่น้องชุมชนแออัดเป็นอย่างมาก เพราะความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานาน

จนเมื่อปี 2547 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้เข้ามาประสานงานกับนายกเทศมนตรีเมืองชุมแพ บอกเล่าถึงนโยบายบ้านมั่นคง นายกเทศมนตรีถือเป็นโอกาสที่จะร่วมกับการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยคนจน จึงได้ประกาศประชาสัมพันธ์ให้คนจนที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ผู้บุกรุก ครอบครัวย้ายบ้านเช่า บ้านทรุดโทรม ครอบครัวย้ายมาลงทะเบียนคนจนประเภทไม่มีที่อยู่อาศัย มีคนมาลงทะเบียนราว 1,000 คน จากนั้น ได้มีการทำความเข้าใจเรื่องการรวมกลุ่มกันและออมทรัพย์ร่วมกัน นำข้อมูลที่สำรวจมาวิเคราะห์ว่ากลุ่มใดที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด่วน พบว่าร้อยละ 80 เป็นกลุ่มบ้านเช่า ที่เหลือจะเป็นที่ดินบุกรุก 2 กลุ่ม ได้แก่ สว่างแสงศรีและแจ้สว่างพัฒนา จึงได้เลือกชุมชนสว่างแสงศรี เป็นชุมชนแรกในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเนื่องจากบุกรุกที่ราชพัสดุมานานถึง 40 ปีแล้ว

ในทุกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก เน้นให้ผู้เดือดร้อนลุกขึ้นมาดำเนินการด้วยตนเอง ตั้งแต่การสำรวจชุมชนที่เดือดร้อน การออกแบบผังชุมชนและบ้าน การจัดระบบการเงิน เป็นต้น มีการสร้างระบบกลุ่มย่อย เพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้าใจและส่งเสริมการออม เนื่องจากชุมชนจะได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาล เฉพาะงบบพัฒนาสาธารณูปโภค ส่วนงบประมาณใน

การสร้างบ้านและจัดซื้อที่ดิน จะใช้สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งชุมชนต้องมีเงินออมของตนเองอย่างน้อย 10% จึงสามารถใช้สินเชื่อได้ ส่วนในด้านงบประมาณเพื่อการพัฒนาสาธารณูปโภค ในบางพื้นที่งบประมาณไม่เพียงพอ ทางเทศบาลเมืองชุมแพได้ใช้งบอุดหนุนช่วยเหลือชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาเรื่องอื่นๆ ควบคู่กัน

เพื่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบทั้งเมือง จึงได้มีการจัดตั้งกลไกพัฒนาที่อยู่อาศัยคนจนที่มีรายได้น้อยระดับเมือง หรือ “คณะกรรมการเมืองชุมแพ” เมื่อปี 2548 แรกเริ่มนั้นมีโครงสร้างใหญ่มาก มีกรรมการจากหลายหน่วยราชการเข้าร่วม เช่น ปลัดอำเภอ ผู้กำกับ เทศบาล ในทางปฏิบัติไม่เป็นจริง เชิญประชุมก็ไม่คล่องตัว รวมไปถึงจนถึงการเซ็นเอกสารรับรองก็ล่าช้า จึงปรับโครงสร้างกลไกใหม่ โดยให้มีตัวแทนกรรมการชุมชนละ 2 คนเข้าร่วม และมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน มีการประชุมทุกเดือน บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเมือง ได้แก่ รายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสนอปัญหาข้อติดขัดต่างๆ เพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน รายงานผลการดำเนินงานบ้านมั่นคง เช่น การอนุมัติสินเชื่อ การเบิกจ่ายสินเชื่อ การตรวจรับงวดงาน ความคืบหน้าของการสร้างบ้าน การประชุมร่วมกันเป็นประจำ ทำให้ชุมชนรับรู้เรื่องราวได้ครบถ้วน เพราะทุกชุมชนจะส่งตัวแทนกรรมการเข้าร่วม สถานที่ประชุมก็จะเวียนไปตามแต่ละชุมชนที่มีความพร้อม หรือใช้ห้องประชุมของเทศบาล นอกเหนือจากที่คณะกรรมการเมืองได้ทำบทบาทในการจัดการ “บ้าน” แล้ว คณะกรรมการเมือง ยังได้จัดความสัมพันธ์ของคนใหม่เพื่อรักษาคนทำงาน มีการขยายแนวคิดไปไกลกว่าเรื่องที่อยู่อาศัยไปสู่การออมเพื่อสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การจัดกิจกรรมในชุมชน การจัดการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน และผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

ต่อมา ในปี 2552 ได้สำรวจข้อมูลใหม่ พบผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยเพิ่มอีกกว่า 600 ราย รวมเป็นกว่า 1,500 ราย เกิดการขยายผลการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมืองจำนวน 13

โครงการ จนถึงปัจจุบัน (เดือนกันยายน 2558) มีบ้านที่สร้างแล้วเสร็จพร้อมเข้าอยู่อาศัยแล้วกว่า 900 หลังคาเรือน ในพื้นที่ทั้ง 13 โครงการ มีทั้งในที่เช่าของกรมธนารักษ์และการจัดซื้อที่ดินสร้างบ้านในชุมชนใหม่ นอกจากนี้จะสร้างความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้มีรายได้น้อยในเมืองชุมแพแล้ว ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าเช่าที่อยู่อาศัยให้แก่ชาวชุมชน จากที่ต้องจ่ายค่าเช่าบ้านประมาณเดือนละ 2,500 – 3,000 บาท เหลือค่าผ่อนบ้านพร้อมดอกเบี้ยเพียงเดือนละ 1,500 – 1,700 บาท ทำให้มีเงินส่วนต่างในการนำมาใช้จ่ายในครัวเรือนหรือเก็บออม ยิ่งไปกว่านั้น ราคาที่ดินและที่อยู่อาศัยในโครงการบ้านมั่นคง ก็มีมูลค่าสูงขึ้นจากเดิมหลังละประมาณ 230,00 – 250,000 บาท ปัจจุบัน หลังละประมาณ 400,000 – 500,000 บาท

การออมและกองทุนคือเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระบบ

ถึงแม้ว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนเทศบาลเมืองชุมแพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะสามารถแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้แก่คนจนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยได้กว่า 350 หลังคาเรือน แต่ก็ยังมีครัวเรือนที่เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยอีกกว่า 600 ครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย ที่คณะกรรมการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพต้องการให้ทุกคนในเมืองชุมแพมีบ้านอยู่อาศัย ด้วยเหตุดังกล่าว จึงนำมาสู่การจัดตั้ง “กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ” ในปี 2552 เพื่อเป็นเครื่องมือของชุมชนในการขับเคลื่อนงานแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย โดยเงินกองทุนนี้มาจากการออมของสมาชิกในโครงการ ซึ่งสมาชิกชุมชนที่ร่วมโครงการจะจัดสรรเงินออมเข้ากองทุนในทุกเดือน รวมทั้งการสมทบจากมูลนิธิศูนย์ศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชียหรือ ACHR จำนวน 1 ล้านบาท และงบอุดหนุนจาก พอช. มีเงินกองทุนระดับเมืองรวมกว่า 3 ล้านบาท ปัจจุบัน (เดือนกันยายน 2558) มีเงินกองทุนหมุนเวียนเพิ่มขึ้นกว่า 6 ล้านบาท การออมและกองทุน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการขับเคลื่อนและพัฒนาสมาชิกทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน และเมือง

จากจุดเริ่มต้นในการจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ ได้นำมาสู่การขยายผลจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนนารวม กองทุนรักษารักษาบ้านรักษาดิน โดยสมาชิกทุกคน จะต้องมีการออมเงิน ชำระคืนสินเชื่อบ้าน และค่าที่ดินหรือค่าเช่าที่ดินในบางชุมชน รวมถึงจัดสรรเงินออมเข้ากองทุนประเภทต่างๆ ดังกล่าว ระบบเงินกองทุนเหล่านี้ชาวบ้านจะช่วยกันออกระเบียบว่าด้วยการช่วยเหลือสมาชิกที่ครอบคลุมทั้งเรื่องที่อยู่อาศัย อาชีพ การศึกษา รวมทั้งผู้ยากไร้ที่ไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยในระบบปกติได้ ดังเช่น กรณีชุมชนโนนโพธิ์ทอง มีจัดสรรเงินกองทุนไปสร้างบ้านให้คนชราที่ไม่มีคนดูแลจำนวน 3 ครัวเรือน เป็นต้น

นางสนอง รวยสูงเนิน กล่าวว่า “การสร้างวินัยทางการออมเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะเงินที่รัฐบาลหรือหน่วยงานที่ให้ออมมีวันหมด แต่เงินออมของชาวบ้านแม้จะไม่กี่บาท แต่จะมีความหมายมากเพราะเป็นการสร้างทุนจากภายใน ซึ่งชาวบ้านต้องสร้างทุกวันและสร้างต่อเนื่อง เพื่อให้มีทุนภายในที่เข้มแข็ง เมื่อทุนภายในเข้มแข็ง ทุนจากภายนอกจะตามมาช่วยชุมชนเอง”

“นารวมของเมืองชุมแพ” การสร้างความมั่นคงทางอาหาร

สมาชิกชุมชนของเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ในอดีตมาจากชาวชนบทที่สูญเสียที่นาและที่ทำกิน จึงได้อพยพมาอยู่ในเมืองชุมแพ และบางชุมชนยังเช่าที่ดินเพื่อการทำนา เช่น ชุมชนบ้านร่มเย็น จึงเกิดความคิดร่วมกันว่า เมื่อหลายครัวเรือนมีบ้านที่มั่นคงแล้ว สิ่งที่ตามมาคือค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งที่แน่นอนคือการซื้อข้าวสาร จึงเกิดแนวคิดจะมีที่นารวมของเครือข่ายให้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว โดยหวังว่า “อยากจะมีส่วนที่ทางอาหารไว้ให้คนในชุมชนและลูกหลานในอนาคตด้วย” เมื่อมีที่ดินประกาศขาย จึงได้ชวนสมาชิกในโครงการระดมเงินซื้อที่นาจำนวน 38 ไร่ ในเขตเทศบาลเมืองชุมแพจากธนาคารออมสินในราคา 2.6 ล้านบาท ในปี 2554 โดยใช้สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อซื้อที่ดินแปลงดังกล่าว

เมื่อมีที่นาก็ต้องมีการจัดการ จึงได้หารือและจัดให้มีคณะกรรมการบริหารนา จำนวน 15 คน ซึ่งเป็นสมาชิกที่ทำนา และมีผู้จัดการนา โดยมีผู้ถือหุ้นจากชุมชนใน 9 โครงการ จำนวน 150 หุ้นๆละ 150 บาท ในแต่ละเดือนจึงมีเงินหุ้นเข้า จำนวน 22,500 บาท

ปัจจุบัน ที่นาทั้ง 38 ไร่เป็นกรรมสิทธิ์ของพี่น้องชุมชนเมืองชุมแพแล้ว และมูลค่าของที่ดินได้เพิ่มขึ้นจากราคาซื้อเดิมกว่า 10 เท่า “ตอนนี้เราจ่ายหนี้ค่าที่นาหมดแล้ว แถมที่นายังมีราคาสูงเป็น 38 ล้านบาท เรามีที่ปลูกข้าวเป็นของเราเอง ใครมาเยี่ยมชุมชนเราก็มีข้าวถุง “ทับทิมชุมแพ” เป็นของฝาก โดยในอนาคตอันใกล้เราจะมีโรงสีเพื่อสีข้าวเอง จะทำให้ครบวงจร รวมทั้งได้ปล่อยเงินจากกองทุนให้สมาชิกไปทำอาชีพเสริมเช่น เพาะเห็ด ปลูกผัก ซึ่งมีผู้ใช้ประโยชน์แล้ว 246 ราย” แม่สนองกล่าว

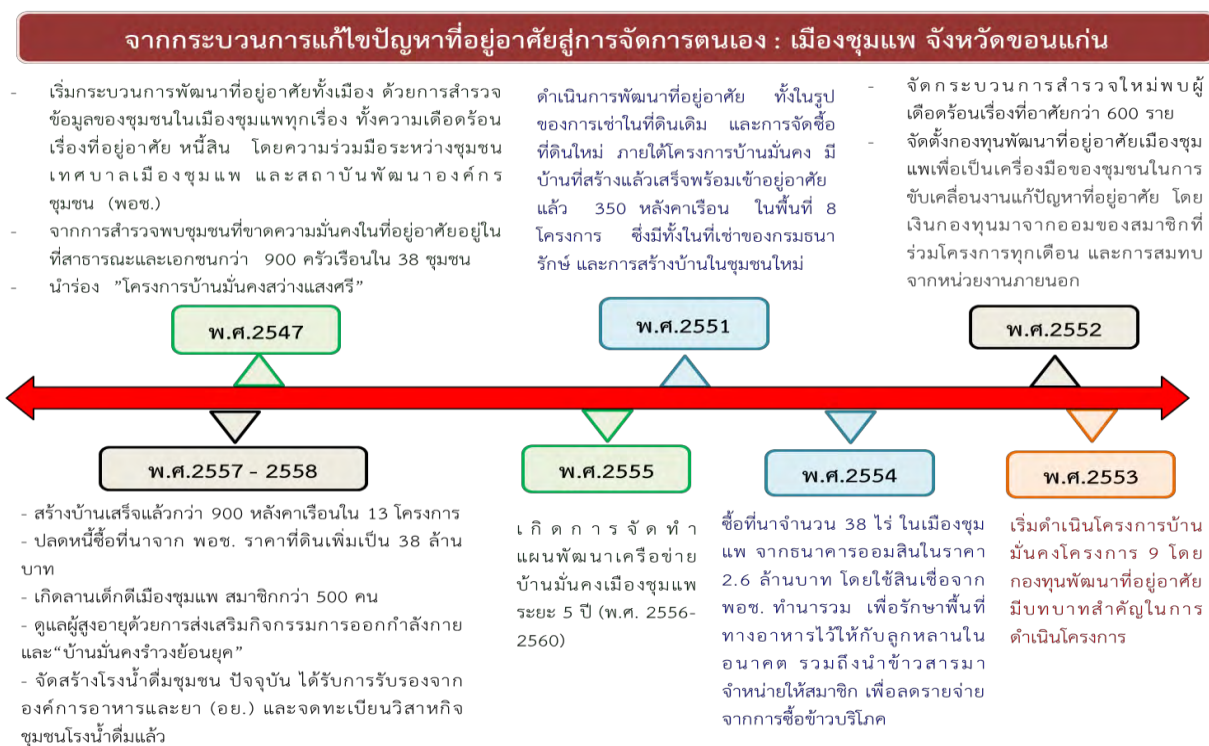
เมืองชุมแพกับการพัฒนาที่ไม่หยุดนิ่ง

ไม่เพียงเรื่องบ้าน เรื่องกองทุน เรื่องอาหารเท่านั้น ปัจจุบัน บ้านมั่นคงเมืองชุมแพได้มีโรงผลิตน้ำดื่มเป็นของตนเอง อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ดูแลสมาชิกครบวงจรชีวิต โดยสมาชิกสมทบคนละ 365 บาทต่อปี และรัฐบาลสมทบในอัตราที่เท่ากัน ซึ่งกองทุนสวัสดิการชุมชนนี้ทำให้สมาชิกมีความมั่นคงในชีวิตหลังจากมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยแล้ว รวมทั้งได้ขยายกองทุนไปสู่การจัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการบ้านรักเด็ก” โดยสมาชิกเป็นลูกหลานของคนในชุมชน ทำให้เด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและรู้จักประหยัด อุดม เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต

แม่สนองบอกอีกว่า “ตนมีความรู้เพียงแค่ ป.4 ไม่เคยทำงานพัฒนาชุมชนมาก่อน แต่ที่งานคืบหน้าไปด้วยดีเพราะมีหน่วยงานสนับสนุนที่ดี เราจัดความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ เปิดโอกาสให้เข้ามาสนับสนุนตามที่เขานัด ภายใต้แผนของเราเช่น พอช. มีความถนัดเรื่องบ้าน เรื่องสวัสดิการชุมชน การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เทศบาลเมืองชุมแพ พัฒนาสังคมจังหวัด ฯลฯ ก็หนุนเสริมงานในพื้นที่ เป็นต้น”

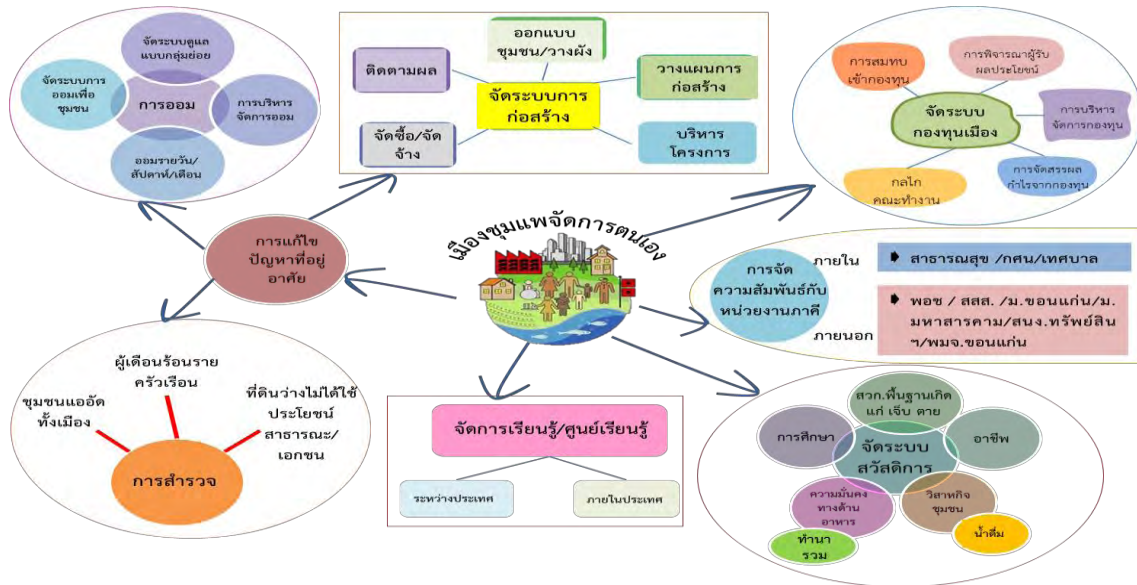
จากบทเรียนสู่การกำหนดอนาคตเมืองชุมแพเพื่อการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน

บทเรียนจากกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมืองชุมแพ ที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2547 มาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นช่วงปีที่ 11 จากจุดเริ่มต้นจากการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นสิทธิและปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต่อมา จึงได้มีการคิดค้น ยกระดับไปสู่การจัดการปัญหาและการพัฒนาเรื่องด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง โดยมีการออมทรัพย์และกองทุนเป็นเครื่องมือ ดังภาพ

ทั้งหมดนี้ เกิดขึ้นจากความตื่นตัวและความพยายามในการจัดการกับปัญหาของพี่น้องคนยากคนจนในเมืองชุมแพเอง โดยมีกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้น เชิญชวน “พาคิด พาทำ” เป็นพลังของคนยากจนที่ตระหนักถึงปัญหา ต้องการสร้างการเปลี่ยนแปลง และได้ลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยมีหน่วยงาน ภาคีทั้งจากภายในเมืองชุมแพ และภายนอกเข้าร่วมเป็นพลังในการหนุนเสริมสิ่งที่ชุมชนคิดและต้องการทำ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคคนจนในเมืองชุมแพในหลายด้าน ทั้งการที่คนจนผู้มีรายได้น้อยในเมืองชุมแพได้มีที่อยู่อาศัยในที่ดินที่มั่นคง การมีเงินออมและกองทุนเป็นของตนเองตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครั้ว ชุมชน และเมือง การมีระบบสวัสดิการเพื่อดูแลสมาชิกในชุมชน รวมถึงผู้ยากไร้ชุมชน การดูแลใส่ใจอนาคตลูกหลาน ด้วยการส่งเสริมการรักการออม/การจัด

สวัสดิการสำหรับเด็กและเยาวชน การส่งเสริมการสร้างอาชีพ/รายได้ และแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิกรายครัวเรือน ส่งเสริมธุรกิจของชุมชน การลดรายจ่ายและสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการทำนารวม เป็นต้น

สำหรับอนาคตของเมืองชุมแพ คณะกรรมการเครือข่ายชุมชนเมืองชุมแพ ซึ่งประกอบด้วยชุมชน และหน่วยงาน ภาคีต่างๆ ได้ร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองชุมแพในหลายเรื่อง ที่สำคัญได้แก่ การเตรียมความพร้อมในการรับประชาคมอาเซียน การส่งเสริมการออมและพัฒนาเครือข่ายเด็กและเยาวชน การพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรสมาชิก การพัฒนาระบบการเงินและบัญชีให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาระบบและศูนย์ข้อมูลของชุมชน การพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายเมืองชุมแพ รวมทั้งการสนับสนุนการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้เดือดร้อนในชุมชนส่วนที่เหลือ

การดำเนินงานขยับจากเรื่องที่ชาวบ้านเห็นร่วมกันว่าเป็นปัญหาของตนเอง และร่วมกันพูดคุยวางแผน ปฏิบัติจริงโดยชาวบ้านเอง จากเรื่องบ้านโดยใช้การจัดตั้งกองทุนเป็นเครื่องมือขยายไปสู่เรื่องอาหาร จัดระบบสวัสดิการโดยมีภาคีร่วมพัฒนาทั้งในพื้นที่และจากส่วนกลาง วันนี้อาจพูดได้ว่า เมืองชุมแพมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้ จนกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านทั้งในและต่างประเทศ

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นางสนอง รวยสูงเนิน
โทร. 08-8062-0982

ข้อมูลอ้างอิง

1. เว็บไซต์สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สारคดี/ข่าวชุมชน <http://www.codi.or.th>
2. สนอง รวยสูงเนิน. สัมภาษณ์ 7 ตุลาคม 2558.

13

ฟื้น “ชุมชนล่มสลาย” ด้วย
 “เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง”
 ตำบลปากคลอง อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี

เรียบเรียงโดย จุไรพร จิตพิทักษ์

ตำบลปากคลอง ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของเกาะสุพรรณบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 38 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 23,650 ไร่สภาพภูมิประเทศของตำบลปากคลอง เป็นที่ราบลุ่มและมีภูเขาเทลาด มีประชากรในพื้นที่ตำบลจำนวนทั้งสิ้น 14,734 คน 6,957 ครัวเรือน จากจำนวน 9 หมู่บ้าน ทั้งนี้ มีหลักฐานทางโบราณคดี แสดงให้เห็นถึงเป็นที่ตั้งชุมชนมานานในนาม “กลางบางโรง” สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และเป็นพื้นที่ทำศึกสู้รบกับพม่าตามบันทึกประวัติศาสตร์ศึกเมืองกลาง ตลอดจน มีวิถีชีวิตผสมผสานอยู่ร่วมกันระหว่าง

วิถีพุทธและมุสลิม มีอาชีพที่สำคัญคือประมงชายฝั่ง เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการเพาะปลูกสวนเกษตร โดยมีพืชเศรษฐกิจหลักคือยางพารา

เหตุชุมชนล่มสลายจาก“หนี้สิน”สู่การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์

หลังป่าชายเลนถูกทำลายอย่างมากจากที่รัฐบาลประกาศให้มีการทำสัมปทานป่าตั้งแต่ปี 2496 เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี 2535 ชาวบ้านที่ทำประมงชายฝั่ง และประมงพื้นบ้าน ได้รับผลกระทบเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ถูกทำลายจนไม่สามารถทำมาหากินได้ ผนวกกับนโยบายขยายเมือง และการพัฒนาการท่องเที่ยวของภูเก็ต ที่เข้ามาในพื้นที่ตำบลป่าคลอก ตั้งแต่ปี 2528 ซึ่งมีเม็ดเงินเพื่อการพัฒนาเป็นจำนวนมากลงมาในพื้นที่ ทำให้ความเป็นเมืองขยายตัวอย่างมาก เกิดปัญหาการเข้ามากว้านซื้อที่ดินของนายทุน ทำให้ชาวบ้านจากการเป็นเจ้าของที่ดินกลายมาเป็นคนสวน กลายเป็นคนเฝ้าหาด ที่ดินมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจากราคาไร่ละ 2แสน ขยับราคาขึ้นเป็น 4-5 ล้านบาท จนเกิดความขัดแย้งทางการเมืองในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ทรัพยากรป่าชายเลน จากอดีตมีพื้นที่ป่าชายเลนกว่า 3,000 ไร่ แต่ขณะนั้น เหลือเพียง 800 ไร่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ผู้คนจึงต้องเปลี่ยนจากวิถีเกษตรมาทำค้าขาย ส่งผลให้คนในชุมชนต้องเปลี่ยนอาชีพจากการทำการเกษตรและประมงพื้นบ้าน มาเป็นการรับจ้างนายทุน ส่งผลกระทบในระดับครอบครัว รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายก่อให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน โดยเฉพาะหนี้สินนอกระบบ ชาวบ้านจึงต้องนำที่ดินไปจำนองแก่นายทุน และเกิดปัญหาโดนยึดที่ดินในที่สุด ทำให้บางครอบครัวถึงต้องแตกแยก ด้วยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนป่าคลอกเริ่มล่มสลาย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน จีระศักดิ์ ท่อทิพย์ ย้อนเล่าถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตว่า“มีการนำปัญหาไปพูดคุยที่มีสยิด และได้มีการร่วมกันออกเป็นแผนแม่บทชุมชนขึ้น เป็นแผนชุมชนพึ่งตนเอง โดยไม่ใช่แผนของงบประมาณ แต่เป็นแผนเพื่อนำมาจัดการตนเอง และปัญหาที่จะต้องจัดการอย่างเร่งด่วน คือ ปัญหาหนี้สิน”

จากวิกฤตการณ์ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในตำบลป่าคลอก จึงได้นำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยการใช้ฐานองค์กรการเงินมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ซึ่งจากการรวมตัวของผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนรุ่นใหม่ และสมาชิกของชุมชนที่เดือนร้อน ในนาม“กลุ่มออมทรัพย์อัลอาบานะห์” โดยกลุ่มได้นำหลักคิดทางศาสนามาเป็นตัวนำ และทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อสร้างพลังชุมชนและสร้างอำนาจ ไม่ใช่สร้างเงิน แล้วให้เงินเป็นอำนาจ ดังคำบอกเล่าของเสบ เกิดทรัพย์ ผู้นำชุมชนบางโรง ต.ป่าคลอก จ.ภูเก็ต ที่ว่า “สิ่งแรกที่เราคิดคือ เราต้องออมก่อน โดยนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงของนายหลวงมาใช้ เศรษฐกิจแบบมีคุณธรรม เราเริ่มออมวันที่ 11 มีนาคม 2540 จากทุน 27,500 บาท จนถึงปัจจุบันเรามีเงิน 30 กว่าล้าน”

ถึงแม้ว่า ที่ผ่านมากคนในชุมชนตำบลป่าคลอก ได้หันหลังให้กับมัสยิดซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาหมู่บ้านในอดีต แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว แกนนำชุมชนโดยเฉพาะคณะกรรมการมัสยิด ได้มีการพูดคุยกัน (มุเชวาเราะห์) หลังละหมาดมักริบอย่างต่อเนื่อง เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ภายใต้หลักคิดที่ว่า “ชี้เป้าให้ชัด กัดไม่ปล่อย รุมกันทำ” นำมาสู่การจัดทำแผนตามรูปแบบของชุมชน และศึกษาดูงานพื้นที่อื่นที่มีการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็ง จนนำมาสู่การจัดตั้ง “กองทุนช่วยเหลือเพื่อปลดปล่อยหนี้สิน” ให้กับคนในชุมชนขึ้น โดยในปี 2535 ได้มีการระดมทุนจากคณะกรรมการมัสยิดนูรุลญันนะห์ (บ้านบางโรง หมู่ 3) มีแกนนำศาสนาชุมชนและกลุ่มคนรุ่นใหม่เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ จนสามารถดำเนินการกลุ่มจน

ประสบความสำเร็จเป็นที่พึงให้คนในชุมชนได้ และนำไปสู่การพัฒนาเป็น “กลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์” บ้านบางโรง ต.ปากคอก อ.กลาง จ.ภูเก็ต ซึ่งเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ยึดหลักศาสนาอิสลามเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยใช้คำขวัญว่า “เศรษฐกิจอิสลาม ทำตามบัญญัติ จุดยืนเด่นชัด ปราศจากดอกเบี้ย” เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ.2540 ด้วยเงินทุนเพียง 27,500 บาท สมาชิก 33 คน

“องค์กรการเงิน” ฐานการแก้ปัญหาหนี้สินและที่ดินทำกิน

ความสำเร็จจากการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหาหนี้สิน “กลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์” จนเกิดความเติบโต และได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชนมากขึ้น ต่อมา จึงได้มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์กับกลุ่มปลดปล่อยหนี้สินเข้าด้วยกัน กระทั่งในปี 2554 มีสมาชิกประมาณ 720 คน มีเงินออมหมุนเวียนกว่า 32 ล้านบาท มีการช่วยเหลือสมาชิกในการปลดหนี้สิน โฉนดที่ดินคืนจากนายทุนกลับมาเป็นของชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านจ่ายเงินคืนให้กับกลุ่มออมทรัพย์ตามกำลังที่สามารถผ่อนได้ “ถ้าชาวบ้านเป็นหนี้ขอระบบมา เขาก็สามารถเอาที่ดินมาจำหน่ายกับกลุ่มแล้ว เอาเงินโฉนดที่ดิน ปัจจุบันกลุ่มมีที่ดินประมาณ 200 กว่าแปลง ซึ่งจำหน่ายไปเกือบหมดแล้ว” เสบ เกิดทรัพย์กล่าว

นอกจากการแก้ไขปัญหาหนี้สินและที่อยู่อาศัยดังกล่าวแล้ว กลุ่มออมทรัพย์ยังได้ส่งเสริมให้มีสหกรณ์ในชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่ต้องทำนิติกรรมบางอย่าง เช่น การจัดซื้อที่ดินเพื่อแบ่งขายให้ชาวบ้านที่ยากไร้ที่ดินที่อยู่อาศัย และนิติกรรมด้านอื่นๆ เพื่อดำเนินงานเรื่องการจัดซื้อที่ดิน เพื่อเป็นสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยและบริการอื่นๆ ให้กับชุมชน โดยการจัดซื้อที่ดินเพื่อประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยให้กับผู้ไร้ที่อยู่อาศัยในชุมชน รวมถึงส่งเสริมการทำธุรกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม จากความพยายามแก้ไขปัญหาหนี้สินของกลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์ฯ ทำให้กลุ่มมีทรัพย์สินเป็นที่ดินจำนวน 4 แปลง รวมกว่า 40 ไร่ จากการที่ชาวบ้านนำที่ดินมาจำหน่ายให้กลุ่ม แต่ต่อมามีชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้นำที่ดินไปขายต่อ ซึ่งมีอยู่เพียง 6 รายเท่านั้นที่ไม่ขาย จึงทำให้สหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์ได้รับบทเรียนจากการที่ชาวบ้านได้สิทธิในที่ดินไปแล้ว แต่กลับนำที่ดินไปขายต่อ

ดังนั้น กลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์ฯ จึงพยายามรวบรวมที่ดินจากสมาชิกกลุ่มที่นำมาจำหน่ายและนำไปจัดสรรแบ่งขายได้ จำนวน 200 กว่าแปลง ซึ่งมาจากที่สหกรณ์ได้ลงทุนซื้อที่ดินและพัฒนาสาธารณูปโภคด้วยการทำถนน คุระบายน้ำ วงเงินการลงทุน 25 ล้านบาท มีการเปิดขายให้กับบุคคลทั่วไปยกเว้นชาวต่างชาติ และมีการจัดซื้อมาเพื่อทำธุรกิจ โดยที่ดินแปลงหนึ่งมีขนาด 50 ตารางวา และขายแปลงละ 700,000 บาท ซึ่งปัจจุบัน ในปี 2258 มีการขายและได้ทุนคืนมาแล้ว 80 % และถ้าจำหน่ายที่ดินได้ทั้งหมดสหกรณ์จะได้รับเงินจำนวน 42 ล้านบาท

ทั้งนี้ นอกเหนือจากการที่ชุมชนมีสหกรณ์ของชุมชนเพื่อจัดทำนิติกรรมสัญญาต่างๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนแล้ว ในขณะเดียวกัน ยังมีการสร้างระบบการตรวจสอบการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์ ด้วยการจัดตั้ง “สถาบันการเงินชุมชน” เพื่อทำหน้าที่ในการลงทุนและตรวจสอบ อันเนื่องมาจากมีการใช้เงินของกลุ่มออมทรัพย์ในการทำธุรกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ด้วย

ต่อยอดองค์การการเงินสร้าง “ฐานเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น”

พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรองรับการฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

โดยมีสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตภูเก็ต และศึกษานอกโรงเรียน เข้ามาสนับสนุนการทำวิจัยชุมชนหัวข้อการวิจัยครอบคลุมเรื่องป่าชายเลนโดยที่บ้านบางโรงมีป่าชายเลน 2,800 ไร่ทั้งตำบล ป่าคลองมีป่าชายเลน 3,800 ไร่ หมู่บ้านบางโรงและหมู่ 2 หมู่ 3 มีหมู่บ้านใน พื้นที่กว่า 1,000 ไร่ ปะการังป่าดิบชื้น น้ำตกบางแปและประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งเป้าหมายของงานวิจัยและการอนุรักษ์ คือ การแก้ปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชนที่ใช้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นเครื่องมือและแนวทางการอนุรักษ์ของชุมชนนั้น ไม่ได้แยกออกจากหลักการของศาสนา

เล่าของผู้นำชุมชนสะท้อนว่า “เสน่ห์ของเรา คือ การทำงานโดยชาวบ้านวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่ดั้งเดิมและอาหารทะเลสดๆก็ราคาถูกลงกว่าที่อื่นๆในภูเก็ต” ทั้งนี้ รายได้จากครัวชุมชนจะถูกจัดเข้ากองทุนสวัสดิการ

หลังจากที่ตำบลป่าคลอก ประสบความสำเร็จในเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ การแก้ไขปัญหาหนี้สินและที่ดินทำกิน จนนำไปสู่การจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนแล้ว โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2535 จนถึงปัจจุบัน จึงเกิดแนวคิดในการส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมขึ้น ซึ่งการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนนั้น เริ่มมาตั้งแต่ปี 2537 และทำอย่างจริงจังในปี 2540 ต่อเนื่องจนถึงปี 2542 โดยใช้ทุนในชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานกองการลงทุนเพื่อสังคมหรือ SIF ให้เงินมา 800,000 บาท เพื่อนำมาปรับภูมิทัศน์ของชุมชน และทำศูนย์เรียนรู้กระชัง โดยกระทรวงเกษตรฯ ให้งบประมาณ 1 ล้านบาท เพื่อนำมาปรับปรุงห้องน้ำพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ ทำศูนย์เรียนรู้กระชัง ต่อเนื่องจากสำนักงานกองการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) และ

ชุมชนบ้านบางโรง (ม. 3 ต.ป่าคลอก) ปีละ 100,000 บาท และนำมาบริหารจัดการเพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนาด้านต่างๆในพื้นที่ต่อไป

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน” แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวจากลูกค้าภายในประเทศและชาวต่างชาติปีละ 48,000 คน มีกิจกรรมการพายเรือดูระบบน้ำ การเดินป่าดิบชื้น การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ที่พัก โฮมสเตย์ (Home Stay) แคมป์พักแรมบนเกาะ ฯลฯ เกิดการจ้างแรงงานคนในชุมชน เช่น บริการพายเรือแคนูชมธรรมชาติป่าชายเลน เป็นต้น

“การจัดการท่าเทียบเรือโดยชุมชน” ในอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดภูเก็ต ได้เสนองบประมาณเพื่อสร้างท่าเรือขนาดใหญ่ แต่ชุมชนเสนอว่า ควรทำเป็นท่าเรือขนาดเล็กที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการได้ โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2544 ชุมชนได้เข้าทำเทียบเรือจากองค์การบริหารส่วนตำบล มาบริหารจัดการเอง ค่าเช่าในปัจจุบันจะอยู่ที่ปีละ 25,000 บาท โดยเรือที่เทียบท่ากำหนดให้เป็นเรือขนาดเล็ก ตามข้อบัญญัติของ อบต. ผู้โดยสารไม่เกิน 30 คนและไม่ให้เรืออวนลากเทียบท่า ปัจจุบัน ชุมชนมีรายได้จากท่าเทียบเรือเดือนละ 80,000- 130,000 บาท และรายได้แต่ละปีได้จัดสรร เข้ากองทุนสวัสดิการของชุมชนปีละ 100,000 บาท

“การจัดการน้ำโดยชุมชน” มีการดำเนินการในพื้นที่ซึ่งขาดแคลนน้ำสำหรับสมาชิกประมาณ 100 ครัวเรือน ก่อให้เกิดรายได้เดือนละ 10,000 บาท

“ตลาดชุมชน” มีการพัฒนาตลาดในพื้นที่ ทั้งตลาดเช้าและตลาดนัด ในวันอังคารและเสาร์ โดยมี

รายได้จากตลาดนัด ปีละ 300,000บาท

“การฟื้นฟูป่าชายเลน/ทรัพยากรชายฝั่ง” มีการปลูกป่าชายเลนและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ตั้งแต่ปี 2539 ในช่วงที่รัฐบาลปิดสัมปทานป่า การท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของการฟื้นฟูทรัพยากรซึ่งมีการดูแลทรัพยากรใน 3 พื้นที่เป้าหมาย คือ พื้นที่แปลงอนุรักษ์ประมาณ 800 ไร่ พื้นที่ฟื้นฟูเพื่อการปลูกป่า 316 ไร่ และพื้นที่ใช้สอยจำนวน 200 ไร่ ในด้านการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ มีการปล่อยปลาและกุ้ง ปีละไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านตัว เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน์ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่

“การสนับสนุนการศึกษาของชุมชน” ชุมชนได้สนับสนุนครูสอนศาสนาและจัดการศูนย์เด็กเล็กในชุมชน ซึ่งในการบริหารศูนย์เด็กเล็กเป็นการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดรายได้ที่รับบริจาคทั่วไปและการสนับสนุนจากผู้ปกครอง โดยมีรายได้จากการบริหารปีละกว่า 300,000 .บาท

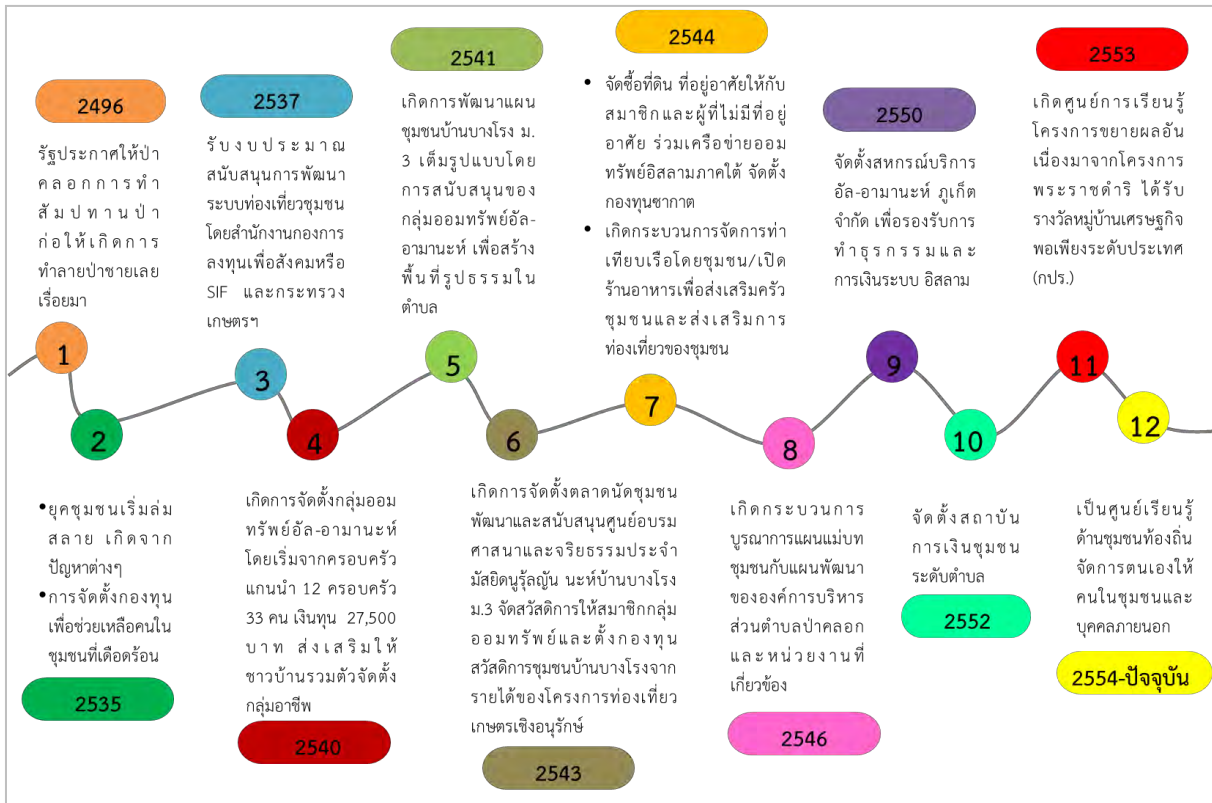
“สนับสนุนสถาบันศาสนาของชุมชน” การทำธุรกรรมของชุมชนทุกอย่างที่ก่อให้เกิดรายได้ ส่วนหนึ่งนำมาสร้างมัสยิด จำนวน 20 ล้านบาท ซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างรวมทั้งสนับสนุนค่าจ้างครูสอนศาสนา

รูปธรรมการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจชุมชนตำบลป่าคอกข้างต้น เกิดจากการทำ เรียนรู้ ขยายผลต่อยอด และคิดค้นการพัฒนาใหม่ๆ โดยไม่หยุดนิ่ง สำราญ คงนาม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลป่าคอกเล่าถึงเรื่องนี้ว่า **“พอเราทำ เราก็ขยายผลด้วย พอปฏิบัติ เราก็ขยายผลไปสู่ตำบล จัดทำเป็นยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาคน และองค์ความรู้ ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจชุมชนวิถีพอเพียง และสุดท้ายเป้าหมาย คือ สังคมอยู่ดี มีสุข โดยในแผนยุทธศาสตร์ของเราคือ เน้นสร้างคุณค่ามากกว่ามูลค่า”**

“เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง” พื้นฐานแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำเร็จจากการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ และกิจกรรมด้านการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนของตำบลป่าคอก ได้ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งคุณภาพชีวิตของคนในตำบล ตลอดจนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในหลายๆด้าน สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของตำบลป่าคอกในการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิเช่น การขยายครอบครัวคุณธรรมวิถีพอเพียงให้ครอบคลุมโดยใช้หลักการออม การพัฒนาทุนชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์อัล-อามานะห์ บ้านบางโรง เป็นศูนย์กลางในการรับฝากเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในตำบล จนขยายสู่การเชื่อมโยงองค์กรการเงินทั้งจังหวัด มีการร่วมทุนจัดสรรที่ดินและที่อยู่อาศัยให้กับสมาชิกองค์กรการเงินในจังหวัดภูเก็ต มีการพัฒนาผู้ด้อยโอกาส โดยคณะทำงานองค์กรการเงินจังหวัดภูเก็ต มาจาก 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกองทุนหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์บางโรง ร่วมลงทุนก่อตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำตำบล ในปี 2549 ที่ผ่านมามีการจ้างครูพี่เลี้ยง 1 คน ดูแลเด็ก 20 คน และปัจจุบัน มีครู 14 คน ดูแลเด็ก 230 คน ขณะนี้ ได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิและกำลังจัดตั้งโรงเรียนของชุมชน เพื่อรองรับเด็กจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

นอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน ที่ครอบคลุมทั้งด้านการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุนการศึกษา เด็กด้อยโอกาส ซ่อมแซมบ้านให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการ พัฒนาผู้ด้อยโอกาส โดยมีแนวคิด **“สร้างโอกาส และ “ให้โอกาส” จาก “ผู้รับ” เป็น “ผู้ให้”** โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างเครือข่ายองค์กรการเงินกองทุนซากาต และกองทุนสวัสดิการชุมชน

**ผังแสดง : พัฒนาการพื้น “ชุมชนล่มสลาย” ด้วย “เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง”
ตำบลป่าคลอก อำเภอดกลาง จังหวัดภูเก็ต**

การพัฒนาที่เกิดขึ้น ยังได้นำไปสู่วางแผนการพัฒนาชุมชน และเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลป่าคลอก ซึ่งต่อมายกระดับเป็นเทศบาลตำบลป่าคลอก โดยได้รับการสนับสนุนโครงการ 12 โครงการงบประมาณเฉลี่ยปีละ 3 ล้านบาท รวมทั้งสมทบงบประมาณเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชนอีกด้วย “เราใช้หลักพัฒนาคน สร้างครอบครัวอาสาสุขภาพดี พอเพียง ให้ชุมชนจัดการตนเอง และสร้างการบูรณาการในตำบล เราต้องเป็นศูนย์กลาง คนต้องเป็นศูนย์กลาง การเชื่อมประสานสำคัญที่สุด ตอนนี้เราสามารถผลักดัน แผนยุทธศาสตร์ของเราไปสู่ระดับตำบล บรรลุแล้วแผนยุทธศาสตร์ของ อบต. นับจากปี 2546 เป็นต้นมา โดยให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ เราสามารถเป็นคนเขียนบทและกำกับหน่วยงานราชการหรือภาคส่วนต่างๆ เพื่อทำการประชาสัมพันธ์แผนของเรา “หมวก เลื้อ กระเป่า” ขอให้เป็นของหน่วยงาน แต่ “ตัวและหัวใจ” ขอให้ เป็นของชุมชนเป็นหลัก” คือบทสรุปสุดท้ายของสำราญ คงนาม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลป่าคลอก จ.ภูเก็ต

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายสำราญ คงนาม
ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลป่าคลอก อำเภอดกลาง จ.ภูเก็ต
โทร. 084 746 4988

ข้อมูลอ้างอิง

1. เอกสารรายงานการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ต.ป่าคลอก อ.ดกลาง จ.ภูเก็ต

2. เอกสารรายงาน เรื่อง กลุ่มออมทรัพย์ “อัล-อามานะห์” บ้านบางโรง หมู่3 ต.ป่าคลอก อ.กลาง จ.ภูเก็ต
3. วิดีทัศน์ “คนอยู่ ป้ายัง” แห่งป่าคลอก โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
4. เวทีผู้นำชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ครั้งที่ 6 กรณี “ระบบเศรษฐกิจชุมชน” วันที่ 9 กันยายน 2558 โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กับ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ณ ห้องประชุมไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

14

15 ปี เครือข่ายสินธุ์เพชรทอง

กับการจัดการตนเองของประชาชนตำบลลำสินธุ์

ตำบลลำสินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

เรียบเรียงโดย อุดมศรี ศิริลักษณ์พร

ตำบลลำสินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง มี 9 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 1,818 คน ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 80 นับถือศาสนาพุทธ พื้นที่ทั้งหมด 38,209 ไร่ เป็นพื้นที่ทางการเกษตร 17,154 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ 19,055 ไร่ ประชาชนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน 70 % อีก 30% ไม่มีกรรมสิทธิ์ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และเขตป่าสงวน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ผลผลิตทางการเกษตรที่มีความโดดเด่นคือ มังคุด กล้วยไข่ ขมิ้น

“เครือข่ายสินธุ์แพรทอง” จุ่ร่วมแห่งการพัฒนา

ตำบลลำสินธุ์ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งซึ่งการพัฒนาของภาคประชาชนมีความเข้มข้น เนื่องมาจากแกนนำหลายคนผ่านประวัติศาสตร์ในยุคถึงแดงเมื่อปี 2515 บรรยากาศทางการเมืองในพื้นที่หลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในตำบลลำสินธุ์ จนมาถึงยุคการเกิดกลุ่มองค์กรชุมชนในระหว่างปี 2530-2536 จากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่กรมการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม ความเติบโตของกลุ่ม องค์กรชุมชนต่างๆ ก็มาถึงจุดที่เกิดภาวะวิกฤติเรื่องการบริหารจัดการอย่างรุนแรง ในช่วงระหว่างปี 2540-2543 หลายกลุ่มขาดสภาพคล่องทางการเงิน จึงนำมาสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานของกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ในตำบลเมื่อปี 2543

ต่อมาในปี 2544 กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลลำสินธุ์จำนวน 6 กลุ่ม จึงได้รวมตัวกันเป็น “เครือข่ายสินธุ์แพรทอง” โดยมีเป้าหมายให้ชาวบ้านได้มารวมตัวกัน เพื่อแก้ปัญหาสาธารณะของชุมชน โดยใช้พื้นที่ตำบลเป็นตัวตั้ง มีองค์กรชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน ทั้งนี้ เครือข่ายสินธุ์แพรทอง ได้จดทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณะประโยชน์ในปี 2547 และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2558) เครือข่ายสินธุ์แพรทองมีสมาชิกสามัญจำนวน 16 กลุ่ม มีเงินออมของแต่ละกลุ่มรวมกว่า 30 ล้านบาท เงินออมของเครือข่ายจากสมาชิกสามัญกว่า 1 ล้านบาท

ใช้ประเด็นสาธารณะ พื้นฟูกลุ่มองค์กรชุมชน

จากสถานการณ์ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการของกลุ่มต่างๆในตำบลลำสินธุ์ ได้นำมาสู่แนวคิดในการฟื้นฟูกลุ่มองค์กรชุมชนให้ผ่านพ้นภาวะวิกฤติดังกล่าวในช่วงปี 2544 – 2547 ด้วยการส่งเสริมให้เกิดการจัดทำแผนพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาสาธารณะของคนในพื้นที่เริ่มจาก 2 ประเด็นปัญหา คือ 1) เรื่องที่ดินทำกินของชุมชน เนื่องจากประชากรบางส่วนอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติและป่าสงวน ทำให้ไม่สามารถทำกินหรือตัดตั้นยางพาราได้ เครือข่ายจึงกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาเพื่อให้ประชาชนสามารถทำกินได้โดยไม่ถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ 1 และ 2) เรื่องผลผลิตทางการเกษตร เช่น มังคุด ลองกอง ฯลฯ เพื่อให้เกษตรกรเข้าใจปัญหาของพืชผลและการตลาดอย่างลึกซึ้ง จึงมีการส่งเสริมความรู้ให้เกษตรกรตระหนักถึงการพัฒนาคุณภาพพืชผล และการตลาด มีเกษตรกรเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ภายใต้โรงเรียนเกษตรกรจำนวน 100 ครอบครัว ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของมังคุดและผลไม้อื่นๆ จนสามารถ

ส่งออกไปขายในประเทศญี่ปุ่นได้

ผลจากการฟื้นฟูกลุ่มโดยใช้ประเด็นสาธารณะเป็นประเด็นในการทำงานร่วมกันดังกล่าว ทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนในตำบล จำนวน 9 กลุ่ม หลุดพ้นจากสภาพปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ อีกทั้งยังนำไปสู่การริเริ่มวางรากฐานเรื่องข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาเรื่องที่ดินและพัฒนาผลผลิตของเกษตรกรอีกด้วย

จัดระบบ บูรณาการทุนร่วมแก้ปัญหาสาธารณะ

หลังจากกลุ่ม องค์กรชุมชนทั้ง 9 กลุ่ม ได้รับการฟื้นฟูและกลับมาดำเนินกิจกรรม ได้สร้างความเชื่อมั่นแก่คนในพื้นที่ ส่งผลให้แต่ละกลุ่มมีการเติบโตในเรื่องเงินออม นำไปสู่การบูรณาการทุนต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน ในช่วงปี 2548 – 2550 มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน การจัดระเบียบทุนในชุมชน โดยใช้แผนบูรณาการทุนเป็นเครื่องมือ มีการกำหนดเป้าหมาย “หนึ่งตำบลหนึ่งกองทุน” และ “หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งกองทุน” รูปธรรมของการพัฒนาที่เกิดขึ้น ได้แก่

- **การส่งเสริมกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล** โดยผลักดันให้มีการจัดสวัสดิการชุมชนทั้งระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน ซึ่งทั้งสองระดับจะให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้มีอันจะกินและผู้ด้อยโอกาส โดยผู้มีอันจะกินสามารถเป็นสมาชิกและจ่ายเงินเข้ากองทุนสวัสดิการระดับตำบลและเป็นสมาชิกระดับหมู่บ้านได้ ทั้งนี้ สมาชิกกองทุนระดับตำบลจะต้องจ่ายสวัสดิการปีละ 300 บาท สำหรับผู้ยากลำบากและผู้ด้อยโอกาส มีการดำเนินการในสองลักษณะคือ 1) ผู้ด้อยโอกาสที่ยังมีสมรรถนะในการทำงาน เครือข่ายจะสนับสนุนเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ ผ่านกลุ่มองค์กรระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 45,000 บาท ซึ่งมีตัวเลขผู้ด้อยโอกาสกว่า 100 คน และ 2) ผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถทำงานได้ จะสำรวจและรวบรวมรายชื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อไป นอกจากนี้ ยังมีสวัสดิการสำหรับผู้ประสพภัย ซึ่งกลุ่มองค์กรระดับหมู่บ้านจะเป็นผู้ดูแล กลุ่มออมทรัพย์ในหลายหมู่บ้านมีเงินออมกว่าสิบล้านบาท สามารถจัดสวัสดิการชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการทำงานของเครือข่ายจะเน้นส่งเสริมให้แต่ละหมู่บ้านจัดการตนเอง
- **การแก้ปัญหาสาธารณะร่วมเรื่องที่ดิน** จากการสำรวจ พบว่ามีผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกิน และไม่สามารถตัดต้นยางพาราที่หมดสภาพได้รวมกว่า 700 ครัวเรือน เช่น ราษฎรในพื้นที่หมู่ 5 ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งหมู่บ้าน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวทุกครอบครัวได้ขึ้นทะเบียนคนจนเรื่องปัญหาที่ดิน จากนั้น เครือข่ายได้สนับสนุนให้ผู้เดือดร้อนจัดทำข้อมูลรายครัวเรือน ทำแผนที่ทำมือ แผนที่ 1 ต่อ 4,000 ช่วยประสานงานกับนายอำเภอ เจ้าหน้าที่อุทยาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้

รวมถึงได้เชื่อมประชาชนส่วนหนึ่งเข้าร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาที่ติดกับเครือข่ายแก้ปัญหาที่ติดทั้งระดับภาคและชาติ

- **การแก้ปัญหาของเกษตรกร** ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลผลิตของเกษตรกร และประสานงานการตลาดทำให้สินค้าของชุมชน เช่น มังคุด ลองกอง สามารถส่งออกจำหน่ายได้ทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายได้ค้นพบว่าการแข่งขันในตลาด ผู้นำจำเป็นต้องมีความรู้ทั้งเรื่องการผลิต การตลาดและเทคโนโลยี จึงได้ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในเรื่องนี้ โดยมุ่งเน้นให้เด็กเยาวชนจำนวน 40 คน ศึกษาต่อในเรื่องเกษตร การตลาดและเทคโนโลยี เพื่อนำความรู้กลับมาทำงานพัฒนาพื้นที่ในอนาคต นอกจากนี้ ยังสนับสนุนแปลงผลไม้ต้นแบบจำนวน 8 แปลง การพัฒนาการตลาดเชิงแนวราบ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้ผู้ที่มาศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดสำหรับผลผลิตของเกษตรกรในชุมชน โดยมีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ของชุมชนและสื่ออื่นๆ
- **การพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวต้นแบบ** มีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนระดับครัวเรือน มีผู้เข้าร่วมรุ่นแรก 80 ครอบครัว ซึ่งต้องทำบันทึกรายรับรายจ่ายและมีแผนพัฒนาตนเอง ให้ “พ้นจากการเป็นหนี้ มีครอบครัวที่อบอุ่น” โดยกลุ่มครอบครัวต้นแบบดังกล่าว จะใช้บ้านของตนเองรับรองนักท่องเที่ยวและผู้ศึกษาดูงานในชุมชน จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาครอบครัวอยู่ตลอดเวลา นักท่องเที่ยวจากภายนอกจึงมีส่วนในการพัฒนาครอบครัวต้นแบบ
- **การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ดีเด่นของชุมชน ในทุกหมู่บ้าน** มีการบูรณาการทุน ในหมู่บ้าน เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์เด่นของหมู่บ้าน โดยเครือข่ายสนับสนุนงบประมาณหมู่บ้านละ 45,000 บาท เพื่อส่งเสริมผู้ด้อยโอกาสที่ยังสามารถทำงานได้ พัฒนาอาชีพเลี้ยงตนเอง ผลิตภัณฑ์ดีเด่นของแต่ละหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู 1 มีศูนย์สาธิตการตลาด มีโรงงานทำขนมจีน และการรับซื้อน้ำยางสด กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรพัฒนา หมู 2 มีโรงปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มสตรีพัฒนาหมู 3 ทำขนมลูกหยีและกล้วยฉาบ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู 4 ผลิตดอกไม้จันทน์และพวงหรีด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู 5 ผลิตเครื่องแกงและขนมพื้นบ้าน กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน หมู 6 ผลิตเครื่องแกงและขนมรังนก กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู 7 รับผูกผ้าในงานพิธีกรรมต่างๆ และทำเครื่องแกง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู 8 แปรรูปน้ำยารักษาโรค ผลิตเครื่องแกง และไข่เค็ม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู 9 แปรรูปผลไม้ ตู้อบสมุนไพร
- **ศูนย์รวบรวมผลผลิตและกระจายสินค้าระดับตำบล** เป็นร้านค้าของชุมชนที่มีสินค้าของชุมชนจากทุกหมู่บ้านเพื่อจำหน่ายแก่สมาชิก รวมทั้งคณะศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยว

กำหนดยุทธศาสตร์มุ่งสร้าง

“คนมีคุณธรรม ชุมชนเรียนรู้ตามวิถีพอเพียง”

เพื่อหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนงานพัฒนาของกลุ่ม องค์กรชุมชนต่างๆ ในตำบลลำสินธุ์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายจึงได้มีการพัฒนายุทธศาสตร์ขับเคลื่อนงาน ปี 2550 – 2555 ภายใต้ 7 ยุทธศาสตร์หลัก ประกอบด้วย เชื่อมโยงการทำงานแบบบูรณาการ ได้แก่ การจัดทำฐานข้อมูลชุมชน การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรระดับหมู่บ้าน การพัฒนาผู้นำชุมชน ส่งเสริมประชาธิปไตยชุมชน ด้วยการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนในด้านต่างๆ จัดเวทีสาธารณะเพื่อการติดตามงาน บริการองค์กรแบบธรรมาภิบาล พัฒนาศูนย์สื่อผสมผสานของชุมชน หนุนการเรียนรู้ชุมชน ด้วยการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน พัฒนาระดับจุดเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการแก้ปัญหาที่ดินทำกิน จัดการทุนชุมชน พัฒนาวิสาหกิจชุมชนสร้างครอบครัวเข้มแข็ง ด้วยการสร้างครอบครัวต้นแบบ พัฒนาเด็กและเยาวชน พัฒนาผู้สูงอายุ สตรี เสริมสุขภาวะชุมชน ด้วยการส่งเสริมสุขภาพชุมชน สมุนไพรเพื่อสุขภาพ การพัฒนาศักยภาพ อสม. และใช้พลังงานทดแทน ด้วยการส่งเสริมพลังงานจากน้ำ มูลสัตว์ และเศษไม้

ก้าวเดินต่อไปเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่เป้าหมาย “มหาวิทยาลัยภูมิปัญญา”

สร้าง “ผู้ประกอบการทางสังคม”

ปัจจุบัน เครือข่าย ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบล พ.ศ.2556 – 2560 เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการของคนในพื้นที่ ประกอบด้วย

- 1) ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยการส่งเสริมครอบครัวต้นแบบ 100 ครอบครัวให้สามารถจัดการตนเองด้านสังคม เศรษฐกิจครัวเรือน ปลอดภัยเสถียร การพนัน เป็น 1 เป็น 1 ครัวเรือน 1 ผลิตภัณฑ์ พัฒนาศูนย์เรียนรู้ใน 5 หลักสูตร เช่น วิสาหกิจชุมชน (แปรรูป ผัก ผลไม้) การจัดองค์กร ว่าด้วยความรู้การทำแผนโครงการ แผนแม่บทชุมชน แผนยุทธศาสตร์ แผนเศรษฐกิจพอเพียง การฟื้นฟูทรัพยากร ประวัติศาสตร์ชุมชน และการทำกิน ทำใช้ เสริมสุขภาวะชุมชน และสื่อสารชุมชน ใช้วิทยุชุมชนและศูนย์อินเทอร์เน็ตตำบล เป็นเครื่องมือ ยกระดับสวัสดิการชุมชน ทั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล และสวัสดิการของกลุ่มองค์กร โดยตั้งเป้าหมายให้ทุกคนตำบลลำสินธุ์ ได้รับสวัสดิการชุมชนครอบคลุมทั้งผู้มีอันจะกิน แกนนำและผู้ด้อยโอกาส
- 2) ยุทธศาสตร์ทรัพยากร ด้วยการฟื้นฟูสภาพดิน การทำปุ๋ยหมักในครัวเรือน การเดินแนวเขตแก้ปัญหาที่ดินในเขตรักษาพันธุ์หมู่ 1-9 กว่า 600 ครัวเรือน รวมถึงการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การทำธนาคารต้นไม้ ซึ่งมีไม้ที่ปลูกแล้วกว่า 10,000 ต้น ในจำนวนนี้ จับ GPS แล้ว 1,000 ต้น ได้แก่ ไม้เทียม ไม้ยาง ไม้ยอม ไม้จำปา และการส่งเสริมงานพลังงานทดแทน ติดตั้งระบบแก๊สชีวภาพ ชีวมวลแล้ว 12 จุด
- 3) ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน ด้วยการยกระดับผลิตภัณฑ์หมู่บ้าน หนุนเสริมการส่งออกทั้งในและต่างประเทศ เช่น กล้วยไข่ ลูกหยีในหมู่ 3 ส่งออกประเทศจีน วางขายในห้างสรรพสินค้า

เป็นต้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องวิถีชุมชน การเกษตรชุมชน การอนุรักษ์ งานวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งมีผู้นำชุมชน หน่วยงาน นักศึกษา มาศึกษาดูงานและท่องเที่ยวปีละกว่า 10,000 คน และพัฒนาศูนย์รวบรวมสินค้าของตำบลและหมู่บ้าน

- 4) ยุทธศาสตร์ฟื้นฟูอนุรักษ์ท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน ด้วยการเปิดสอนการรำโนราห์ การแสดงหนังตะลุง มีผู้เข้าเรียนและจบหลักสูตรแล้ว 30 คน การส่งเสริมการจัดงานลานวัฒนธรรมชุมชน ปีละ 2 ครั้ง

จากการแก้ปัญหาสาธารณะสู่การจัดการตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

บนเส้นทางการพัฒนาของคนตำบลสำสินธุ์ ตลอดระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการผลการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน กล่าวคือ

- การแก้ปัญหาที่ดินทำกินของชุมชน โดยผู้เดือดร้อนเป็นแกนหลักในการแก้ปัญหา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการจัดทำข้อมูลและแผนที่ สามารถออกโฉนดชุมชนได้กว่า 1,000 ราย ในหมู่ 5 และหมู่ 6 สร้างความสุขใจให้กับผู้เดือดร้อนเป็นอย่างมาก เนื่องจากต้องใช้เวลาในการผลักดันเกือบ 20 ปี ทั้งนี้ ในปี 2558 มีแผนในการทำแนวเขตพื้นที่ทับซ้อนในทุกหมู่บ้านทั้งตำบล
- การแก้ปัญหาพืชผลผลิตของเกษตรกร ทั้งในด้านความรู้ การตลาด ซึ่งเคยกำหนดตัวชี้วัดว่าเกษตรกรในชุมชนสามารถจัดการผลผลิตได้ร้อยละ 70 เครือข่ายได้ปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหากรณีผลผลิตทางการเกษตรมีราคาตกต่ำไม่สามารถส่งขายไปยังท้องตลาดได้ ด้วยการตั้งงบประมาณเพื่อการแทรกแซงไว้ที่ 300,000 บาท เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้มีผู้มารับซื้อผลไม่ไปยังตลาดได้ อีกทั้งยังมีการพัฒนาสวนผสมผสานของชุมชน ปัจจุบัน สามารถจัดการให้ผลผลิตของเกษตรกรส่งขายในท้องตลาดได้ทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ บางปีสามารถส่งมังคุดไปขายยังตลาดในประเทศญี่ปุ่นได้
- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกประเภทอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นผู้หน้าที่ดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีผู้นำรุ่นอาวุโส ซึ่งเป็นแกนนำเพื่อการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ความเข้าใจในยุทธศาสตร์ชาติ สามารถเชื่อมโยงออกแบบวางแผนดำเนินการยุทธศาสตร์ในระดับตำบลได้จำนวน 15 คน ผู้นำรุ่นกลาง คือ ผู้นำในระดับกลุ่ม องค์กรและประเด็น เป็นผู้นำทางด้านความคิด สามารถนำพากลุ่ม องค์กรและประเด็นให้มีการขับเคลื่อนและดำเนินการตามแผนจำนวน 50 คน ผู้นำรุ่นใหม่ เป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้มีความตระหนักในคุณค่าและพัฒนาชุมชนของตนเอง มีการจัดค่ายเพื่อค้นหาพัฒนาแกนนำเยาวชนมาแล้วประมาณ 300 คน โดยมีแกนนำของเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญทำงานอยู่ในพื้นที่ระดับเครือข่ายและประเด็นจำนวน 20 คน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาครอบครัวต้นแบบรวมแล้วเกือบ 300 ครัวเรือน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่มีคุณธรรม ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และเป็นครอบครัวที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อีกทั้งยังมีการพัฒนาผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ระดับตำบลกว่า 200 ราย
- การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตั้งแต่ปี 2544 คนในตำบลได้รับสวัสดิการชุมชนแล้วทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ ทั้งสวัสดิการในระดับหมู่บ้านของกลุ่ม องค์กร และสวัสดิการในระดับตำบล บางคนได้สวัสดิการจากหลายกลุ่มที่เป็นสมาชิก นอกจากนี้ ยังมีกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล

ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 500 คน จัดสวัสดิการครอบคลุมการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การศึกษา ผู้ด้อยโอกาส และผู้ประสบภัย

- **การพัฒนาความรู้และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน** มีการจัดการความรู้ในตัวผู้นำและความรู้จากการดำเนินงาน ในระยะแรกมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน และในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา มีผู้มาศึกษาดูงานที่เครือข่ายปีละไม่ต่ำกว่า 7,000 คน ปัจจุบันมีการพัฒนาจุดเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 11 จุด
- **การพัฒนาหลักสูตรของชุมชนท้องถิ่น** มีทั้งหมด 8 หลักสูตร คือ หลักสูตรการพัฒนาผู้นำ หลักสูตรท้องถิ่น เป็นสาระวิถีชีวิตคนลำสินธุ์ หลักสูตรโรงเรียน อสม. เพื่อการเป็นหมอภายในครัวเรือน พยาบาลเบื้องต้น หลักสูตรโรงเรียนเกษตรกร พัฒนาพื้นที่แปลงต้นแบบ ที่เป็นแปลงเกษตรอินทรีย์ แปลงผักปลอดสารพิษ หลักสูตรวิสาหกิจชุมชน หลักสูตรการจัดการองค์กรหลักสูตร การฟื้นฟูทรัพยากร หลักสูตรการทำกินทำใช้
- **การพัฒนา/ผลักดันข้อบัญญัติของท้องถิ่น** เพื่อการจัดการน้ำและขยะในชุมชน โดยเทศบาล ตำบลลำสินธุ์ ได้ออกเป็นข้อบัญญัติแล้วทั้งสองเรื่อง
- **การพัฒนาพลังงานทดแทน** มีการส่งเสริมการทำแก๊สชีวภาพในครัวเรือน การทำเตาชีวมวล การทำฝายน้ำล้น และเน้นการนำน้ำในลำคลองมาใช้เพื่อการทำสวนและการเกษตร ดำเนินการแล้วใน 14 จุด
- **การจัดทำสารคดีบันทึกประวัติศาสตร์ของชุมชน** ในรูปแบบภาพยนตร์ วีดีโอ
- **การพัฒนาระบบการสื่อสารของชุมชน** เพื่อให้คนในชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารสำคัญอย่างทั่วถึง โดยใช้สื่อวิทยุชุมชนและเสียงตามสายเป็นเครื่องมือ พัฒนาเป็นศูนย์สื่อผสมผสานของชุมชน เพื่อผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย โดยมีทีมงานของเยาวชนเป็นผู้รับผิดชอบ
- **การพัฒนาระบบข้อมูล** เพื่อการบริหารจัดการองค์กร และการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายภายในชุมชนและบุคคลภายนอก และสังคมสาธารณะ เช่น ข้อมูลในการวิเคราะห์ตนเองในระดับครัวเรือนและระดับตำบลจำนวน 950 ครัวเรือน ที่จะป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นแผนสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของตำบล โดยภายในปี 2558 มีเป้าหมายที่จะดำเนินการศูนย์อินเทอร์เน็ตตำบล โดยการสนับสนุนจาก กสทช.
- **การบริหารจัดการองค์กรภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล** ในรูปแบบ คณะทำงานประสานงานเครือข่ายสินธุ์แพรทอจ ซึ่งมีองค์ประกอบของผู้แทนประเด็นงานและผู้แทนหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านๆ ละ 2 คน คณะทำงานไม่มีโครงสร้างของประธานหรือรองประธาน แต่เป็นการทำงานเชิงแนวราบ
- **การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อสนับสนุนแผนพัฒนาของชุมชน** ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ซึ่งมีทั้งหน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานส่วนกลาง และสถาบันการศึกษา รวม 22 หน่วยงาน

ติดต่อประสานงานพื้นที่ :

นายอุทัย บุญคำ

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลลำสินธุ์

โทร. 08-1798-1882

15

“รวมกลุ่ม บูรณาการทุน” ด้วยสถาบันการเงินชุมชน ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

เรียบเรียงโดย อุดมศรี ศิริลักษณ์พร

ตำบลกำแพงเพชร ตั้งอยู่ในอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีจำนวน 11 หมู่บ้าน ประชากร 3,336 คน มีทั้งนับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา ในช่วงกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ปัญหาสำคัญของคนในพื้นที่คือเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและที่ สาระณะประโยชน์กว่า 4,528 ไร่ ปัจจุบัน มีการแก้ปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยด้วยทุนของชุมชนเป็นหลักไปแล้ว กว่า 1,000 ครอบครัว รวมทั้งการแก้ปัญหาหนี้สิน ด้วยการส่งเสริมการลงทุนประกอบอาชีพ พร้อมทั้งวาง ระบบส่งเสริมการออมและสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่อง

เชื่อม“กลุ่มองค์กรชุมชน”สร้างรากฐานการพัฒนา

ย้อนหลังไปช่วงก่อนปี 2547 ที่บ้านคลองต่อ หมู่ที่ 10 ตำบลกำแพงเพชร มีการบริหารกลุ่ม/องค์กร ถึง 24 กลุ่ม/องค์กร แต่ต้องประสบปัญหาความซ้ำซ้อนในการบริหารงาน มีช่องว่างระหว่างองค์กรชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดปัญหานี้ซ้ำซ้อน รวมทั้งผู้ด้อยโอกาสในชุมชนขาดผู้ดูแลและเอาใจใส่ ในปี 2547 จึงได้จัดเวทีประชาคมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา และมีมติให้มีการบูรณาการกองทุนต่างๆ ในตำบล โดยการรวมผู้บริหาร รวมทุน รวมบัญชี ที่ไม่ขัดกับข้อกำหนดของราชการ ต่อมาจึงได้ยกระดับเป็น “สถาบันการเงินชุมชนตำบลกำแพงเพชร” เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2549 โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มองค์กรในตำบล และตำบลใกล้เคียงร่วมกันลงทุน (หุ้น) รวมทั้งส่งตัวแทนของกลุ่มองค์กรมาเป็นตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน มีเงินหมุนเวียนแรกเริ่มจำนวน 1,140,000 บาท มีสมาชิกแรกเริ่ม 164 คน

ปัจจุบันฯ ในตำบลมีกลุ่มองค์กรชุมชนที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่ม อ.ส.ม. กว่า 80 องค์กร เป็นต้นทุนทางสังคมในการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนมากกว่าหนึ่งทศวรรษ อีกทั้งกลุ่ม/องค์กรชุมชนจำนวน 70 องค์กร ยังได้เข้าร่วมในการจัดตั้งเป็น “สภาองค์กรชุมชนตำบลกำแพงเพชร” อีกด้วย

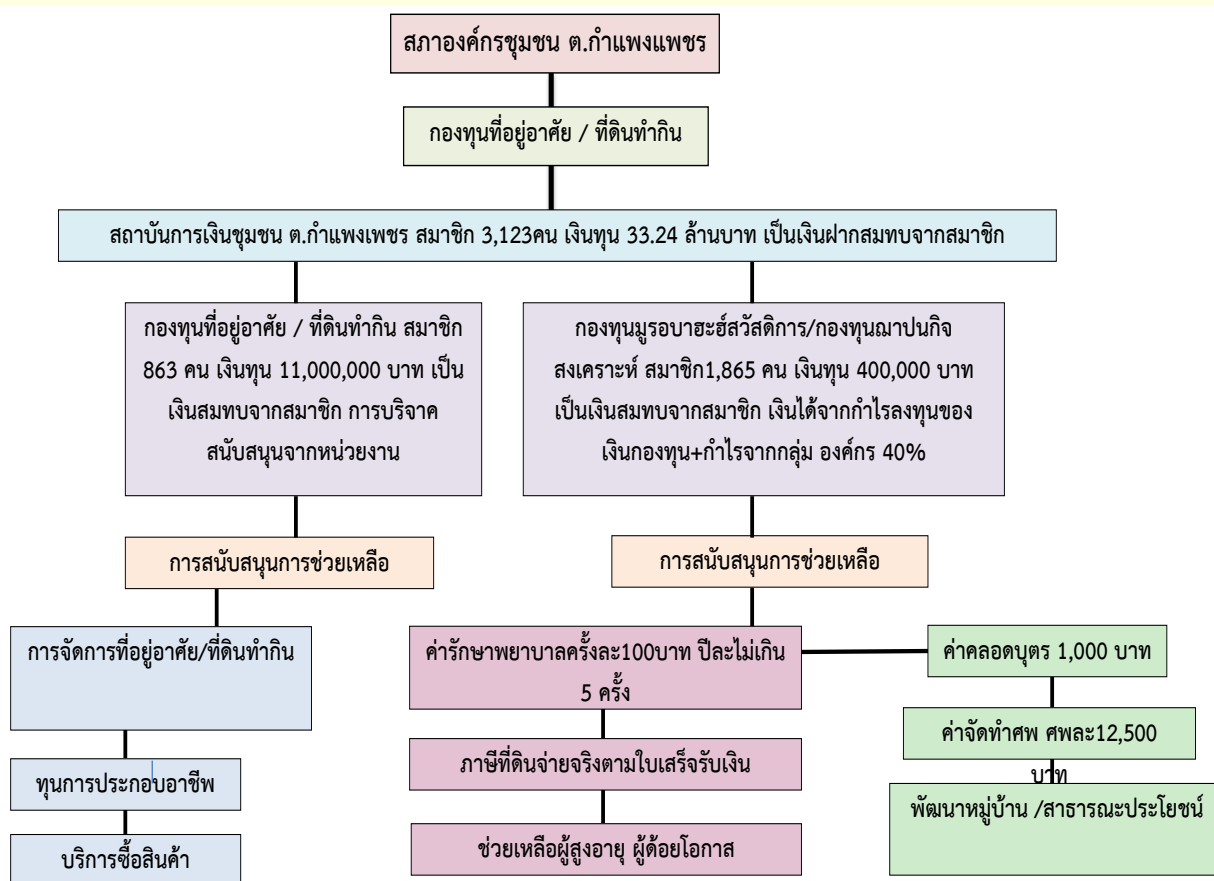
“สถาบันการเงินของชุมชน” กลไกกลางแก้ปัญหาและพัฒนาตำบล

เจตนารมณ์ในการเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กรชุมชน บูรณาการกองทุนต่างๆ ในตำบลกำแพงเพชร นอกจากต้องการแก้ปัญหาหนี้สินซ้ำซ้อนของสมาชิกกลุ่มต่างๆ แล้ว ยังมีเป้าหมายสำคัญในการสนับสนุนการลงทุนประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ลดภาระหนี้สินทั้งในและนอกระบบ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของคนในตำบล รวมถึงนำไปสู่การจัดระบบสวัสดิการ เพื่อดูแลคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

หลังจากจัดตั้งสถาบันการเงินแล้ว สิ่งสำคัญที่สถาบันการเงินได้มีการดำเนินการคือ การจัดตั้งกลไกบริหารจัดการสถาบันการเงิน เพื่อให้สามารถบริหารจัดการสถาบันการเงินให้มีการเติบโต แข็งแรง โดยจัดให้มีคณะกรรมการ 2 ชุดคือ “คณะกรรมการดำเนินการ” ทำหน้าที่เชิงนโยบาย ซึ่งมาจากตัวแทน 11 หมู่บ้านๆละ 2 คนรวม 22 คน และ “คณะกรรมการบริหาร” จำนวน 15 คน โดยใช้หลักธรรมทางศาสนา และภูมิปัญญาของชุมชน ในการบริหารและทำธุรกิจ ซึ่งสถาบันการเงิน ได้จัดระบบการฝากเงินไว้ 4 ประเภท คือการฝากหุ้น (มุซารออะฮ์) การฝากออมทรัพย์วาดีอะฮ์ (ฝากรักษาทรัพย์) การฝากประจำมูออรออะฮ์ (ฝากประจำลงทุน) และฝากออมทรัพย์ (สัจจะสะสมทรัพย์)

โครงสร้างการบูรณาการทุนและงานพัฒนาสถาบันการเงินชุมชนต.แพงเพชร

“ชีวิตเปลี่ยน ชุมชนพัฒนา” ด้วยสถาบันการเงินชุมชน

กล่าวได้ว่า หลังจากการจัดตั้งและดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนตำบลกำแพงเพชร ได้เกิดการแก้ไขปัญหา สร้างการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาในหลากหลายมิติ ให้แก่คนในตำบลกำแพงเพชร เห็นได้จาก

1. เกิดการบูรณาการกลุ่มองค์กรการเงินในตำบลกำแพงเพชร จำนวน 29 กลุ่มองค์กร โดยเดือนกรกฎาคม 2558 มีเงินรวมของกลุ่มจำนวน 76.2 ล้านบาท และมีเงินออมในสถาบันการเงินของชุมชนจำนวน 33.24 ล้านบาท จากสมาชิก 3,132 ราย

2. เกิดการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย/ที่ดินทำกิน โดยใช้กองทุนที่ดินที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องมือ ปัจจุบันมีสมาชิกกองทุน 863 คน มีเงินกองทุนรวม 11.47 ล้านบาท โดยเงินทุนมาจากการออมของสมาชิก การรับบริจาคและการสนับสนุน สมาชิกกองทุนคือผู้ที่เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย/ที่ดินทำกิน โดยสมาชิกต้องเปิดบัญชีเงินฝากประเภทออมทรัพย์สัจจะ และเปิดบัญชีเงินฝากหุ้นกับสถาบันการเงินฯ โดยในระหว่างปี 2550 - 2555 มีการแก้ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยคณะทำงานที่ดินชุมชนตำบลกำแพงเพชรและตำบลฉลุง (พื้นที่ใกล้เคียง) ภายใต้งบประมาณ 12.9 ล้านบาท โดยเป็นทุนของชุมชนจำนวน 10.9 ล้านบาท งบสนับสนุนจาก

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 2 ล้านบาท เพื่อจัดทำข้อมูล แผนที่ทำมือ แผนที่ GIS การจับพิกัด GPS และทำผังชุมชน เพื่อผู้เดือดร้อนในตำบลฉลุง 343 ครัวเรือน จำนวนแปลงที่ดิน 369 แปลง เนื้อที่ 4,132 ไร่ และตำบลกำแพงเพชร 588 ครัวเรือน จำนวนแปลงที่ดิน 652 แปลง เนื้อที่ 4,528 ไร่ ซึ่งมีทั้งที่ในเขตป่าสงวนที่ดินสาธารณประโยชน์ ด้วยการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งป่าไม้ อุทยาน ท้องถิ่น ท้องที่ อำเภอ จังหวัด และการประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการทำข้อเสนอต่อสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อเสนอแผนพัฒนาจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด **ส่งผลให้มีการแก้ปัญหาที่ดินทำกินจำนวน 851 แปลงพื้นที่ 6,011ไร่และที่อยู่อาศัย 32 ราย รวมผู้รับประโยชน์กว่า 1,021 ราย** ตามรายละเอียดดังนี้

- ออกโฉนดที่ดินจำนวน 80 แปลงเนื้อที่ 326 ไร่ ในพื้นที่หมู่ 3 ตำบลกำแพงเพชร แก้ปัญหาผู้เดือดร้อนได้ 68 ราย
- ออก สปก.ในพื้นที่ป่าควนเขาวัง ตำบลฉลุง พื้นที่หมู่ 3 จำนวน 105 แปลง 1,095 ไร่ ในพื้นที่หมู่ 6 เนื้อที่ 2,245 ไร่ รวมผู้รับประโยชน์ 259 ราย
- ออก สปก.ในที่ดินป่าเทือกเขาแก้ว ป่าคลองต่อฝั่งซ้าย ในตำบลกำแพงเพชร จำนวน 580 แปลง จำนวน 4,000 ไร่ ผู้ได้รับประโยชน์ 575 ราย
- แก้ปัญหาที่ดินป่าเกาะแซะ หมู่ 6 ตำบลกำแพงเพชรจำนวน 72 แปลง 528 ไร่ ผู้ได้รับประโยชน์ 68 ราย
- ซื้อที่ดินคืนจากนายทุน จำนวน 14 แปลง รวมพื้นที่ 57 ไร่ วงเงิน 10,566,750 ล้านบาท ซึ่งเป็นพื้นที่ในตำบลฉลุง 6 แปลง ตำบลกำแพงเพชร 8 แปลง โดยให้ผู้เดือดร้อนที่เสียที่ดินสามารถเช่าทำกินในพื้นที่ดังกล่าวได้ และสามารถซื้อคืนจากกองทุนได้ภายในสามปี
- ซื้อที่ดินสร้างที่อยู่อาศัยให้สมาชิกกองทุนในตำบลกำแพงเพชรจำนวน 19 ราย พื้นที่ 5 ไร่ เป็นเงิน 950,000 บาท
- มีการสร้างบ้านให้กับครัวเรือนในพื้นที่มีปัญหาที่ดินจำนวน 32 ครัวเรือน (ตำบลฉลุง 11 ครัวเรือน ตำบลกำแพงเพชร 21 ครัวเรือน) วงเงิน 1.41 ล้านบาท

นอกจากนี้ ยังได้มีการแก้ปัญหาที่ดินที่ทำกิน และที่อยู่อาศัย ที่ได้รับงบประมาณจากโครงการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินโดยชุมชนเป็นแกนหลักในพื้นที่ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นงบจากรัฐบาล (โครงการไทยเข้มแข็ง) ผ่านสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ระหว่างปี 2553-2556 วงเงิน 14,500,000 บาท โดยได้มีการซ่อมสร้างที่อยู่อาศัยคนยากจน 332 ครัวเรือน และการแก้ปัญหาที่ดิน 652 แปลง ผู้เกี่ยวข้อง 591 ครัวเรือน วงเงิน 700,000 บาท มีการคืนทุนเข้ากองทุนของชุมชน ในหมู่บ้านต่างๆ แล้ว 299 ราย เป็นเงินรวม 677,000 บาท

3. มีการบริหารธุรกิจที่สำคัญของสถาบันการเงินฯ ได้แก่ การทำบูรณาการ (การจำหน่าย สินค้า บวกกำไรบนต้นทุน) การทำกองทุนรวมมูรอบาฮะฮ์จากการแบ่งปันผลกำไร การขายสินค้าผ่อนชำระระยะยาว การให้บริการ พ.ร.บ.รถยนต์ จักรยานยนต์ การต่อทะเบียนรถยนต์ รถจักรยานยนต์ บริการเก็บค่าไฟฟ้า เป็นต้น

4. การส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การสนับสนุนกลุ่มอาชีพ เช่นกลุ่มน้ำยางสด เพื่อแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน ปัจจุบันมีสมาชิก 254 ราย เงินทุน 1.16 ล้านบาท สนับสนุนเงินหมุนเวียน กลุ่มเลี้ยงแพะ สำหรับสมาชิก 35 ราย ซึ่งมีทั้งแพะนมและแพะเนื้อ สนับสนุนกลุ่มเลี้ยงจิ้ง (ชันโรง) 110 ไร่ สนับสนุนศูนย์สาธิตการตลาด สำหรับสมาชิก 876 ราย เงินทุน 440,000 บาท เพื่อรวบรวมสินค้าจำหน่ายแก่ สมาชิกและบุคคลทั่วไป และสนับสนุนการกู้ยืมเพื่อการพัฒนาอาชีพ ที่ผ่านมามีบริการสมาชิก 169 ครอบครัว

5. การส่งเสริมการออมและสวัสดิการชุมชน ในระดับหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีระบบการออมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และที่สถาบันฯ มีบริการรับฝากที่ส่งเสริมการออมอีกชั้นหนึ่ง ในด้านการส่งเสริมสวัสดิการชุมชน มีเงินกองทุนมูรอบาฮะฮ์สวัสดิการและกองทุนฌาปนกิจจาก 40% จากเงินกำไรของกลุ่มต่างๆ ที่เป็นสมาชิกสถาบันการเงินฯ ที่มีรายได้ในแต่ละปี สมทบเข้ากองทุนมูรอบาฮะฮ์ทุกปี และจัดเป็นเงินทุน 400,000 บาทเพื่อนำไปค้าขายในระบบอิสลาม (ขายสินค้าบวกกำไรบนต้นทุน) นำกำไรมาจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิก ทั้งนี้กำไร 40% ของสถาบันการเงินจะจัดสรรเป็นเงินสวัสดิการสมาชิก 20% ค่าตอบแทนคณะกรรมการและพนักงาน 15% สวัสดิการผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส 2.5% สวัสดิการเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน รวมส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจพอเพียง 2.5%

ด้านการออมสมาชิกต้องฝากเงินออมไว้ที่กองทุนทุกเดือนๆ ละไม่ต่ำกว่า 50 บาทและไม่เกิน 1,000 บาท โดยเงินออมของสมาชิกนี้จะไม่นำไปจัดสวัสดิการ แต่หากสมาชิกไม่ออมหรือขาดการออมก็ไม่ได้รับ สวัสดิการ โดยสวัสดิการจากกองทุนมูรอบาฮะฮ์ปัจจุบันมีเงินกองทุน 760,549 บาท จะจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้กับสมาชิกครั้งละ 100 บาท ปีละไม่เกิน 5 ครั้ง จ่ายค่าคลอดบุตรคนละ 1,000 บาท ช่วยค่าทำศพฯ ละ 12,500 บาท ดูแลผู้สูงอายุ และคนพิการจำนวน 40 กว่าคนในตำบล จ่ายภาษีที่ดินตามที่จ่ายจริงตามใบเสร็จรับเงิน รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้าน การส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจพอเพียง

ทั้งนี้ ในตำบลมีระบบกองทุนสวัสดิการชุมชนที่เป็นการออมสัจจะวันละบาท อีกหนึ่งกองทุนต่างหากด้วย ปัจจุบัน มีสมาชิก 2,491 คน เงินกองทุนสะสมรวม 2,878,000 บาท โดยเป็นเงินออมของสมาชิก 1,273,000 บาท ซึ่งมาจากการสมทบของรัฐบาล 1,550,000 บาท มีการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก 8 ประเภท และที่ผ่านมามีการจัดสวัสดิการที่เป็นเงินสะสมแล้ว 1,886,000 บาท ผู้ได้รับประโยชน์รวม 950

6. การพัฒนาชุมชนและตำบลด้านอื่นๆ ทั้งจัดตั้งกองทุนป้องกันและแก้ปัญหาเสพติด จัดทำผังชุมชนเพื่อการดูแลและจัดการดิน น้ำ ป่า ของชุมชน จัดตั้งกองทุนในการพัฒนาและช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณประโยชน์อื่นๆ ของชุมชน เป็นต้น

ความเชื่อมั่นจากผลที่ผ่านมา กับการก้าวไปข้างหน้าอย่างมีทิศทาง

ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของตำบลกำแพงเพชรดังกล่าว ได้นำมาสู่ความพยายามในการยกระดับการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ด้วยการ**จัดทำแผนการพัฒนาของตำบลกำแพงเพชรร่วมระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลกับสถาบันการเงินชุมชนตำบล** ในระยะ 3 ปี (พ.ศ.2556 – พ.ศ.2558) โดยมีประเด็นการพัฒนาสำคัญดังนี้ 1) **ด้านการบริหารจัดการองค์กร** ด้วยการจัดระบบการประชุม การประสานงาน การพัฒนาคณะกรรมการและสมาชิก การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน 2) **ด้านเศรษฐกิจ** สนับสนุนการออม และสนับสนุนกลุ่มอาชีพ 3) **ด้านสังคม** ส่งเสริมสวัสดิการชุมชน การก่อสร้างที่อยู่อาศัยคนยากจน การป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด 4) **ด้านสาธารณสุข** ส่งเสริมเรื่องสุขภาพชุมชน การกีฬา 5) **ด้านการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม** ส่งเสริมค่ายคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชน การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน 6) **ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฝ่ายชุมชน/ปลูกต้นไม้ การจัดทำผังชุมชนจัดระบบดินน้ำป่า 7) **ด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ** ฝึกอบรมการใช้โปรแกรมจัดการฝึกอบรมการใช้โปรแกรมสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ และ 8) **ด้านโครงสร้างพื้นฐาน** ใช้สถาบันการเงินฯ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การซ่อมท่อน้ำประปา การซ่อมแซมถนนที่เป็นหลุม เป็นบ่อ เป็นต้น

การทำงานพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนตำบลกำแพงเพชร จึงเป็นพื้นที่รูปธรรมของการจัดการตนเอง ที่ใช้ทุนภายในเป็นหลักโดยมีสถาบันการเงินฯ เป็นแกนกลาง ตามหลักการศาสนาและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาสาธารณะของชุมชน จึงเป็นพื้นที่เรียนรู้และศึกษาดูงานของผู้นำชุมชน หน่วยงานจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่อื่นๆ เป็นประจำทุกเดือน

ติดต่อประสานงานพื้นที่ : นายอิสมาแอ สามารถ
08-4454-6015

